



**Åshild Klåpbakken  
Zhulieta Belcheva**

---

# **Revisors ansvar for å avdekke regnskapsmanipulasjon**

**En kvalitativ analyse basert på intervjuer av revisorer,  
regnskapsførere og granskere**

**Masteroppgave våren 2022**

**OsloMet – storbyuniversitetet**

**Handelshøyskolen (HHS)**

**Masterstudiet i økonomi og administrasjon**

## Forord

Denne masteroppgaven skrives som en avslutning av studiet master i økonomi og administrasjon ved Oslo Metropolitan University, med hovedprofil i regnskap og revisjon.

Valgt temaområde er revisors rolle i forebyggingen og avdekkingen av regnskapsmanipulasjon. Temavalget er basert på våre personlige interesser samt kunnskap vi har tilegnet oss gjennom utdannelsen. Vi har oppdaget at det finnes et gap mellom revisors plikter og forventningene til revisors arbeid, og ønsket å tilegne oss mer kunnskap om dette. Kunnskapen vi har tilegnet oss om temaet vil være nyttig for oss i fremtiden.

Vi vil takke vår veileder Einar Belsom for god oppfølging og tilbakemeldinger gjennom hele prosessen. Videre vil vi takke våre familier og venner for deres tålmodighet og støtte. Vi vil også rette en stor takk til våre respondenter som har bidratt med nyttig informasjon som har dannet grunnlaget for denne avhandlingen.

## Sammendrag

Ved hjelp av dybdeintervjuer av revisorer, regnskapsførere og utenforstående aktører som jobber med gransking av finansiell informasjon, undersøker vi hvilke forventninger som stilles til revisors ansvar for å forebygge og avdekke regnskapsmanipulasjon.

Vi finner at respondentene mener samfunnets forventninger om at revisor skal avdekke regnskapsmanipulasjon er for høye. Dette skyldes manglende kunnskap om revisors arbeid. Av analysen fremkommer det derimot at myndighetene og andre aktører som har forståelse for regnskapsmanipulasjon og revisors rolle, ikke har for høye forventninger. Det konkluderes derfor med at oppfatningen er at jo mindre kunnskap man har om revisors rolle, jo høyere forventninger har man.

## Abstract

Through in-depth interviews with auditors, accountants and other parties who work with financial fraud investigation, we examine what expectations are placed on auditors and their work in conjunction with preventing and detecting accounting fraud. We find that the respondents' perceptions of society's expectations placed on auditors to prevent and detect accounting fraud are too high. This is due to lack of knowledge of what an auditor's job entails. On the other hand, the analysis states that the expectations of the authorities and other parties who understand accounting fraud and what auditing entails, are not too high. We therefore conclude that it is interpreted that the less knowledge one has of what auditing entails, the higher the expectations.

# Innhold

<b>1</b>	<b>Introduksjon</b> .....	1
<b>2</b>	<b>Regnskapsmanipulasjon</b> .....	3
2.1	Årsregnskapets formål og grunnleggende prinsipper .....	3
2.2	Hva er regnskapsmanipulasjon? .....	10
2.3	Motiver for regnskapsmanipulasjon .....	12
2.4	Mislighetstriangelet .....	13
2.5	Metoder for regnskapsmanipulasjon .....	14
2.6	Avdekking av regnskapsmanipulasjon og identifisering av røde flagg .....	20
2.7	Straff for regnskapsmanipulasjon .....	26
<b>3</b>	<b>Revisjon</b> .....	26
3.1	Revisjonens historie .....	27
3.2	Formålet med lovfestet revisjon og god revisjonsskikk .....	31
3.3	Revisjonsplikten og revisors rolle .....	32
3.4	Revisjonsrisiko .....	33
3.5	Vesentlighetsgrenser .....	35
3.6	Internkontroll .....	37
3.7	Taushetsplikt .....	38
3.8	Straff .....	39
<b>4</b>	<b>Konsekvensene for revisor i regnskapsskandaler i Norge</b> .....	42
4.1	Sponsor Service .....	43
4.2	Finance Credit .....	44
4.3	Troms Kraft & Kultur .....	47
<b>5</b>	<b>Metode</b> .....	48
5.1	Intervjuets struktur .....	49
5.2	Utvalg .....	50
5.3	Intervjuprosessen .....	52
<b>6</b>	<b>Presentasjon av funn og analyse</b> .....	53
6.1	Regnskapsmanipulasjon .....	53
6.1.1	Datafunn .....	53
6.1.2	Analyse .....	79
6.2	Internkontroll .....	82
6.2.1	Datafunn .....	82
6.2.2	Analyse .....	88
6.3	Revisjon og revisors rolle .....	90

6.3.1	Datafunn.....	90
6.3.2	Analyse .....	106
6.4	Analyse på tvers av temaene.....	111
<b>7</b>	<b>Konklusjon.....</b>	<b>112</b>
<b>8</b>	<b>Litteraturliste.....</b>	<b>114</b>
<b>9</b>	<b>Vedlegg.....</b>	<b>119</b>
	<i>Vedlegg 1: Intervjuguide til revisor .....</i>	<i>119</i>
	<i>Vedlegg 2: Intervjuguide til regnskapsfører .....</i>	<i>121</i>
	<i>Vedlegg 3: Intervjuguide til utenforstående aktører som jobber med regnskap og revisjon .....</i>	<i>123</i>
	<i>Vedlegg 4: E-post til aktuelle respondenter.....</i>	<i>125</i>
	<i>Vedlegg 5: Informasjonsskriv .....</i>	<i>126</i>
	<i>Vedlegg 6: Meldeskjema for behandling av personopplysninger .....</i>	<i>128</i>

#### **Tabeller:**

Tabell 1: Respondenter innenfor revisjon

Tabell 2: Respondenter innenfor regnskapsføring

Tabell 3: Respondenter som representerer et utenforstående perspektiv

#### **Figurer:**

Figur 1: Foretakets interesser

Figur 2: Revisjonsligningen

Figur 3: Røde flagg og sammenhengen mellom tilsiktede og tilsiktede feil

Figur 4: Motivasjon for regnskapsmanipulasjon

Figur 5: Regnskapsposter som oftest blir manipulert

# 1 Introduksjon

Økokrim definerer økonomisk kriminalitet som «*profittmotiverte, lovstridige handlinger som ofte begås innenfor eller med utspring i økonomisk virksomhet som i seg selv er - eller gir seg for å være - lovlig*» (Tvedt & Thaysen, 2015, s. 46). Økonomisk kriminalitet knyttes primært til næringslivet og offentlig sektor. En utfordring i oppdagelsen av økonomisk kriminalitet er at bedrifter der det begås økonomisk kriminalitet er i seg selv lovlige (Stenvold og Degerstrøm, 2020).

Begrepet økonomisk kriminalitet omfatter blant annet underslag, korrupsjon, hvitvasking, regnskapsmanipulasjon, skatte- og avgiftsunndragelse, konkurskriminalitet og økonomisk utroskap. Revisors rolle i oppdagelse av økonomisk kriminalitet er lovfestet i revisorloven, hvitvaskingsloven og revisjonsstandardene. Vi avgrensner avhandlingen til å omfatte kun økonomisk kriminalitet i form av regnskapsmanipulasjon.

Vår problemstilling innebærer hvorvidt forventningene som stilles til revisor i forbindelse med forebygging og avdekking av regnskapsmanipulasjon er for høye. Revisors oppgave er å kontrollere at årsregnskapet er utarbeidet i henhold til gjeldende regelverk, og med dette følger et stort ansvar. Konsekvensene kan være store dersom revisor ikke utfører arbeidet på riktig måte. Vi ser nærmere på hvordan regelverket legger opp til at en revisor kan forholde seg til regnskapsmanipulasjon på best mulig måte. Videre undersøker vi hvor grensen for ansvar for å forebygge og oppdage regnskapsmanipulasjon går, herunder hva som er selskapets ansvar og hva som er revisors ansvar. I tillegg undersøker vi i hvor stor grad det er mulig for revisor å oppdage regnskapsmanipulasjon. Vår oppfatning er at samfunnet har relativt høye og urealistiske forventninger til revisors arbeid i forbindelse med forebygging og avdekking av regnskapsmanipulasjon. Til tross for at det er et interessant og viktig tema, har det blitt forsket lite på temaet tidligere.

Vi besvarer problemstillingen ved hjelp av dybdeintervjuer og dokumentanalyse av lovtekster. Det gjennomføres intervjuer med revisorer, regnskapsførere og utenforstående aktører som jobber med regnskap, revisjon og gransking, med hensikt å belyse de ulike synspunktene.

Makkawi & Schick (2003) presenterte to caser til 48 revisorer fra «Big 4» som omhandlet utarbeidelsen av en revisjonsplan i et selskap med økt mislighetsrisiko. Hensikten med studien var å avdekke revisorers holdninger rundt økt risiko knyttet til feilinformasjon i regnskapet.

Resultatene fra studiet viser at alle revisorene utførte revisjonshandlinger grundigere når mislighetsrisiko var høy. I tillegg var det noen av revisorene som ikke valgte å redusere antall revisjonshandlinger, men det var enighet blant respondentene om hvilke revisjonshandlinger som burde utføres grundigere både i form av analytiske handlinger og tester av detaljer. Det var derimot mindre enighet om hvilke handlinger som burde reduseres, blant de revisorene som valgte å kutte ut noen handlinger, både når det kom til analytiske handlinger og detaljtester.

Av ti ulike analytiske handlinger, viser studien en klar preferanse for to; undersøkelse av uvanlige svingninger og sammenligning av lageromsetning og antall dagers salgsbeholdning.

Konklusjonen av studien er at revisorer legger mer vekt på å utføre revisjonen på en ryddig og nøyaktig måte, i stedet for å gjøre så mye som mulig på kortest mulig tid. Enigheten blant revisorer når det gjelder ekstra revisjonshandlinger er basert på et forsøk på å dekke så mye som mulig, og samtidig øke effektiviteten av revisjonen og redusere risikoen for vesentlig feilinformasjon.

Vår studie er basert på ren intervjuetodikk, til forskjell fra Makkawi & Schick (2003) som har benyttet en casebasert tilnærming. Videre er deres studie basert på kun meningene til amerikanske revisorer. Ved hjelp av dybdeintervjuene kan vi dekke et bredere spekter av temaet vi undersøker, sett fra flere ulike aktørers perspektiver. Vår undersøkelse er utført i Norge, og basert på det norske regelverket. Det kan være forskjell mellom hvordan norske og amerikanske revisorer behandler misligheter.

Vi begynner avhandlingen med å presentere teoretisk bakgrunn for regnskapsmanipulasjon i kapittel 2. Herunder presenteres formålet med regnskapet, hva regnskapsmanipulasjon er og ulike metoder for å gjennomføre det, samt identifisering av røde flagg. I kapittel 3 presenterer vi hva revisjon yrket innebærer, herunder revisors ansvar for forebygging og avdekking av regnskapsmanipulasjon. Norges største regnskapskandaler, og konsekvensene for revisor i disse vil presenteres i kapittel 4. Kapittel 5 omhandler valg av metode, herunder utvalg og intervjuopprosess. Oppgavens hoveddel er kapittel 6 som presenterer forskningens funn og analyse av dette. Til slutt presenteres konklusjonen vår i kapittel 7, hvor vi også reflekterer over egen oppgave.

## 2 Regnskapsmanipulasjon

Hensikten med dette kapittelet er å danne forståelse for hva regnskapsmanipulasjon er, og hvordan det utføres. Først vil det redegjøres for formålet med regnskapet og grunnleggende regnskapsprinsipper. Deretter vil vi gå nærmere inn på regnskapsmanipulasjon som fenomen, samt ulike motivasjoner og muligheter som finnes for å manipulere regnskapet. Til slutt vil det redegjøres for ulike former for straff som regnskapsmanipulasjon kan medføre.

### *2.1 Årsregnskapets formål og grunnleggende prinsipper*

Alminnelig regnskapsplikt er fastsatt i regnskapsloven §1-2. Bestemmelsen pålegger foretak å utarbeide et fullstendig årsregnskap og årsberetning i henhold til regnskapsloven. Innenfor regnskapsplikten er det igjen differensierte regler avhengig av om foretaket er definert som stort, mellomstort eller lite etter regnskapsloven §1-5 og §1-6. Regnskapslovens hovedregler gjelder mellomstore foretak. Det stilles visse tilleggskrav til årsberetning for større foretak, og små foretak har forenklete regler (Baksaas & Stenheim 2015, s. 87). Vi vil i denne avhandlingen kun fokusere på allmennreglene som gjelder store og mellomstore foretak.

Ifølge regnskapsloven §3-2a er formålet med å utarbeide et årsregnskap å gi et rettviseende bilde av den regnskapspliktiges og konsernets eiendeler og gjeld, finansielle stilling og resultat. For at regnskapet skal ha en nytteverdi for brukerne, må informasjonen være ny og relevant. I praksis vil selskapet, herunder særlig ledelsen, ha mer informasjon enn brukerne. Dette omtales som asymmetrisk informasjon. Årsregnskapet skal bidra til å redusere denne informasjonsasymmetrien ved å gi selskapets utenforstående deler av informasjonen som ledelsen sitter med. Dette vil bidra til bedre beslutningsnyttig informasjon til regnskapsbrukerne.

Brukerne av regnskapet og deres informasjonsbehov avhenger av hvilken type virksomhet det gjelder. Regnskapet har dermed flere formål, herunder prognoseformål, kontrollformål og fordelingsformål. Prognose- og kontrollformålet kan være av interesse for både selskapets eiere og kreditorer.

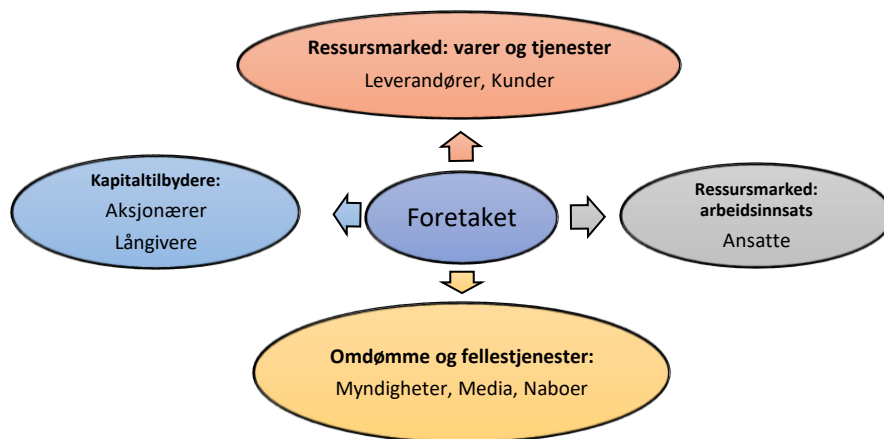
Regnskapet kan ivareta prognoseformålet på to måter. På den ene siden kan regnskapet gi informasjon som kan predikere fremtiden, mens på den andre siden kan brukerne benytte regnskapsinformasjonen til å danne egne predikasjoner. For eksempel kan kapitaltilbydere, herunder både nåværende og fremtidige, bruke regnskapstall for å dekke sitt



verdsetningsformål ved direkte eller indirekte verdsettelse av selskapet. Direkte verdsetting betyr at regnskapet presenterer ferdige estimater på virkelig verdi for eiendeler og forpliktelser, mens indirekte verdsetting vil si at regnskapet bidrar med informasjon som helt eller delvis kan danne grunnlag for verdsetting (Baksaas & Stenheim, 2015, s.28).

Mens prognoseformålet vil være behjelpelig ved ressursallokering, vil kontrollformålet ivareta behovet for informasjon om kontroll og oppfølging. Behovet for kontroll kan knyttes til prinsipal-agent teorien. Prinsipal-agent problemet oppstår vanligvis ved skillet mellom eierskap og kontroll. Eierne stiller kapital til disposisjon, og ledelsen har ansvaret for å forvalte denne kapitalen i tråd med ledelsens interesse. I slike situasjoner er det ikke uvanlig at det oppstår risiko for at ledelsen prioriterer å maksimere egen formue fremfor å maksimere eierne formue, og deretter opptre opportunistisk. Konsekvensene av dette vil være at eierne blir påført en økonomisk tap (Baksaas & Stenheim, 2015, s.125).

Fordelingsformålet er rettet mot beslutninger som gjelder fordeling av verdiskapningen i foretaket. Hva som skal deles som utbytte er regulert av aksjeloven og allmennaksjelovens §8-1, som tilsier at beregningen av utbytte skal foretas på grunnlag av balansen i selskapets sist godkjente årsregnskap. I tillegg kan ledelsens avlønning være avhengig av rapportert resultat eller andre rapporterte tall. Dette gjør årsregnskapet viktig kilde til en rekke beslutninger og dermed står regnskapets kvalitet sentralt. Figur 1 gir en oversikt over årsregnskapets ulike brukergrupper.



Figur 1: Foretakets interessenter

### Årsregnskapets kvalitet

Felles for alle brukergrupper er at regnskapet skal kunne bidra med nyttig informasjon. For at dette skal være mulig må regnskapet tilfredsstille visse kvalitetskrav (Baksaas & Stenheim 2015, s. 21 og 31).

Kvalitetskravene som stilles av de internasjonale regnskapsstandardene (IFRS) er delt i to grupper: grunnleggende kvalitetskrav og forsterkede kvalitetskrav. I tillegg må kravet om kost-nytte være ivaretatt. Dette innebærer at den direkte og indirekte kostnaden ved å utarbeide regnskapet ikke må overskride nytten regnskapet gir.

Under de grunnleggende kvalitetskravene finner vi kravene om relevans og troverdig representasjon. Baksaas og Stenheim (2015) definerer relevant regnskapsinformasjon som:

- informasjon som kan brukes til å forme nye forventninger, det vil si har predikasjonsverdi
- kan bekrefte eller korrigere tidligere forventninger, det vil si har bekræftelsesverdi
- informasjon som er vesentlig

Informasjon defineres som troverdig hvis den er komplett, nøytral, feilfri og vektlegger økonomisk realitet fremfor juridisk form.

De forsterkende kvalitetskravene under IFRS utgjør sammenlignbarhet, forståelighet, konsistens, verifiserbarhet og rettidighet. Norsk lovverk stiller ikke samme kvalitetskrav, men det kan sies at de ligger implisitt i kravet om et rettviseende bilde og de grunnleggende prinsippene. Eksempelvis gir kravet om sammenlignbarhet brukerne mulighet til å sammenligne selskapets regnskap både på tvers av foretak og over flere år. I norsk sammenheng vil vi trekke frem regnskapslovens §4-4 som omhandler krav om konsekvent anvendelse av regnskapsprinsipp (Baksaas & Stenheim, 2015, s. 149).

#### *De grunnleggende regnskapsprinsipper og god revisjonsskikk*

Det er nettopp regnskapskvaliteten som blir påvirket ved regnskapsmanipulasjon. Dermed er det viktig å utarbeide regnskapet i samsvar med god revisjonsskikk. Dette er også lovfestet i regnskapsloven §4-5. Innregning og måling etter god regnskapskikk følger de ti grunnleggende regnskapsprinsippene. De fem første regnskapsprinsippene omhandler innregning og måling av transaksjoner, inntekter og kostnader. Disse prinsippene kalles for transaksjonsprinsippet, opptjeningsprinsippet, sammenstillingsprinsippet,

forsiktighetsprinsippet og sikringsprinsippet (Baksaas & Stenheim, 2015, s. 155).

Regnskapsmanipulasjon knyttet til resultatposter gjenspeiler brudd på opptjeningsprinsippet, sammenstillingsprinsippet og forsiktighetsprinsippet, mens brudd på transaksjonsprinsippet kan føre til manipulasjon av både resultat og balanseposter.

- **Transaksjonsprinsippet** fastslår at transaksjoner skal regnskapsføres til verdien av vederlaget på transaksjonstidspunktet, jf. regnskapsloven §4-1(1) nr.1.

Formålet med denne bestemmelsen er å angi både tidspunkt for registrering og verdimåling av transaksjoner. Dette forutsetter en reell transaksjon med økonomisk innhold, samt overføring av risiko og kontroll.

- **Opptjeningsprinsippet** fastslår at inntekt skal resultatføres når den er opptjent, jf. regnskapsloven § 4-1(1) nr. 2.

Denne bestemmelsen regulerer periodisering av inntekt og omfatter både transaksjonsbasert og verdibasert inntekt. Transaksjonsbasert inntekt er realisert inntekt, som for eksempel salg, mens verdibasert inntekt er urealisert inntekt. Eksempler på verdibasert inntekt er verdiendringer i omløpsmidler som likvide finansielle instrumenter og varederivater definert i regnskapslovens §5-8, og poster i utenlandskvaluta jf. regnskapsloven §5-9. Inntektsføring av verdibaserte inntekter tillates kun dersom de kan måles pålitelig.

- **Sammenstillingsprinsippet** fastslår at utgifter skal kostnadsføres i samme periode som tilhørende inntekter, jf. regnskapsloven § 4-1 (1) nr. 3.

I likhet med opptjeningsprinsippet, omhandler sammenstillingsprinsippet periodisering. Her er det viktig å påpeke at loven henviser til utgifter, og ikke kostnader. Det trekkes altså et tydelig skille mellom ikke periodiserte utgifter og periodiserte kostnader. Kostnadene innregnes i perioden der inntekten finner sted. Dersom utgiften knyttes til inntekt i fremtidig periode, skal utgiften balanseføres og sammenstilles med inntekten. Hvis inntekten ikke kan knyttes til en fremtidig inntekt, må den kostnadsføres umiddelbart. Det betyr at sammenstilling kan skje når det er en direkte eller indirekte kobling mellom inntekter og kostand. Eksempel på direkte kobling er salg av varer og varekostnaden, mens inntekt

generert av et anleggsmiddel og avskrivningskostnaden på denne vil være indirekte kobling (Baksaas & Stenheim, 2015, s. 166).

- **Forsiktighetsprinsippet** krever at urealiserte tap skal resultatføres, jf. regnskapsloven § 4-1 (1) nr 4.

Baksaas & Stenheim (2015) betrakter forsiktighetsprinsippet som en modifikasjon av sammenstillingsprinsippet, og krever i tillegg resultatføring av urealiserte tap.

Forsiktighetsprinsippet er implementert som en del av de grunnleggende vurderingsreglene for verdivurdering av omløpsmidler og anleggsmidler etter henholdsvis regnskapslovens §5-2 og §5-3. Hovedregelen er at omløpsmidler skal vurderes til laveste av anskaffelseskost og virkelig verdi, og anleggsmidler vurderes til anskaffelseskost. Eksempler på anvendelse av forsiktighetsprinsippet er nedskrivning av anleggsmidler ved et verdifall som ikke er forbigående, eller resultatføring av aksjeverdifall, selv om aksjen ikke er solgt enda (Visma u.d.).

- **Sikringsprinsippet** fastslår at ved sikring skal gevinster og tap resultatføres i samme periode, jf. regnskapsloven § 4-1 (1) nr. 5.

Sikringsprinsippet reduserer delvis omfanget til forsiktighetsprinsippet, særlig i de tilfellene hvor et urealisert tap er sikret i en urealisert gevinst. Ved å kreve innregning av gevinst og tap i samme periode angir denne bestemmelsen en symmetrisk regnskapsmessig løsning, til forskjell fra forsiktighetsprinsippet.

- **Regnskapsestimater** eller krav om beste estimat, jf. regnskapsloven § 4-2, er den siste av de fem øvrige regnskapsprinsippene. Prinsippet anvendes ved usikkerhet og krever bruk av informasjonen som er tilgjengelig ved avslutning av årsregnskapet. Ved en eventuell endring av regnskapsestimat krever bestemmelsen at virkningen skal resultatføres i perioden estimatet endres, med mindre resultatføringen kan utsettes i samsvar med god regnskapsskikk.

Beste estimat anvendes på en rekke områder i regnskapet, blant annet estimering av fullføringsgrad, avsetning for tap på fordringer, beregning av økonomisk tid på anleggsmidler, avsetning til usikre forpliktelser, virkelig verdi ved testing for verdifall på anleggsmidler og

omløpsmidler, og inntektsføring av kontraktsinntekter i langsiktige tilvirkningskostnader. I beregningen av verdsettelsen av alle disse områder er det involvert mye skjønn, dermed bør regnskapspliktige ha en klar formening om utfallsrommet og sannsynlighetene til estimatene. Dersom for eksempel det er snakk om en betinget forpliktelse med to utfall (enten/eller) vil det mest sannsynlige utfallet være det beste estimatet (Baksaas & Stenheim, 2015, s. 170).

- **Kongruensprinsippet** krever at alle inntekter og kostnader skal resultatføres, jf. regnskapsloven § 4-3. Unntak fra kongrueringsprinsippet er endring av regnskapsprinsipp og korrigering av feil i tidligere årsregnskap. I disse tilfellene skal endringen føres mot egenkapital. Unntaksbestemmelsen som gjelder feil i tidligere årsregnskap utdypes i Norsk Regnskaps Standard 5 (NRS 5) pkt. 6. Denne bestemmelsen angir at dette kun gjelder vesentlige feil, og understreker at slike tilfeller forekommer svært sjeldent. Standarden definerer vesentlige feil som feil av slik karakter at inneværende årsregnskap ikke gir et riktig bilde av virksomhetens finansielle situasjon, dersom feilen ikke korrigeres.
- Kravet om konsistent og ensartet **prinsippanvendelse** defineres i regnskapsloven §4-4. Dette kravet innebærer både krav til ensartede prinsipper mellom foretak på samme tid innad i et konsern og krav om bruk av konsistente prinsipper over tid. Formålet er å ivareta sammenlignbarheten mellom både ulike foretak på samme tid, og samme foretak over tid. Kravet om ensartet prinsippanvendelse betyr at et selskap bruker ensartede prinsipper for ulike transaksjoner og hendelser. Konsistent prinsippanvendelse betyr at de valgte prinsippene brukes over tid. Dette kravet er imidlertid ikke i veien for at selskapet kan endre prinsipp, men endringen kan kun skje av tre grunner: 1) når et selskap er pliktig til å endre prinsipp som følge av endring av lov eller standard, 2) som følge av at foretaket ikke lengre kan bruke unntaksbestemmelsene for små foretak, 3) som følge av krav fra morselskap om ensartet prinsippanvendelse i konsernet.
- Regnskapsloven §4-5 omhandler **forutsetningen om fortsatt drift**. Ifølge bestemmelsen skal årsregnskapet utarbeides under forutsetningen om fortsatt drift så lenge det ikke er sannsynlig at virksomheten blir avviklet. Dersom det er sannsynlig at virksomheten vil bli avviklet krever bestemmelsen at eiendeler og gjeld verdsettes til

virkelig verdi ved avvikling. Baksaas og Stenheim (2015, s. 173) beskriver forutsetningen om fortsatt drift som «*fundamental og dyptgripende*» for regnskapet.

- **God regnskapsskikk** omtales i regnskapsloven §4-6. I henhold til denne bestemmelsen skal utarbeidelsen av årsregnskapet foretas i samsvar med god regnskapsskikk.

Ifølge Baksaas og Stenheim (2015, s. 175) er god regnskapsskikk en rettslig standard som innebærer to krav. Først er kravet om at den regnskapsmessige løsningen har en viss utbredelse. Det fremkommer av ordet «skikk» at det må være en viss aksept. Skikken må også oppfylle et kvalitetskrav. Imidlertid er kravet om at regnskapsløsningen skal være god, viktigere enn at den skal være utbredt. Det betyr at en løsning som ikke er god kan ikke aksepteres, selv om den er utbredt.

Som nevnt er regnskapsskikk en rettslig standard. Det betyr at den har en rekke spesifikke kjennetegn. Innholdet fastsettes gjennom allmenn og god praksis vurdert opp mot teorien på området, som for eksempel de grunnleggende regnskapsstandardene. I tillegg kan standarder og veiledninger utarbeidet av Norsk Regnskaps Stiftelse (NRS) ha betydelig vekt på vurdering av god regnskapsskikk. Her er det viktig å understreke at endelige standarder skal følges, mens foreløpige standarder og veiledninger har en mer supplerende rolle.

Baksaas & Stenheim (2015, s. 176) beskriver god regnskapsskikk sine tre funksjoner på følgende måte:

1. «*God regnskapsskikk uttrykker et alminnelig kvalitetskrav. De regnskapsmessige løsningene skal representere en skikk og skikken skal være god (i tråd med grunnleggende regnskapsprinsipper og øvrige bestemmelser i regnskapsloven)*».
2. «*God regnskapsskikk utfyller enkelte bestemmelser i regnskapsloven (i betydning gir bestemmelsene et nærmere innhold)*».
3. «*God regnskapsskikk korrigerer visse bestemmelser, men da må det være gitt konkrete unntak i loven. Et godt eksempel på dette er unntakene fra opptjeningsprinsippet som er gitt i regnskapslovens §4-1 andre ledd for små foretak*».

## 2.2 Hva er regnskapsmanipulasjon?

Hensikten med et regnskap er å rapportere økonomisk informasjon som skal brukes til ulike formål av ulike regnskapsbrukere. Imidlertid kan regnskapet være preget av ulike feil som måleusikkerhet, regnskapsmanipulering og regnskapsregulering. Regnskapsmanipulasjon innebærer at ledelsen bevisst avlegger et regnskap som inneholder feilinformasjon om den økonomiske situasjonen i foretaket (Baksaas & Stenheim, 2015, s. 22- 24).

I det norske språket kan vi finne flere begreper som er nære synonymmer på regnskapsmanipulering; regnskapssvindel, regnskapsjuks, resultatstyring, kreativ regnskapsføring og rapporteringsstrategi. Det at disse begrepene opererer parallelt, tilsier at regnskapsmanipulasjon har et multilateralt innhold. Regnskapsmanipulering kan klassifiseres og forstås ut fra hva og hvilke deler av regnskapet som manipuleres, hvordan manipuleringen skjer, hva driveren til manipuleringen er og i hvilken grad effekten av manipuleringen gir en rapportering som er i samsvar med eller på tvers av gjeldende regelverk. I realiteten kan alle sider av årsregnskapet manipuleres, men i de fleste tilfeller vil manipuleringen være motivert av de effektene den får på resultatet og eventuelle fremtidige års regnskapsmessige resultat. Av den grunn likestiller Baksaas og Stenheim (2015) regnskapsmanipulering med resultatstyring, som tilsvarer det engelske begrepet «earnings management» (Baksaas & Stenheim, 2015, s. 391).

En av de mest siterte definisjonene av begrepet «earnings management» er formulert av William Scott (2015, s. 445) og lyder følgende:

*“Earnings management is the choice by a manager of accounting policies, or real actions, affecting earnings so as to achieve some specific reported earnings objective”.*

Scott (2015) sin definisjon av «earnings management» inkluderer både rapporteringsvalg (accounting policy) og reelle handlinger (real actions). Det påpekes at rapporteringsvalg kan tolkes vidt, og begrepet deles i to kategorier. Den ene kategorien er valget av regnskapsprinsipper i seg selv, som for eksempel lineær kontra saldoavskrivninger, eller valg av prinsipper for inntektsføring.

Den andre kategorien er skjønnsmessige periodiseringer, slik som avsetninger for kredittkjøp, garantikostnader, lagerverdier, samt tidspunkt og beløp for poster som avskrivninger og avsetninger for restrukturering (Scott 2015, s 445).

Rapporteringsvalg i seg selv kan ikke tolkes som regnskapsmanipulering, men hvis intensjonene som ligger bak dette valget er å endre regnskapsmessig resultat, er det nærliggende å betrakte dette som manipulering.

Valg av rapporteringsmetode kan ha både positiv og negativ effekt på regnskapskvaliteten. Regnskapsmanipulasjon anses som oftest som en negativ rapporteringsstrategi og assosieres med regnskapssvindel og økonomisk kriminalitet. Imidlertid kan rapporteringsstrategien ha noen positive undertoner. Eksempel på at rapporteringsstrategien kan ha negativ effekt på rapporteringen, er når ledelsen bruker rapporteringsfriheten de har til å villede en eller flere interessegrupper ved å utarbeide et regnskap som ikke reflekterer økonomisk substans. På den andre siden kan rapporteringsstrategi være positivt ved å opplyse en eller flere interessentgrupper bedre enn regnskapsreguleringen foreskriver, ved å utarbeide regnskap som gir relevant og pålitelig informasjon om økonomisk substans.

Den positive formen for regnskapsstrategi oppfattes som ikke-opportunistisk. Negativ form for regnskapsstrategi oppfattes som opportunistisk, noe som er et kjennetegn på regnskapsmanipulasjon hvor man ved hjelp av rapporteringsstrategi forsøker å oppnå fordeler man ellers ikke ville hatt (Baksaas & Stenheim, 2015, s. 392-396).

Begrepet regnskapsmanipulasjon, slik det blir brukt i Norge, er kun et ledd i Scott (2015) sin definisjon av «earnings management». For å nærmere belyse begrepets omfang vil vi se på den andre mest brukte definisjon av begrepet. Healy & Wahlen (1998, s. 368) sin definisjon lyder følgende:

*«Earnings management occurs when managers intentionally use judgement in financial reporting and in structuring transactions to alter financial reports to mislead some stakeholders about the underlying economic performance of the firm or to influence contractual outcomes that depend on reported accounting numbers».*

Til forskjell fra Scott (2015), inkluderer Healy & Wahlen (1999) sin definisjon utøvelse av skjønn (judgement) i økonomisk rapportering. Skjønn brukes ikke kun ved valg av



rapporteringsmetoder, men også ved utøvelsen av disse. Ulike estimater som beregning av forventet levetid, fullføringsgrad, avskrivninger, forpliktelse, tap på fordringer og garantikostnader er eksempler på poster i regnskapet som krever utøvelse av skjønn.

Kinserdal (2014) påpeker at det er viktig å bemerke seg at Healy & Wahlen (1998) sin definisjon er begrenset til ekstern rapportering, mens *earnings management* omfatter regnskapsmanipulasjon i all finansiell rapportering, og ikke bare manipulering av resultat. Deretter vises det til IFRS, herunder rammeverket som sier at finansiell rapportering skal være komplett, nøytral og uten vesentlige feil. Det vil si at bevisst brudd på rapporteringsrammeverket, enten IFRS eller GRS, anses som «earnings management».

Baksaas & Stenheim (2015) beskriver begrepene regnskapssvindel, regnskapsjuks, resultatstyring, kreativ regnskapsføring og rapporteringsstrategi som nære synonyme med regnskapsmanipulering. Kinserdal (2014) mener derimot at regnskapssvindel finner sted når regnskapsmanipulasjonen er så vesentlig at den er klart utenfor loven og er gjenstand for straffeforfølgelse.

Ut fra presentert litteratur kan vi konkludere med at «earnings management» er et komplisert begrep, som er vanskelig å implementere direkte i norsk kontekst. For at dette skal gjøres er det visse betingelser som gjelder. Både Baksaas & Stenheim (2015) og Kinserdal (2014) sammenstiller begrepet med regnskapsmanipulasjon, med forutsetningen for at det foreligger en bevisst handling som fører til feilaktig rapportering og misbruk av regnskapsfleksibilitet.

### *2.3 Motiver for regnskapsmanipulasjon*

I mange tilfeller utføres regnskapsmanipulasjon med den hensikt å gi ledelsen økonomiske fordeler. Interessekonflikt mellom ledelsen og en eller flere av selskapets interessenter er en vanlig grunn for at ledelsen rasjonaliserer regnskapsmanipulasjon. I tillegg sitter ledelsen med mer og bedre informasjon enn andre interessenter, som eksempelvis eiere og långivere. Det er derfor risiko for at ledelsen utnytter informasjonsasymmetrien på en opportunistisk måte, slik at årsregnskapet blir misvisende (Heskestad, u.d.b).

Kinserdal (2017, s.74) viser til Giroux (2004) som deler ledelsens motiver for manipulasjon i to grupper. På den ene siden er maksimering av personlig gevinst for ledelsen driveren for

manipulasjon. Motivet for manipulasjon kan på en annen side knyttes til ønsket om maksimering av verdi for eierne. Personlige gevinster kan være både materielle i form av oppnåelse av bonusordning knyttet til inntjening eller aksjekurs, men også motivert av et ønske om å skjule dårlig ledelse eller fremstå som mer vellykket for omgivelsene (Kinserdal 2017, s. 74).

Lønnsomhet og vekst påvirker direkte selskapets verdi, og ved emisjoner og salg av aksjer kan motivasjonen for manipulasjon derfor være sterk (Heskestad, u.d.b.).

#### *2.4 Mislighetstriangelet*

Baksaas & Stenheim (2015, s. 24) hevder at regnskapsmanipulasjon typisk skjer der det er lav risiko for å bli oppdaget og der manipuleringen kan gi betydelige fordeler for den som står bak manipuleringen. Regnskapsmanipulasjon i seg selv er en mislighetshandling og for at denne skal oppstå er det tre forutsetninger som skal være til stede: motivasjonspress, muligheter og rettferdigføring. Disse forutsetningene former mislighetstriangelet definert i ISA 241.11a.

En mislighet er definert som *«en bevisst handling begått av en eller flere personer innen ledelsen, av personer som har overordnet ansvar for styring og kontroll, av ansatte eller av andre, som innebærer uredelighet for å oppnå en urettmessig eller ulovlig fordel»*, jf. ISA 240.11a. Med andre ord er misligheter tilsiktede feilhandlinger.

Det første elementet i mislighetstriangelet er motivet bak handlingen. Motivet bak handlingen innebærer ofte en fordel for den som utfører den. Eksempelvis kan dette være en leder som har en bonusordning knyttet opp mot driftsresultatet. Det kan også være personlige faktorer som spiller inn, som for eksempel den kriminelles personlige økonomi (Tvedt og Thaysen, 2015).

Videre må muligheten være til stede. Dette innebærer at den som utfører handlingen er i en posisjon der de har mulighet til å utføre handlingen. I dette tilfellet må det finnes hull i systemet, eksempelvis at internkontrollen i selskapet er svak. Da vet den kriminelle at de kan slippe unna med å utføre handlingen uten å bli oppdaget (Tvedt og Thaysen, 2015).

Det tredje elementet i mislighetstriangelet er holdningen til den kriminelle. Dette innebærer at den kriminelle rettferdiggjør handlingen overfor seg selv. For å rettferdiggjøre handlingen argumenterer man ofte med at man har «fortjent det», man kjenner andre som gjør det og at det vil ikke få noen konsekvenser for noen andre.

### *2.5 Metoder for regnskapsmanipulasjon*

Manipulasjon av finansielle regnskapstall er et tiltak utført av ledelsen med hensikt om å villedde brukerne av regnskapet til å tro at selskapets økonomiske situasjon er en annen enn realiteten. Ofte er resultatet at investorer blir lurt til å tro at selskapets inntjening er sterkere, kontantstrømmene mer robuste eller balanseposisjonen sikrere enn det som egentlig er tilfellet. Manipulering kan i noen tilfeller bli oppdaget ved å studere selskapets balanse, resultat og kontantstrøm presentert i årsregnskapet. Bevis på andre former for manipulering er ikke nødvendigvis eksplisitt gitt i tallene. Dermed kreves det granskning av informasjonen gitt i noter, kvartalsrapporter og annen tilgjengelig informasjon for å oppdage manipulasjonen. Schilit og Perler (2010) analyserer flere store internasjonale regnskapsskandaler, herunder Enron, World Com, Tyco og Symbol Technologies, og gjennomgår en rekke regnskapsmanipulasjonsteknikker som ble brukt samtidig eller om hverandre. Forskerne klassifiserer finansielle manipulasjoner i tre brede grupper: inntektsmanipulasjon, manipulasjon av kontantstrøm og manipulasjon av nøkkelmålinger. De skiller mellom syv metoder for manipulasjon av inntektene som resulterer i feilaktig fremstilling av selskapets inntjening (Schilit og Perler 2010, s. 24-25):

- 1. Resultatføre inntekter for tidlig*
- 2. Bokføring av fiktive inntekter*
- 3. Økning av inntektene ved hjelp av engangsaktiviteter eller uholdbare aktiviteter*
- 4. Forskyve nåværende kostnader til en senere periode*
- 5. Bruk av andre teknikker for å skjule kostnader eller tap*
- 6. Forskyve nåværende inntekt til en senere periode*
- 7. Forskyve fremtidige kostnader til en tidligere periode*

### ***Metode 1: Resultatføre inntekter for tidlig***

Hensikten med å inntektsføre for tidlig er å påvirke årsresultatet og dermed vise til en bedre vekstevne i rapporteringsperioden, enn det som er realiteten. Høyt resultat gir signaler til omverdenen om en sunn og sterk drift. Høy inntektsvekst kan både direkte og indirekte påvirke selskapets verdi og villedde brukerne, spesielt nåværende og potensielle investorer og kreditorer. Manipulering av inntektene foretas ofte i nedgangsperioder, der for eksempel budsjettert resultat ikke er oppnådd. I slike tilfeller kan ledelsens løsning være å bokføre inntekter som tilhører en fremtidig periode i den inneværende perioden. Å bokføre inntekter før selskapet faktisk fullfører sine forpliktelser knyttet til de, eller før overføring av risiko og kontroll finner sted, er et eksempel på for tidlig inntektsføring. Slike tilfeller er et klart brudd på transaksjonsprinsippet.

Gevinster som bokføres før man med rimelig sikkerhet vet at gevinsten vil inntreffe, anses som brudd på sikringsprinsippet. Dette er enda en teknikk som benyttes for å øke resultatet.

I henhold til opptjeningsprinsippet er den riktige regnskapsbehandlingen ved langsiktige kontrakter å inntektsføre inntektene når de blir opptjent. Selskapet kan i et slikt tilfelle vise kreativitet og velge enten å resultatføre hele kontrakts beløpet før levering, eller å inntektsføre en overvurdert fullføringsgrad. I begge tilfellene blir opptjeningsprinsippet brutt og resultatet økt, mens balanseføring av uopptjent inntekt blir uriktig eller utelatt. På denne måten vil ikke kostnadene som forekommer i en senere periode sammenstilles med periodens inntekt, og det vil oppstå periodiseringsfeil.

### ***Metode 2: Bokføring av fiktive inntekter***

Resultatføring av fiktive inntekter er en annen ofte brukt metode for manipulering. Slike misligheter begås oftest av selskaper i økonomiske vanskeligheter. På lik linje som ved metode en, er hensikten at selskapets økonomiske stilling skal fremstå som mer stabil og robust. Denne metoden for regnskapsmanipulasjon er den mest alvorlige og fører til betydelige negative konsekvenser for eierne og långivere (Heskestad u.d.b.).

En teknikk som brukes for å resultatføre fiktive inntekter er blant annet bokføring av inntekter fra transaksjoner som mangler økonomisk substans. Eksempler på anvendelse av denne teknikken er da selskapet velger å bokføre inntekter av salg knyttet til ordrer som enten ikke

har funnet sted i det hele tatt, altså fiktive ordrer, eller salg der sannsynligheten for at inntekten vil oppnås er lav eller fraværende (Schilit og Perler 2010, s.75-92).

Sponsor Service og Finance Credit er eksempler på selskaper hvor fiktive inntekter sto sentralt. Begge selskapene brukte flere av metodene for regnskapsmanipulasjon beskrevet av Schilit og Perler, som blant annet inntektsføring av inntekter for kontrakter som ikke var avtalt eller signert. Det viste seg at frem til slutten av 1990-tallet var selskapets inntektsføring i strid med opptjeningsprinsippet. Etter hvert begynte selskapet å inntektsføre flere ikke-inngåtte avtaler, og gikk så langt at kun muligheten for kontraktsinngåelse ble nok for å inntektsføre (Kinserdal 2017; Heskestad, u.d.b.).

Forretningsmodellen til Finance Credit besto av å kjøpe opp forfalte fordringer. Selskapet inntektsførte avtaler som ikke var inngått, og skrev opp de kjøpte fordringene til pålydende. Verdiøkningen ble klassifisert som driftsinntekter. Samtidig unnlot de å tapsføre misligholdte fordringer, samt å klassifisere de som driftskostnad. Dette gjenspeilte en forbedring i driftsresultatet. Kreditorne ble dermed villedet til å gi selskapet store lån og kreditter basert på manipulerede regnskapstall (Heskestad, u.d.b.).

Kinserdal (2017) og Heskestad (u.d.b.) trekker frem transaksjoner med nærstående som enda en metode for å kamuflere tap og dermed øke resultatet. Motivet bak dette er å unngå å tape i situasjoner der selger sitter med risikoen. Eksempelvis viser de til saken om Finance Credit, der selskapet gikk såpass lang at de manipulerte både reviderte regnskapstall og noter, og i noen tilfeller til og med revisjonsberetningen. Saken om Finance Credit, samt dens omfang og manipulasjonsmetoder som ble brukt vil bli nærmere gjennomgått i kapittel 4.2.

Aksjeloven § 3-8 regulerer transaksjoner med nærstående, herunder slag, kjøp og låneavtaler mellom selskapet og dets aksjeeiere, aksjeeiere, styremedlemmer, daglig leder og datterselskap i konsernforhold. En utfordring ved transaksjoner mellom nærstående selskap kan knyttes til blant annet internprising, der incentivet bak er overføring av verdier mellom flere selskaper i et konsern. Regnskapsmessig forutsetter behandlingen av slike transaksjoner en eliminering av transaksjonene i konsernregnskapet. Unnlatelse av slike elimineringer fører til overvurdering av balanse og kunstig økning i resultatet.

Et eksempel er saken om det amerikanske selskapet Enron. Selskapet etablerte selskaper med kun en, eller få, aktiva eller kontrakter med et meget bestemt formål, såkalte Special Purpose Entities (SPE). Energiprisene falt, og Enron satt igjen med betydelige urealiserte tap på en rekke energikontrakter. For å skjule tapene ble kontraktene solgt til bokført verdi eller med en gevinst til SPE-selskapene, som var opprettet for akkurat dette formålet. Egenkapitalen til SPE-selskapene var minimal, og de ble finansiert enten av Enron, eller ved eksternt lån med garantier fra Enron. Selskapene var eid eller kontrollert av Enron, og som eiere sto blant annet Enrons konsernsjef og finansdirektør. Delselskapene fremsto som selvstendige, og på denne måten unngikk Enron å konsolidere sitt konsernregnskap. Revisor ble ikke opplyst om garantiene eller eierskapet til SPE-ene og oppfattet transaksjonene mellom Enron og SPE-ene til å være armlengdetransaksjoner (Kinserdal 2017, Heskestad, u.d.b.). Saker som Finance Credit og Enron viser dermed hvor viktig det er å vurdere transaksjoner med nærstående.

### ***Metode 3: Økning av inntektene ved hjelp av engangsaktiviteter eller uholdbare aktiviteter***

Investorer er mest opptatt av selskapets kjernevirksomhet og spesielt de operasjonelle aktivitetene. Akkurat disse er verdiskapende og fastsetter i stor grad selskapets verdi. Dermed kan manipulering av operasjonelle poster gi investorene et feilaktig bilde av selskapets verdiskapningsevne.

Økning i inntektene kan oppnås ved hjelp av engangsaktiviteter og gjennom villedende klassifikasjoner. Engangsaktiviteter som påvirker resultatet kan være salg av eiendeler som er del av virksomheten. Eiendeler kan bevisst bokføres til lavere verdi enn markedsverdi. Incentivet bak denne handlingen er å oppnå høyere gevinst enn realiteten ved et fremtidig salg. Feilklassifisering dreier seg om å innregne gevinster fra salg av eiendeler som driftsinntekt, eller som en reduksjon av driftskostnadene. Selskapet IBM feilklassifiserte sin gevinst i 1999, da de solgte deler av sin Global Network-virksomhet til selskapet AT&T og innregnet gevinsten som en reduksjon av salgsutgiftene sine.

Feilklassifisering kan også knyttes til gevinster og tap fra renter, salg av eiendeler, investeringer og andre kilder som ikke er relatert til selskapets operasjonelle drift. En teknikk er å bokføre gevinster fra finansielle eiendeler som operasjonell inntekt i regnskapet. Å misbruke bokføringen av restruktureringskostnader er en annen teknikk. Slike kostnader inngår ikke i beregningen av driftskostnader, og hyppig registrering av slike kostnader kan tyde på at selskapet skjuler driftskostnader i denne posten. På denne måten blir resultatet økt.

Eksempelvis registrerte selskapet Alcatel restruktureringskostnader i omtrent hvert kvartal i en periode siden tidlig på 1990-tallet. Disse kostnadene utgjorde hundrevis av millioner, og noen ganger milliarder, årlig. For å forstå den økonomiske virkeligheten i slike selskaper kan man redusere driftsinntektene med mengden av disse kostnadene. Da vises ofte et annerledes bilde av økonomiske situasjonen i selskapet, enn det årsregnskapet tilsier (Schilit og Perler 2010, s.93-110).

#### ***Metode 4: Forskyve nåværende kostnader til en senere periode***

Ved å flytte nåværende kostnader til en senere periode er det klart at resultatet blir forbedret. Å manipulere avsetningene kan være en teknikk for å gjøre dette. En annen teknikk er å «kapitalisere» driftskostnader, som betyr å balanseføre driftskostnader og heller kostnadsføre de i en senere periode. Regnskapsmessig er balanseføring av driftskostnader ikke tillatt. En av kravene for balanseføring er at eiendelen som balanseføres skal bidra til å generere fremtidige inntekter. Sistnevnte metode ble brukt i WorldCom-skandalen på 1990-tallet. Selskapet begynte å benytte tvilsomme regnskapsprinsipper. Hele svindelen dreide seg om totalt 10 milliarder dollar. WorldCom balanseførte verdier som burde vært kostnadsført, eller i all fall nedskrevet. Hele 3.9 milliarder dollar ble feilaktig balanseført som eiendom, anlegg og utstyr ved at løpende vedlikehold på telefonlinjer, herunder lønn til arbeiderne, ble balanseført (Kinserdal, 2017).

Forskning og utvikling og andre utgifter på immaterielle eiendeler er regnskapsposter som lett kan bli manipulert. Dette er manipulasjon knyttet til balanseføring i stedet for kostnadsføring og nedskrivning. Regnskapslovens §5-6 åpner for kostnadsføring av utgifter til forskning og utvikling. Denne bestemmelsen er i konflikt med sammenstillingsprinsippet. Ifølge lovforarbeidene er bestemmelsen egentlig ment for små selskap, men i realiteten gjelder den generelt. Dersom et selskap velger å anvende denne bestemmelsen, regnes det som valg av prinsipp og skal anvendes konsistent over tid. Etter IFRS skal forskning alltid utgiftsføres, mens utvikling skal balanseføres. Både god regnskapsskikk- og IFRS-reglene er tydelige, men det er fortsatt stort rom for bruk av skjønn. Praksis for regnskapsmessig behandling av forskning og utvikling varierer mye. Likevel vises det at det finnes en tendens til å kostnadsføre så mye som mulig blant de store og veletablerte virksomhet med tilfredsstillende økonomi og god egenkapital. Selskaper i etableringsfasen med lav egenkapital, kraftig vekst og behov for å vise gode resultater velger å balanseføre så mye de kan av utviklingen (Kinserdal, 2014, Heskestad u.d.a.).

Andre sensitive og skjønnsmessige områder i regnskapet er avsetninger, usikre forpliktelser og betingede utfall. Eksempel på poster som lett kan manipuleres er blant annet ukurans på varelager, avsetninger for tap på kundefordringer og avsetninger for garanti, søksmål og skattesaker. Dette er estimater der avsetningsstørrelsen avhenger av blant annet synet på generell økonomisk utvikling fremover, selskapets egne erfaringer og sammenligning med andre selskaper i den aktuelle bransjen (Heskestad, u.d.a).

Regnskapsmessig behandling av garantier reguleres av beste estimat-prinsippet, og forutsetter at selskapet baserer sine beregninger og avgjørelser på bakgrunn av informasjon som er tilgjengelig når årsregnskapet avlegges. Urealiserte tap knyttet til denne posten kan forekomme, noe som man ifølge forsiktighetsprinsippet bør ta hensyn til. Ved å avsette mindre enn tidligere erfaringer viser forsøker selskapene å oppnå bedre resultat (Heskestad u.d.a.).

Avskrivninger beregnes på ulike måter. Selskaper står fritt til å velge avskrivningsmetode selv, men den mest brukte metoden er å beregne avskrivningene over eiendelens levetid. Beregning av lavere avskrivning i inneværende periode vil føre til høyere resultat og verdien til anleggsmiddelet vil være høyere. Utrangeringsverdien bestemmes på grunnlag av hva et tilsvarende brukt driftsmiddel ville bli solgt for i dag. Selskapet kan tenke at det er en god løsning å avskrive for lite i en periode. Derimot i neste perioden vil det slå ut på en negativ måte, fordi driftsmiddelets utrangeringsverdi ville være større enn balanseført (Heskestad u.d.a.).

#### ***Metode 5: Bruk av andre teknikker for å skjule kostnader eller tap***

Her lister Schilit og Perler (2010) opp fire teknikker som innebærer å unnlate å registrere utgifter fra transaksjoner, avsetninger, utnyttelse av regnskapsreglenes fleksibilitet og frigjøring av falske reserver. Et eksempel er å late som at en faktura fra en leverandør ikke ble sett før etter at kvartalet ble slutt, eller at kun deler av en transaksjon registreres.

#### ***Metode 6: Forskyve nåværende inntekt til en senere periode***

Schilit og Perler (2010) lister opp en del teknikker for å flytte løpende inntekter til en senere periode, og på denne måten bygge opp reserver. Denne metoden reduserer resultatet i den inneværende perioden, og til gjengjeld kan de oppbygde reservene brukes for å vise til en



positiv utvikling i en senere periode. Et annet insentiv bak denne manipulasjonsmetoden er å oppnå lavere beskatning.

### ***Metode 7: Forskyve fremtidige kostnader til en tidligere periode***

Det er to generelle teknikker som brukes til å flytte fremtidige periodeutgifter til en tidligere periode. For det første, til motsetning av metode fire ville selskapet her valgt å beregne høyere avskrivninger enn vanlig. Dette vil føre til reduserte kostnader i senere periode.

Den andre teknikken er å bokføre kostnadene feilaktig, slik at det etableres reserver som kan brukes til å redusere fremtidige utgifter, og dermed øke fremtidig resultat (Schilit og Perler, s. 175-188).

Schilit og Perler (2010) fordeler de syv manipulasjonsmetodene i to kategorier ut fra ønsket utfall, som er enten å øke eller redusere resultatet.

Formålet med de første fem metodene å øke inntektene, mens med metode seks og syv er formålet å redusere inntektene. Siden rapportering av høyere fortjeneste ofte fører til en høyere aksjekurs og deretter høyere kompensasjon til ledelsen, vil det være naturlig og intuitivt for de fleste å være mer oppmerksom på manipuleringer knyttet til feilaktige økninger på inntektssiden. Metode seks og syv kan være mindre intuitiv, da «gevinsten» for selskapet ikke er så åpenbar for utenforstående. Hensikten med å rapportere mindre fortjeneste i nåværende periode enn det faktiske tall viser kan knyttes til skattefordeler eller et ønske om å fremstå som en mer stabil virksomhet (Schilit og Perler, 2010, s. 44-45).

## ***2.6 Avdekking av regnskapsmanipulasjon og identifisering av røde flagg***

Banker legger stor vekt på regnskapstall i forbindelse med vurdering av selskapets kredittverdighet. Det samme gjelder investorer, kreditorer og finansanalytikere som ikke er en del av selskapets styre. Regnskapet er derfor den viktigste informasjonskilden for eksterne beslutningstakere. Derfor er det viktig at årsregnskapet tilfredsstillende visse kvalitetskrav. Den elastisiteten som er knyttet til regnskapsrapporteringen, selskapets valg av prinsipper og bruk av skjønn, krever at kvaliteten av de rapporterte tallene analyseres (Heskestad 2015, s. 33-34).

### ***Resultat kvalitetsanalyse***

Resultat kvalitetsanalyse er en teknikk som kan brukes for å tolke informasjonen som er gitt i årsregnskapet og identifisere eventuelle røde flagg som kan indikere at regnskapet er bevisst eller ubevisst utformet slik at regnskapsbrukeren blir mer eller mindre villedet. Heskestad (2015, s. 33) definerer røde flagg «*som sammenhenger og utviklingstrekk som avviker fra det normale over tid i forhold til bransjemessige forhold*». Poenget er at det må alltid utøves «sunn skepsis» til det som rapporteres i finansregnskapet.

Heskestad (2015, 2016) tar utgangspunkt i kritiske regnskapsstørrelser, fleksibiliteter og estimater, regnskapsstrategi og informasjonskvalitet i en resultat kvalitetsanalyse. Han påpeker at god bransjekunnskap og markedsforståelse er ikke bare anbefalende, men sterkt nødvendig ved utarbeidelsen av en resultat kvalitetsanalyse, og spesielt ved identifisering av kritiske poster i regnskapet. Uten kjennskap til bransjen og selskapets omgivelser kan man ikke forklare hvordan lønnsomheten i bransjen er, hvilke faktorer som kan forklare lønnsomhetsforskjeller i bransjen og hvilke lønnsomhetsfaktorer som forventes å bli vesentlige i fremtiden. Heskestad (2015, s. 34) viser til Porters «Five Forces» og «SWOT» analyse som aktuelt verktøy for å skaffe seg bransjeforståelse og kunnskap om det aktuelle markedet.

God bransjekunnskap gjør det enklere å identifisere de kritiske regnskapsstørrelsene som regnskapsbrukeren bør være ekstra oppmerksom på. Slike risikoposter vil variere fra selskap til selskap. Eksempelvis vil estimering av fullføringsgrad være en kritisk størrelse i en entreprenørvirksomhet. Et annet eksempel på kritisk størrelse er valutaposter, der fravær av sikringsstrategier vil føre til dramatiske konsekvenser ved en ugunstig utvikling i valutakursene (Heskestad 2015, s. 34).

Man bør også være oppmerksom på graden av fleksibilitet. Flexibilitet i regnskapsreguleringen gir muligheten til å styre selskapets resultat i ønsket retning. Dermed er det viktig å kartlegge mulighetene for fleksibilitet knyttet til valg av regnskapsprinsipper. Regnskapsloven §1-6 gir små virksomheter mulighet til å velge mellom full tilvirkningskost og variabel tilvirkningskost, samt mulighet til å velge mellom FIFO-metoden (First In, First Out) eller gjennomsnitt anskaffelseskost, jf. NRS 8 pkt.2.1.6. Verdsettelse av varelager i en produksjonsbedrift kan være et godt eksempel på en post i regnskapet man bør være oppmerksom på. Ved økning av ferdigvarelageret i en periode vil driftsresultatet bli større ved

bruk av full tilvirkningskost enn ved bruk av variabel kost. Grunnen til dette er at ved bruk av full tilvirkningskost vil de faste kostnadene overføres til neste periode, mens ved bruk av variabel kost behandles de som en periodekostand.

Store selskaper kan utnytte regnskapsreguleringens fleksibilitet gjennom sikringsbokføring. I motsetning til god regnskapsskikk, gir IFRS adgang til bokføring av sikringer, gitt at kravene til sikring er oppfylt.

Andre kritiske skjønnsmessige estimater som krever ekstra oppmerksomhet er avsetninger for garantier og reklamasjon, avskrivninger, pensjonsforpliktelser og andre typer usikre forpliktelser. Avsetninger for ukurans på varelager og tapsavsetninger på kundefordringer er andre estimatposter som innebærer større risiko for misbruk av skjønnsutøvelsen og regnskapsreguleringens fleksibilitet (Heskestad 2015, s. 40).

Regnskapsstrategi og informasjonskvalitet er det tredje punktet Heskestad (2015) påpeker som viktig i en resultat kvalitetsanalyse. Her er det viktig å vurdere selskapets strategi og hvorvidt den fungerer som antatt. Et annet moment her er å vurdere om det foreligger insentiver for opportunistisk regnskapsrapportering hos ledelsen. Opportunistisk valg av estimater og prinsipper kan oppstå dersom selskapet har problemer med å innfri lånebetingelser, såkalte «convenants»-problemer. Gjennomgang og vurdering av tidligere regnskapsrapportering kan også være nyttig. Dersom det oppstår tvil om at tidligere rapportering ikke er realistisk eller det oppdages urovekkende tapsføring på kundefordringer, kan det være et tegn på fiktive inntekter i tidligere perioder eller aggressiv inntektsføring (Heskestad 2015, s. 35).

Notene har en sentral rolle i vurderingen av regnskapets informasjonskvalitet, spesielt når man skal vurdere rimeligheten av forutsetningene lagt til grunn ved beregningen av sikringer og utviklingen av anleggskontrakter (Heskestad 2015, s. 35). Kinserdal (2014) viser til en undersøkelse av EY som rangerer notene som viktigst innen årsregnskapet. Videre påpekes det at notene bør være leseverdige, strukturerte og ikke inneholde unødvendig informasjon.

### ***Røde flagg***

Ifølge Heskestad (2016, s. 33) er det viktigste i en resultat kvalitetsanalyse å identifisere røde flagg. Formålet med de overnevnte tre punkter av resultat kvalitetsanalysen er å gjøre

regnskapsbrukeren i stand til å identifisere hvilke poster som bør vurderes nærmere, og om nødvendig overprøve selskapets egne vurderinger. Heskestad (2015, s. 33) mener at i enkelte tilfeller vil man også kunne avsløre om ledelsen bevisst har manipulert regnskapet.

### *Generelle røde flagg*

Blant de generelle røde flagg er brudd på lånebetingelser, svake styrer, ikke «normale» revisjonsberetninger og skifte av revisor (Heskestad 2015, s. 36).

Komplisert og uoversiktlig selskapsstruktur og internkontroll er andre generelle røde flagg. Et eksempel fra norsk næringsliv er Finance Credit saken. Selskapet hadde svært komplisert og uoversiktlig struktur som gjorde det vanskelig for både kreditorer og revisor å kontrollere det som var rapportert. Som nevnt tidligere spiller notene viktig rolle for regnskapets informasjonskvalitet. Uklare og unødvendige noter er et generelt rødt flagg som gir indikasjon på at det kan dreie seg om regnskapsmanipulasjon, som for eksempel i Finance Credit saken, hvor det ble knyttet til interne transaksjoner (Heskestad 2015, s. 36).

Formålet med internkontroll er å forhindre regnskapsmanipulasjon. I et selskap med svak internkontroll vil mulighetene for regnskapsmanipulasjon være større enn i et selskap med velfungerende internkontroll. Derfor anses svak eller manglende internkontroll som et annet generelt rødt flagg (Heskestad 2015, s. 36).

Dersom selskapet planlegger børsnotering året etter årsregnskapsavleggelsen kan det lønne seg å være ekstra oppmerksom på spesifikke røde flagg knyttet til inntektsføring og kostnadsføring (Heskestad 2015, s. 36).

### *Røde flagg knyttet til spesifikke regnskapsposter*

Mens generelle røde flagg knyttes til selskapets struktur, styre og organisatoriske forhold, går de spesifikke røde flaggene på detaljnivå og kan bli identifisert i regnskapsposter på både inntektssiden og kostnadssiden.

Det er flere røde flagg knyttet til driftsinntektene som kan være interessant å identifisere. Tidligere har vi beskrevet ulike metoder for regnskapsmanipulasjon. Tidlig registrering av inntektene eller fiktive inntekter betraktes som to av de mest brukte metodene. Prosentvis økning i kundefordringene som er større enn økningen i omsetningen vil føre til at kontantstrømmen fra drift ikke vil gjenspeile selskapets driftsresultat. Unormal økning i kundefordringene kan forklares med forlengelse av kredittider og/eller manglende

tapsavsetning. Dette er indikasjoner på fiktive inntekter og /eller for tidlig inntektsføring av inntektene, og er naturligvis et rødt flagg (Heskestad, 2015, s. 37).

Garantier og reklamasjoner er avsetningsposter som krever omfattende bruk av skjønn og erfaringstall, noe som i seg selv gir mulighet for manipulasjon. Røde flagg knyttet til disse postene kan være avsetning som er lavere enn tidligere år og sammenlignet med bransjen (Heskestad, 2015, s. 38). For lav avsetning fører til for høye driftsinntekter. For høye avsetninger vil føre til for lave inntekter, og vil skape reserver, noe som igjen er ikke *tillat* (Heskestad, 2015, u.d.a).

I transaksjoner med flere elementer som eksempelvis «pakker» med programvare, lisenser eller brukerstøtte er det betydelig risiko for overvurdering av inntektene ved å undervurdere uopptjent inntekt. For å identifisere røde flagg er det viktig å sammenligne uopptjent inntekt i prosent av omsetningen med både bransjetall og tidligere årsregnskapstall. Dersom årets uopptjente inntekt avviker fra disse referansetallene, anses det som et rødt flagg (Heskestad, 2015, s. 39).

#### *Røde flagg knyttet til kostnader og balanseposter*

Manipulasjon av fordringer kan føre til høyere resultat enn det realiteten tilsier. Vi har allerede nevnt kundefordringer, men det er viktig å være oppmerksom på utviklingen i fordringer med nærstående og andre fordringer. Heskestad (2016, s.34) påpeker at dersom fordringene overfor foretak i samme konsern vokser unormalt kan det være tegn på inntektsføring av transaksjoner som ikke er reelle, som i for eksempel Finance Credit saken. Spesielt viktig er det å fokusere på den økonomiske realiteten i transaksjonen. Dersom den nærstående virksomhet har økonomiske problemer er dette et rødt flagg.

I økonomiske nedgangstider er det viktig å vurdere utviklingen i ulike forskuddsbaserte kostnader. Det er vanlig at selskaper kan forsøke å «pynte på» resultatet i slike tider ved å overvurdere balanseposten «andre fordringer» og på denne måten undervurdere periodens kostnader. Det røde flagget knyttet til andre fordringer er lønnsomhet som er høyere enn det konkurrentene i bransjen viser til og vesentlig økning i posten andre fordringer (Heskestad 2016, s. 34).

Overvurdering av varelager viser til lavere varekostnad og høyt driftsresultat. De vanligste årsakene til overvurdering av varelageret er manglende nedskrivning av ukurante varer eller på grunn av fall i markedsprisene. Det røde flagget her er reduksjon i varelagerets omløpshastighet, altså når prosentvis økning i varelageret er større enn årets økning i varekostnaden (Heskestad 2016, s. 35).

Avskrivningspolitikk kan varierer fra selskap til selskap og fra bransje til bransje, derfor er det vanlig å sammenligne selskapets avskrivningspolitikk med det som er normalt blant konkurrentene og bransjen den opererer i. Et rødt flagg kan være dersom selskapet anvender en uvanlig avskrivningspolitikk, og spesielt hvis selskapet benytter en lengre avskrivningstid enn det som er vanlig i bransjen. Nedskrivninger bør også vurderes ut fra det som er vanlig i bransjen. Det røde flagget her er hvis selskapet ikke gjennomfører nedskrivninger som er ellers vanlige i bransjen. Det bør rettes spesielt oppmerksomhet til immaterielle investeringer (Heskestad 2016, s. 36).

Avsetninger er poster som ofte er usikre og krever stor grad av utøvelse av skjønn. Eksempler på slike poster er avsetning for annen kortsiktig gjeld, ukurans i varelager, tap på kundefordringer, garantier, reparasjoner og miljøavsetninger. Ofte rettes fokus mot det faktiske avsetningen som har blitt gjort, mens det er like viktig å undersøke om avsetningene er fullstendige. Undervurdering av en gjeldspost som eksempelvis annen kortsiktig gjeld vil føre til overvurdering av resultatet. Det anses som rødt flagg dersom avsetningene er avtakende i prosent av inntektene, eller dersom det mangler avsetninger (Heskestad 2016, s. 37).

Selskaper i etableringsfasen som har lav egenkapital foretrekker å balanseføre så mye som mulig, som nevnt i metode 4. I veletablerte selskaper er det derimot vanlig å kostnadsføre så mye som mulig. Dersom et selskap viser svak lønnsomhet og egenkapital og samtidig balansefører immaterielle eiendeler, er det viktig å være oppmerksom på dette. Dette anses som et rødt flagg, særlig dersom selskapet ikke hadde balanseført immaterielle investeringer tidligere (Heskestad 2016, s. 36).

## *2.7 Straff for regnskapsmanipulasjon*

Regnskapsmanipulasjon straffes etter regnskapsloven §8-5. Overtredelser eller brudd på regnskapslovens regler angående bokføring og regnskapsføring skal straffes etter straffeloven §392 til §394. Disse paragrafene fastsetter strafferammer for ulike typer brudd på regnskapsloven. Jo mer alvorlig lovbruddet er, jo strengere er straffen.

Straffeloven §392 sier at den som ikke overholder regler knyttet til bokføring og dokumentasjon av regnskapsopplysninger, årsregnskap, årsberetning eller regnskapsoppbevaring kan straffes med bøter eller fengsel i inntil 2 år.

Straffeloven §393 omhandler grov regnskapsovertredelse. Som grove regnskapsovertredelser regnes regnskapsovertredelser der det er brukt feil eller villedende informasjon, som er begått over lengre tid, som er begått av noen som har stor tillit knyttet til sin stilling, som har gitt en betydelig økonomisk fordel, som innebærer risiko for store skader eller som har gjort det vanskelig å utføre kontroll av virksomheten. Grove regnskapsovertredelser kan straffes med fengsel i inntil 6 år.

I henhold til straffeloven §394 kan regnskapsovertredelser som anses som uaktsomme, straffes med bot eller fengsel i inntil 1 år.

## **3 Revisjon**

Hensikten med dette kapittelet er å danne forståelse for hva revisors arbeid innebærer, og hvilke lovkrav og regler som stilles til revisor under utførelsen av en revisjon. Først vil revisjonens historie gjennomgås, for å tegne et bilde av hvordan revisors rolle og arbeid har utviklet seg gjennom årene. Videre vil vi se på formålet med revisjon, samt hva revisjonsplikten innebærer. Revisjonsrisiko vil beskrives, for å danne forståelse for hvordan revisor fastsetter risiko for vesentlig feilinformasjon. I den forbindelse vil også prosessen for fastsettelse av vesentlighetsgrenser beskrives. Selskapers plikter knyttet til internkontroll vil gjennomgås for å illustrere hvordan selskapet selv skal forebygge og avdekke regnskapsmanipulasjon. Til slutt vil vi foreta oss revisors taushets- og rapporteringsplikter, samt straff for brudd på revisors plikter.

### *3.1 Revisjonens historie*

Revisjonens historie strekkes lang tilbake i tid. Øystein K. Johansen (2015) anser revisjon som en av mange former for kontroll som fra svært gammel tid av har blitt ansett som en nødvendighet. Med revisjon mener han kontroll, ettersyn og vurdering av økonomisk informasjon.

Johansen (2015) definerer ekstern revisjon som en prosess der en uavhengig person gransker regnskapsinformasjonen som er fremstilt av foretaket. Deretter avgir revisor en bekreftelse overfor brukerne av informasjonen om regnskapsinformasjonens korrekthet. Revisjonen har som formål å gjøre revisor i stand til å uttale seg om hvorvidt årsregnskapet gir et rettviseende bilde i samsvar med det anvendte regelverket for finansiell rapportering. Med andre ord, revisor skal bidra til å skape trygghet om at den økonomiske stillingen som fremgår av årsregnskapet er riktig. Dersom revisjonen skal ha verdi for regnskapsbrukerne, må revisjonsberetningen bidra til å gi tillit til virksomhetens regnskap (Johansen, 2015, s. 30).

En av de eldste «fossile levningene» som viser til bruk av regnskap er en leirtavle fra Mesopotamia som daterer fra omtrent 5000 år f.Kr. Rundt år 3500 f.Kr. vokste de opprinnelig små landsbyene til store blomstrende byer, og til og med selvstendige bystater. Utviklingen av en rekke forretningsområder, samt handel mellom byene fremkalte behovet for kontroll. Med det kom utviklingen av profesjonelle skrivere, såkalte byråkrati for å holde orden på den stadig mer komplekse økonomien og på forretningsmessige transaksjoner. Det ble brukt leirtavle for å føre de økonomiske transaksjonene. Revisjonen av regnskapet gikk på å kontrollere leirtavlene, herunder både transaksjonene og for å få oversikt over skatter som ikke var kommet inn, altså hva som fremdeles er skyldig. Det har blitt funnet flere regnskapstavler der det kan leses at skyldig skatt, for eksempel i korn, skulle bli betalt innen etter neste års innhøsting.

Fossile «bevis» om revisjonens eksistens allerede i oldtiden finnes fra Egypt, Israel, Perserriket og Hellas. Kulturen som oppstod i Hellas rundt 800 år f.Kr. er kanskje den mest bemerkelsesverdige i verdenshistorien. Grekernes bidrag til revisjonshistorien knyttes hovedsakelig til offentlig revisjon. I perioden 500-300 f.Kr. var magistratene lovpålagt å føre regnskap og dokumentere alle former for utgifter. På denne tiden ingen var unndratt revisjon. Da var det hele tre revisjonsinstanser som foretok revisjonen både under og ved slutten av enhver embetsmanns funksjonsperiode. Og ikke bare det, det var ulovlig at en embetsmann



reiser utenfor bystatens grenser før regnskapet hans var godkjent av alle tre revisjonsinstansene. Revisjonsrapporten ble gravert i marmor i noen tilfeller, og stilt ut til offentligheten. Revisorene var strengt pålagt til å være objektive og rettferdige når de utøvet sitt yrke (Johansen, 2015).

### *Revisjon og revisors oppgaver i Norge: Nyere tid*

I perioden 1500-1800 var revisjonens formål først og fremst å finne regnskapsfeil og oppdage bedrageri og svindel. Denne perioden skiller ikke med markante endringer, i motsetning til tidligere perioder. Revisjonsvesenets primære oppgave var den offentlige sektorens revisjonsvirksomhet. Privat revisjon hadde frem til den industrielle revisjonen en marginal betydning (Johansen, 2015, s. 296-310).

Perioden 1800-1900 ble preget av en rask utvikling i profesjonen revisjon, som skyldtes primært tre faktorer. For det første resulterte finans- og industrikriser, og påfølgende konkurs, i etterspørsel etter profesjonelle revisjonstjenester. Fremveksten av store aksjeselskaper er en annen faktor. Samtidig oppstod behovet for uavhengig revisjon. Videre er behovet for kreditt, og spesielt kreditorens behov for kontroll under den industrielle revolusjonen. Fokuset under revisjon ble flyttet fra detaljtesting av regnskapet til et nytt konsept som innebær stikkprøver og randomtester.

Revisjonsprofesjonen ble mer og mer anerkjent, og verden rundt ble det stiftet foreninger der medlemskapet ble vurdert ut fra vedkommendes kvalifikasjoner. En av de første foreningene var «The Society of Accountants in Edinburgh» stiftet i 1853, som i 1954 fikk kongelige charter.

I Norge kan vi spore bestemmelser om revisjon tilbake til grunnloven av 1814. Grunnlovens §75 var grunnlaget for etableringen av Riksrevisjonen. I 1822 ble revisjonsdepartementet opprettet med hensikt å undersøke statsforvaltningens regnskaper. Den første etterspørselen etter privat revisjon kom først fra banker og forsikringselskaper i første halvdel av 1800-tallet. Som et resultat av industrialiseringen i den andre halvdel av 1800-tallet kom behovet for revisjon av private selskaper. Den første konkursloven i Norge kom i 1863, og med en endring i loven i 1899 kom en bestemmelse om revisjon av konkursskyldneres regnskap. Bestemmelsen begrunnes med ønsket om å finne årsaken til konkursen. Senere i 1910 kom

revisors første autorisasjonsordning, som ble administrert av børsen. De godkjente revisorene fikk tittelen «børsautorisert revisor». Kravene for å få tildelt tittelen var fem års praksis og bestått autorisasjonseksamen. I tillegg ble det stilt krav om uavhengighet og taushetsplikt.

I perioden 1900-1940 ble revisjonens primærfokus flyttet fra sporing av «fraud» til å erklære hvorvidt regnskapet gir et rettviseende bilde av selskapets finansielle stilling.

Av revisorloven fra 1920 stiltes det formelle krav til revisorens faglige kvalifikasjoner og praksis. Dette fremkalte stiftelsen av Revisorforeningen i 1930. Til tross for at loven fra 1920 inneholdt formelle krav, var det lite litteratur eller lovverk som tydelig beskrev revisjonens innhold.

Behovet for klart beskrevet og tydeliggjort innhold av revisjonen fremkalte utgivelsen av «Tidsskrift for Revisjon og Regnskapsvesenet» i 1930.

Vedtak av revisorloven fra 1964 skapte et solid rammeverk i revisoryrket. Revisjonsplikten omfattet alle regnskapspliktige selskap, med unntak fra offentlige selskaper og mindre selskaper. På bakgrunn av utdanning kom fordelingen i revisors autorisasjon. For å bli statsautorisert revisor krevdes at vedkommende har gjennomgått revisorstudium ved Norges handelshøgskole og to års praksis. Allerede registrerte revisorer ble omfattet av en overgangsregel, der de fikk muligheten til å beholde tittelen ved å bestå høyere revisoreksamen, jf. revl. (1964,) §11.

Revisorloven av 2020 §9-4 fastsetter revisors plikter ved utførelsen av revisjon, herunder at revisor skal utøve revisjon i samsvar med god revisjonsskikk. Begrepet «god revisjonsskikk» har blitt anvendt siden 1958 i blant annet Handelsdepartementets regler. Først i revisorloven fra 1964 §6 ble begrepet et rettslig standard. I 1970 fikk begrepet et konkret innhold i utgivelsen av Norsk Statsautoriserte revisorer foreningens (NSRF) normkomite anbefaling til «Grunnregler for god revisjonsskikk» og «Grunnregler for god revisjonsskikk for gjennomgåelse av den indre kontroll». Det ble utgitt anbefalinger til god revisjonsskikk på alle viktige områder.

I 1970 inneholdt Revisors håndbok om lag 170 sider, der aktuelt stoff om revisorer og regnskapsførere var fordelt på 50 sider. De siste 120 sidene ble brukt til annet nyttig fagstoff. I dag er Revisors håndbok den største veiledningsskriften for revisorer og regnskapsførere,

med innhold på over 2000 sider. Utviklingen i Revisors håndbok belyser utviklingen i både lovverk, samfunnet og kravene som stilles til revisor.

Endringene i aksjeloven fra 1976 hadde to betydninger for revisors rolle og virke. Loven inneholdt egne kapitler for både revisjon og gransking, samt årsoppgjør. I sistnevnte kapittel ble begrepet «god revisjonsskikk» en rettslig standard, og i 1977 ble det inntatt i den første regnskapsloven.

Etter stiftelsen av Norsk Regnskapsstiftelse (NRS) i 1989 startet utviklingen av regnskapsstandarder og god regnskapsskikk. Fra 2005 og årene fremover startet implementeringen av internasjonale regnskapsstandardene, og ansvaret for dette lå hos revisjonsselskapene. Internasjonalisering og behovet for å betjene store selskaper på 80-tallet førte til sammenslåing av revisjonsselskaper både i Norge og internasjonalt.

I 1990/91 ble det opprettet en avdeling for regnskap, revisjon og gransking i Kredittilsynet, som i dag heter Finanstilsynet. Formålet med opprettelsen var å føre overvåking og tilsyn med revisorene, samt sanksjonering.

Revisjonsplikten og revisors godkjenningsordning ble videreført i revisorloven av 1999. I tillegg ble kravet for obligatorisk etterutdanning innført. Loven og forskriften inneholdt bestemmelser om revisors uavhengighet, som ga lite rom for anvendelse av det prisnippbaserte rammeverk for uavhengighet internasjonalt og i EU. Anvendelse av bestemmelsene om nærstående ble også en utfordring. Senere ble loven samordnet med ny aksjelov fra 1997 og ny revisorlov fra 1998, der begge ble tilpasset EU-direktivene. I den nye aksjeloven ble bestemmelsene knyttet til revisjon fjernet, med henvisning til revisorloven. Revisor ble tillagt nye oppgaver og plikter knyttet til revisors bekreftelse ved kapitalendringer.

Begynnelsen av 2000-tallet ble preget av flere store regnskapsskandaler som eksempelvis Enron, World-Com og Parmalat som førte til en betydelig endring i reguleringen både i EU og USA. I april 2014 vedtok EU nye regler om revisjon som skulle tre i kraft fra 2016. Dette skapte behov for endring i de nasjonale regelverkene. Regelverket inneholdte et sett med valgfrie opsjoner som medlemslandene kunne velge å implementere i sitt regelverk. Hensikten med regelverket var å øke revisjonskvaliteten (Johansen, 2015, s. 310-318).

Ny revisorlov tredde i kraft den 01.01.2021. Endringene i loven knyttes både til revisortittelen og krav om utdanning. Det innebærer krav om masterutdanning for å få revisorgodkjenning, og dermed ble tittelen «registrert revisor» erstattet med «statsautorisert revisor». Den nye loven innebærer også innstilling til EU-direktivets uavhengighetsregler. Til tross for at kretsen for nærstående parter ble vesentlig redusert, er reglene like strenge som før.

Revisor ansvar og oppgaver har også blitt endret i ny revisorlov. Loven tydeliggjør at forebygging og avdekking av økonomisk kriminalitet og bokføring er en del av revisjonen, jf. Revisorloven §9-1 (Revisorforeningen, 2021).

### *3.2 Formålet med lovfestet revisjon og god revisjonsskikk*

Formålet med revisjonen er å skape tillit til at årsregnskapet oppfyller gjeldende lovkrav og ikke inneholder vesentlig feilinformasjon. Med dette skal revisjonen bidra til å forebygge og avdekke økonomisk kriminalitet, jf. revisorloven, §9-1. Revisorloven omtaler revisor som allmenhetens tillitsperson og fastslår at revisor skal utøve sin virksomhet med integritet, objektivitet og aktsomhet.

Revisorloven §9-4 definerer revisors plikter ved utførelsen av lovfestet revisjon. Herunder skal revisor vurdere om regnskapet er utarbeidet i samsvar med gjeldende lovkrav, og om årsberetningen inneholder de opplysningene som skal gis i henhold til regelverket. Deretter skal revisor vurdere om det er konsistens mellom årsberetningen og årsregnskapet. Basert på kunnskap opparbeidet under revisjonen av årsregnskapet, skal revisor i årsberetningen uttale seg om hvorvidt det ble avdekket vesentlig feilinformasjon i regnskapet.

Lovfestet revisjon skal i henhold til revisorloven §9-4 utføres i samsvar med god revisjonsskikk. Det innebærer at revisor blant annet skal tilegne seg en forståelse for virksomheten og den interne kontrollen i selskapet, samt andre forhold som kan være av betydning for utførelsen av revisjonen. I tillegg må revisor vurdere hvorvidt ledelsen oppfyller sin plikt til å sørge for at selskapets bokføring er i samsvar med gjeldende lovkrav. God revisjonsskikk innebærer også at revisor identifiserer risiko for vesentlig feilinformasjon, både slik som skyldes misligheter og slik som skyldes utilsiktede feil, eller som følge av brudd på lovverket. Videre skal revisor utforme revisjonshandlingene med utgangspunkt i håndtering av de identifiserte risikoene.

Revisjonshandlingene skal sørge for at revisor får tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis som skal legges til grunn for uttalelsen i revisjonsberetningen. Etter god revisjonsskikk skal revisor utføre revisjonen med profesjonell skepsis og være oppmerksom på muligheten for vesentlig feilinformasjon som skyldes misligheter eller utilsiktede feil. Loven angir at det er spesielt viktig å utøve profesjonell skjønn ved vurderingen av regnskapsestimater, jf. revl. §9-4.

### *3.3 Revisjonsplikten og revisors rolle*

I henhold til revisorloven omfatter revisjonsplikten alle aksjeselskaper, utenom aksjeselskaper som i henhold til aksjeloven §7-6 er fritatt. Herunder er aksjeselskaper som har driftsinntekter som er lavere enn 6 millioner kroner, balansesum mindre enn 23 millioner kroner, eller hvor gjennomsnittlig antall ansatte ikke overstiger ti årsverk (Altinn, 2021).

I tillegg er alle allmennaksjeselskap, stiftelser, foretak og alle andre som er regnskaps- og revisjonspliktige i henhold til lover og forskrifter, revisjonspliktige, jf. revl. §2-1.

Som tidligere nevnt omtales revisor som allmennhetens tillitsperson. Ifølge Anne Merethe Bellamy fra Finanstilsynet er rollen som tillitsperson grunnlaget for revisorenes hele eksistens. Revisors rolle reguleres av revisorloven og International Standards on Auditing (ISA), som stiller ulike krav til revisors oppgaver og plikter, herunder forebygging og avdekking av misligheter (Tvedt & Thaysen, 2015).

ISA 200 definerer revisors overordnede mål. Standarden stiller som krav at revisors oppgave innebærer å oppnå betryggende sikkerhet for at regnskapet totalt sett ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, verken som følge av misligheter eller feil, jf. ISA 200.11. Foretatte revisjonshandlinger og innsamlet revisjonsbevis skal legges til grunn ved revisors uttalelse om hvorvidt regnskapet er utarbeidet i samsvar med gjeldende regelverk. Revisor er pålagt å rapportere om regnskapet og å kommunisere sine funn i henhold til de internasjonale standardene. Standardene bruker begrepet «betryggende sikkerhet» i forbindelse med revisjon av årsregnskapet. Begrepet innebærer at revisjonen gir et høyt, men ikke absolutt sikkerhetsnivå, jf. ISA 200.13m. Ifølge ISA 200.A15a foreligger det en risiko for vesentlig feilinformasjon dersom det er en «rimelig mulighet for at feilinformasjon forekommer, og at

den er vesentlig dersom den forekommer». Det betyr at det foreligger en risiko for feilinformasjon når det er både sannsynlighet for at risikoen forekommer, og når omfanget av risikoen er vesentlig.

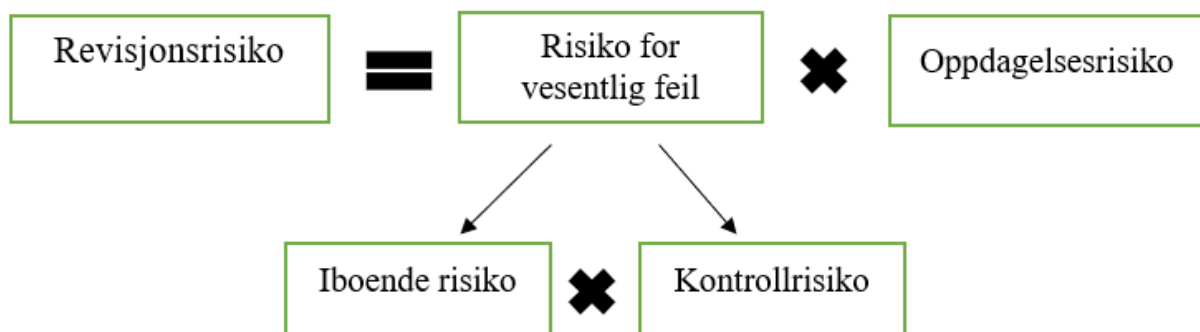
ISA 240 stiller krav til revisors rolle i vurderingen av misligheter. Standarden beskriver karakteristiske trekk ved misligheter, og omhandler revisors ansvar for å forebygge og avdekke misligheter, samt hvilke oppgaver og plikter som skal utføres for å gjøre dette. Profesjonell skepsis, risikovurdering og kommunikasjon med ledelsen er sentralt i arbeidet med forebygging og avdekking av misligheter.

Det er først og fremst ledelsen i selskapet som er ansvarlig for å sørge for at årsregnskapet er utarbeidet i henhold til loven. Revisor har derimot også et ansvar for å forebygge og avdekke økonomisk kriminalitet ved å sørge for at årsregnskapet er utarbeidet i henhold til gjeldende lover og regler, og ikke inneholder vesentlig feilinformasjon (Tvedt & Thaysen, 2015).

### 3.4 Revisjonsrisiko

Gjennom revisjonsprosessen oppnår revisor betryggende sikkerhet for at regnskapet totalt sett ikke inneholder vesentlig feilinformasjon. Med betryggende sikkerhet menes høy grad av sikkerhet, jf. ISA 200.5. Det betyr at en viss risiko for at årsregnskap med en «ren» beretning inneholder feil, alltid vil eksistere. Denne risikoen kalles revisjonsrisiko.

Revisjonsrisikoen er et produkt av risikoen for vesentlig feil og oppdagelsesrisiko. Risikoen for vesentlig feil er risikoen for at regnskapet inneholder vesentlig feilinformasjon før det revideres. Denne risikoen utgjør iboende risiko og kontrollrisiko. Revisjonsligningen er definert i ISA 200.13 og er illustrert i figuren under.



Figur 2: Revisjonsligningen

Iboende risiko er risikoen for at det oppstår vesentlige feil i regnskapet enten som følge av enkelte feil eller i kombinasjon med annen feilinformasjon, før eventuelle kontroller tas i betraktning. Denne type risiko er gitt, som vil si at den foreligger alltid i selskapet, og omfang og type varierer ut fra ulike selskapers drift. Iboende risiko kan påvirkes av både interne og eksterne faktorer. Interne faktorer kan knyttes til for eksempel komplekse transaksjoner, eller regnskapsestimater. Det kan være feil som følger av manglende kompetanse blant ansatte, eller feil som er gjort med vilje. Iboende risiko kan dermed knyttes til både tilsiktede og utilsiktede feil (Gulden, 2017, s. 117). Eksterne faktorer kan for eksempel være konkurransesituasjoner, teknologisk utvikling eller konjunkturer, jf. ISA 200. A40. Kontrollrisiko er ifølge ISA 200 risikoen for at feilinformasjon som ikke er oppdaget av selskapets interne kontroller kan forekomme i regnskapet. Risikoen kan være vesentlig, enten alene eller sammen med annen feilinformasjon. Størrelsen og omfanget på kontrollrisikoen kan bli påvirket av ledelsen via utforming, implementering og gjennomføring av selskapets internkontroll. Imidlertid vil en viss grad av kontrollrisiko alltid være til stede, jf. ISA 200.A41.

Oppdagelsesrisikoen er det eneste elementet i revisjonsligningen som revisor kan påvirke. Dette er risikoen for at revisor, gjennom de utførte revisjonshandlingene som er rettet mot å redusere risikoen til et akseptabelt nivå, ikke avdekker eksisterende feilinformasjon som kan være vesentlig, jf. ISA 200.13e. Oppdagelsesrisikoen fastsettes av revisor og avhenger av størrelsen på de andre risikoene. Selv om oppdagelsesrisikoen alltid vil være til stede grunnet revisors iboende begrensninger, kan den imidlertid reduseres. Dersom revisor anslår at det foreligger stor risiko for vesentlig feilinformasjon, vil oppdagelsesrisikoen fastsettes til lav. Dette krever større omfang av revisjonshandlinger og innhenting av mer overbevisende revisjonsbevis. Det er imidlertid svært viktig at revisor foretar en hensiktsmessig planlegging, og sørger for at bemanningen av oppdraget gjøres med nødvendig kompetanse. Bruk av profesjonelt skjønn og oppfølging av revisjonshandlinger er andre sentrale elementer, jf. ISA 200.45-46.

Innhenting av tilstrekkelig revisjonsbevis er et redskap revisor bruker for å redusere revisjonsrisikoen til et akseptabelt lavt nivå. Derimot påpekes det i ISA 200.A47 at *«revisor forventes ikke, og kan ikke, redusere revisjonsrisikoen til null, og kan følgelig ikke oppnå absolutt sikkerhet for at regnskapet ikke inneholder vesentlig feilinformasjon som ikke skyldes misligheter eller feil»*. Med dette fraskrives ikke revisors ansvar, men det understrekes at

revisjon har iboende begrensninger som påvirker revisjonen på en slik måte at revisors konklusjoner er mer underbyggende enn absolutt, jf. ISA 200.A47. Iboende begrensninger påvirkes av den finansielle rapporteringens natur, revisjonshandlingenes natur og at kost-nytte faktoren skal tas i betraktning under revisjonen. Med kost-nytte menes behovet for at revisjonen gjennomføres i en rimelig tidsperiode og til en rimelig kostnad, jf. ISA 200.A47.

Den finansielle rapporteringens natur innebærer utøvelse av skjønn ved anvendelse av det gjeldende rammeverket. Regnskapsavleggelsen krever vurdering av en rekke usikre poster, som for eksempel estimater, jf. ISA 200.A48.

Revisjonshandlingens natur som en iboende begrensning innebærer for eksempel muligheten for at ledelsen bevisst eller ubevisst ikke oppgir informasjonen som kreves for utarbeidelsen av regnskapet, eller som revisor har bedt om. Det betyr at revisor ikke kan være sikker på informasjonens fullstendighet. En årsak til at ledelsen oppgir feil eller ufullstendig informasjon kan være misligheter. Misligheter kan ifølge ISA 200.A49 innebære «*nøye organiserte opplegg som har til hensikt å skjule dem*». Dermed kan de foretatte revisjonshandlingene være «*uegnet til å avdekke bevisst feilinformasjon*». Standarden nevner eksempelvis samarbeid for å forfalske dokumentasjon, og understreker at revisor er verken opplært eller forventes å være ekspert i vurderingen av hvorvidt dokumentene er autentiske. En uoppdaget dokumentforfalskning kan påvirke revisjonen, ved å få revisor til å tro at innhentede revisjonsbevis er gyldige når de i realiteten ikke er det. Det påpekes i standarden at «*revisjon ikke er en offisiell granskning av påståtte forseelser*». Dermed har ikke revisor juridisk ransakningsmyndighet, jf. ISA 200.A49.

### *3.5 Vesentlighetsgrenser*

Som nevnt tidligere skal revisjon utføres etter en kost-nytte-vurdering. Dermed er det urealistisk å tro at det i en revisjon skal tas hensikt til absolutt all informasjon. Det påpekes i flere av de internasjonale regnskapsstandardene at revisor skal legge vekt på vesentlig feilinformasjon. En viktig del i planleggingen av en revisjon er derfor å fastsette vesentlighetsgrenser for regnskapet. Ved bruk av vesentlighetsgrenser vil revisor kunne oppdage feilinformasjon som er av vesentlig betydning.



Vesentligheten bygger på revisors profesjonelle skepsis, og vurderes på bakgrunn av den effekten eventuell feilinformasjon vil ha på beslutninger tatt av brukerne av regnskapet (Eilifsen et al., 2014, s. 82).

Det første steget i fastsettelsen av vesentlighet er å fastsette en totalvesentlighetsgrense, jf. ISA 320.10. Revisjonsstandardene gir ikke en konkret veiledning på hvordan man skal fastsette totalvesentlighetsgrensen, men det er vanlig å bruke resultat før skatt eller salgsinntekter som referanseverdi. Hvilken av referanseverdien man velger, avhenger av om selskapet går med overskudd eller ikke.

Totalvesentlighet er den maksimale mengden som revisor kan godta av feilinformasjon, uten at det påvirker beslutningene som brukerne av regnskapet tar (Eilifsen et al., 2014, s. 83). For å fastsette totalvesentlighetsgrense bruker man en prosentandel av referanseverdien, gjerne mellom 3-10% for private selskaper, og mellom 2-5% for børsnoterte selskaper dersom man bruker resultat før skatt. Dersom man bruker salgsinntekter bruker man mellom 0,5-5%.

Hvor stor prosentandel man bruker, kommer an på blant annet likviditeten og soliditeten til selskapet. Har selskapet god soliditet/likviditet, legger man seg gjerne i det høyere sjiktet. Har selskapet lav soliditet/dårlig likviditet vil man heller tillate en lavere mengde feilinformasjon (Eilifsen et al., 2014, s. 83).

Steg to i vesentlighetsprosessen er å fastsette arbeidsvesentligheten for å *"anslå risikoene for vesentlig feilinformasjon og typen, tidspunktet og omfanget av revisjonshandlinger"*, jf. ISA 320.11.

Arbeidsvesentlighet er en egen vesentlighetsgrense som benyttes på regnskapslinjenivå. Grensen for arbeidsvesentlighet bør normalt ligge innenfor 50-75%. Hvor på skalaen man havner, avhenger av hva slags erfaring og tillit man har til ledelsen i bedriften fra før. Dersom man for eksempel historisk sett vet at bedriften har levert korrekte regnskaper, kan man tillate en høyere arbeidsvesentlighet (Eilifsen et al., 2014, s. 84-85).

Til slutt må man evaluere funnene. Her samler revisor all feilinformasjonen de har funnet under hver regnskapslinje. Dersom den samlede feilinformasjonen utgjør et lavere beløp enn

totalvesentlighetsgrensen, kan revisor konkludere med at regnskapet gir et rettviseende bilde av den økonomiske situasjonen i selskapet. Dersom den samlede feilinformasjon overskrider totalvesentligheten, skal revisor be ledelsen om å korrigere tallene i regnskapet. Dersom ledelsen ikke gjør dette, skal revisor konkludere med at regnskapet ikke gir et rettviseende bilde av den økonomiske situasjonen i selskapet (Eilifsen et al., 2014, s. 85-86).

### *3.6 Internkontroll*

ISA 240.4 fastslår at hovedansvaret for forebygging og avdekking av regnskapsmanipulasjon ligger hos styret. Ledelsen og styret skal legge stor vekt på forebygging av misligheter og tydeliggjøre konsekvensene for manipulasjon overfor de ansatte. Dette vil virke preventivt ved at ansatte i selskapet blir avskrekket fra å begå manipulasjon. Videre er styret og ledelsen forpliktet til å utarbeide en kultur i bedriften som legger vekt på ærlighet og etikk.

Eilifsen m.fl. (2014, s. 176) definerer internkontroll som et system for å kunne sikre pålitelighet, nøyaktighet og åpenhet for både intern og ekstern ikke-finansiell og finansiell rapportering, øke effektivitet av handlinger, og for å kunne overholde gjeldende lover og forskrifter. En god internkontroll skal kunne bidra til å kontrollere virksomheten på en bedre måte, samtidig som at ledelsen skal kunne fokusere på prosjekter og finansielle mål.

Når det gjelder revisjon og internkontroll er det enkelte faktorer som er mer direkte relevant for revisor. Herunder er kontrollene som bidrar til reliabilitet, nøyaktighet og åpenhet rundt ekstern finansiell rapportering. Årsaken til at disse kontrollene er mer relevant for revisor er fordi de bidrar til å avdekke og forebygge vesentlige feil i selskapets regnskap (Eilifsen m.fl., 2014, s. 176).

COSO-rammeverket er et rammeverk for vurdering og utvikling av internkontroll i en organisasjon. Rammeverket består av fem komponenter; kontrollkultur, risikovurdering, kontrollhandlinger, informasjon og kommunikasjon og oppfølging av kontroller.

Med kontrollkultur menes reglene og rutinene som bidrar til en kultur for å opprettholde god internkontroll innad i organisasjonen. Det er styret og ledelsen som er ansvarlig for å sette et godt eksempel for resten av organisasjon når det gjelder viktigheten av god internkontroll og forventet atferd. Ved å etablere en kultur for god internkontroll vil sannsynligheten for at

regnskapsmanipulasjon oppstår være lavere, da de ansatte er innforstått med at lover og regler skal følges til enhver tid (Eilifsen m.fl. 2014, s. 177-178).

Risikovurdering omhandler selskapets evne til å identifisere og vurdere risikoer knyttet til regnskapet, samt deres vurdering av sannsynligheten for at risikoene inntreffer, og hvordan de planlegger å håndtere det. I risikovurderingen bør selskapet fokusere på eksterne og interne hendelser og faktorer som kan oppstå, og som dermed kan påvirke selskapets evne til å behandle og rapportere finansiell informasjon som samsvarer med ledelsens påstander. Ved å vurdere hvor risikoen og mulighetene for regnskapsmanipulasjon ligger, vil selskapet kunne innføre egne kontroller og handlinger rettet mot disse spesifikke områdene. Dette vil bidra til å gjøre det enklere å avdekke regnskapsmanipulasjon (Eilifsen m. fl. 2014, s. 181-182).

Kontrollhandlinger er retningslinjene og prosedyrene som utføres for å kunne takle risikoer som ble oppdaget i risikovurderingsprosessen. Kontrollhandlinger er en rekke ulike handlinger, herunder godkjenninger, autorisasjoner, verifikasjoner, avstemming, vurderinger av selskapets ytelse og arbeidsfordeling. Ved å utføre handlinger for å kontrollere at regnskapsposter stemmer, som for eksempel bankavstemming, vil man kunne sikre at innholdet i regnskapet er pålitelig (Eilifsen m. fl. 2014, s. 183).

Informasjon og kommunikasjon er nødvendig for at organisasjonen skal kunne innhente, bruke og dele relevant informasjon som støtter internkontrollens funksjon (Eilifsen m.fl. 2014, s. 184).

Oppfølging av kontroller er viktig for å sikre at organisasjonens mål blir oppnådd. Risikoer vil endres over tid, og det er derfor viktig at ledelsen også følger opp kontroller for å sikre at de fungerer som de skal, og eventuelt vurderer å gjøre om på kontrollene. Eksempelvis kan det oppstå nye risikoer knyttet til regnskapsposter, herunder betydelige endringer fra et år til et annet. Dersom det ikke følges opp, og eventuelt utarbeides nye kontroller for å takle de nye oppståtte risikoene vil det være større sannsynlighet for vesentlig feilinformasjon i regnskapet (Eilifsen m.fl. 2014, s. 185).

### *3.7 Taushetsplikt*

Både revisjonsselskapet og revisor er etter revisorloven §10-1 pålagt taushetsplikt som gjelder også etter oppdraget er avsluttet. Det betyr at både revisjonsselskapet og revisor plikter å

hindre at uvedkommende får adgang eller kjennskap til opplysninger mottatt i forbindelse med revisjonsprosessen. Taushetsplikten forfaller dersom revisor underretter politiet om forhold som gir grunn til mistanke om straffbar handling, eller politiet krever en forklaring og utlevering av dokumentasjon i forbindelse med etterforskning i en straffesak. Revisor har også rapporteringsplikt til politimyndigheter dersom de oppdager tegn på økonomisk kriminalitet.

Revisor er pliktig til å trekke seg fra et revisjonsoppdrag dersom de under revisjonsprosessen avdekker vesentlige brudd på gjeldende regelverk og den reviderende virksomhet ikke iverksetter tiltak for å rette på forholdene, jf. revisorloven §9-6.

### *3.8 Straff*

Det stilles høye krav til handlingene som skal utføres av en revisor ved revisjon av et selskap. Dersom revisor ikke utfører arbeidet i henhold til loven og revisjonen dermed blir mangelfull, kan det få store konsekvenser.

Revisorloven §14-8 fastsetter straff for enkelte brudd på revisorloven. En revisor som forsettlig eller uaktsomt overtrer revisorlovens regler knyttet til uavhengighet og objektivitet, som bryter sine plikter knyttet til lovfestet revisjon eller som bryter sin opplysningsplikt, kan bli straffet med bøter eller fengsel i inntil 1 år. I tillegg kan grove eller gjentatte brudd på kravet til god revisjonsskikk straffes med bøter eller fengsel i inntil 1 år.

Dersom en, som uten å være statsautorisert revisor, forsettlig eller uaktsomt bekrefter at et regnskap er utarbeidet i henhold til lover og regler, kan de bli straffet med bøter eller fengsel i inntil 1 år.

#### ***Forarbeider og bakgrunn for strafferammene***

Forarbeidene til revisorloven inneholder forslag til hvilke overtredelser av loven som skal kunne straffes, og eventuell strafferamme. I forslagene om hvilke lovbrudd som skal kunne straffes, er det tatt hensyn til grunnvilkårene for kriminalisering av handlinger. Det er lagt vekt på at det minst inngripende virkemiddelet skal brukes, at alle saker skal behandles hver for seg, samt at straff kun bør brukes ved alvorlige overtredelser.

Forslaget om at enkelte lovbrudd i revisorloven skal straffes begrunnes med at administrative sanksjoner og tilsynsmessig oppfølging ikke alltid er nok, og at brudd på bestemte regler i

revisorloven kan ha store konsekvenser for brukere. Av allmennpreventive hensyn bør man derfor kunne straffe visse overtredelser (Prop. 37 LS (2019-2020), s. 192).

Flertallet mener at av lovbrudd som skal kunne straffes omfatter uriktig revisjonsberetning som er avgitt av en oppdragsansvarlig revisor. Videre bør man kunne straffe noen som uten å være statsautorisert revisor, gir inntrykk av at et regnskap er utarbeidet i henhold til loven (Prop. 37 LS (2019-2020), s. 192).

Det er i tillegg foreslått at det er kun oppdragsansvarlig revisor som kan straffes i slike tilfeller, og ikke andre medarbeidere på oppdraget. Dette fordi en oppdragsansvarlig revisor har et særskilt ansvar som medarbeidere ikke har (Prop. 37 LS (2019-2020), s. 192).

Hverken mindretallet, ØKOKRIM, Finanstilsynet eller Skattedirektoratet støtter flertallets forslag om at kun oppdragsansvarlig skal kunne straffes, da de mener alle som begår lovbrudd bør kunne straffes. Finanstilsynet mener at en bestemmelse om at medarbeidere også kan straffes kan virke som en «*sikkerhetsventil*» som vil forhindre revisorer fra å begå lovbrudd. Skattedirektoratet viser videre til at bruk av erfarne revisormedarbeidere er sentralt i et revisjonsoppdrag, og at disse bør ha et selvstendig ansvar for å være kritisk til eventuell feilinformasjon under en revisjon (Prop. 37 LS (2019-2020), s. 194).

Videre foreslår flertallet at uaktsom eller forsettlig overtredelse av revl. §8-1 til §8-8, samt §12-5, §9-4, §9-10 eller §10-2, bør straffes. Disse bestemmelsene omhandler uavhengighet, karenperiode for adgang til å tiltre ledende stilling hos den reviderte, revisors plikter knyttet til lovfestet revisjon, revisjonsbekreftelser og opplysningsplikt.

Videre kan brudd på taushetsplikt straffes etter straffeloven §209 ((Prop. 37 LS (2019-2020), s. 193).

Når det gjelder strafferammer, mener flertallet at fengselsstraff kun skal ilegges de mest alvorlige lovbruddene. Man skal derfor i de fleste tilfeller ilegge straff i form av bøter.

I vurderingen av hvilke lovbrudd som er mest alvorlige, legges det til grunn at brudd på plikten om å avgi riktig revisjonsberetning anses som alvorlig, og bør kunne straffes med bøter eller fengsel inntil ett år. Dette på grunn av at formålet med en revisjon er å kontrollere regnskapet og sørge for at det ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, noe som skaper tillit

overfor brukerne. Dersom det avgis uriktig revisjonsberetning vil det føre til store konsekvenser for brukerne, og tilliten vil bli brutt (Prop. 37 LS (2019-2020), s. 193).

Mindretallet mener man ikke bør redusere hvilke lovbrudd som kan straffes med fengsel. Dette begrunner de med at økonomisk kriminalitet er svært ødeleggende for samfunnet og brukere av regnskapet, og at revisor som allmennhetens tillitsperson har ansvar for å forhindre dette. De påpeker at det er stor sammenheng mellom konklusjonen i revisjonsberetningen og arbeidet som utføres under revisjonen. Brudd på plikter ved utførelse av revisjonen bør derfor kunne straffes (Prop. 37 LS (2019-2020), s. 193-194).

ØKOKRIM mener at forslaget innebærer endringer i ansvaret til revisors rolle som ikke stiller tilstrekkelig med krav for å sikre tillit. De mener at alle overtredelser av revisorloven bør kunne straffes (Prop. 37 LS (2019-2020), s. 194).

Når det gjelder grovhet og skyldkrav foreslår flertallet at kun forsett eller grov uaktsomhet kan straffes. I gammel revisorlov var det rom for å straffe simpelt uaktsomme overtredelser, men flertallet anbefaler at dette nå fjernes. Begrunnelsen bak dette er at det legges vekt på at straff kun skal benyttes for «*kvalifisert klanderverdig adferd*» (Prop. 37 LS (2019-2020), s. 193).

Mindretallet er derimot uenig i reduksjon av skyldkrav fra simpel uaktsomhet til grov uaktsomhet. ØKOKRIM og Skattedirektoratet støtter heller ikke dette. Dette på grunn av at manglende konsekvenser for lovbrudd vil føre til negative konsekvenser for samfunnet. Revisor er allmennhetens tillitsperson, og det er derfor særdeles viktig at revisjonen utføres på riktig måte. I tillegg vil en rekke lovbrudd som i seg selv regnes som simpelt uaktsomme, til sammen utgjøre stor skade for brukerne av regnskapet. De bør derfor anses som straffbare selv om det ikke kan anses som grovt uaktsomt (Prop. 37 LS (2019-2020), s. 193, 195).

Videre mener mindretallet at det er en høy forventning om aktsomhet for den som utarbeider et regnskap, med tanke på at uaktsom regnskapsovertredelse kan straffes iht straffeloven §394, og at man derfor bør stille de samme kravene til revisor (Prop. 37 LS (2019-2020), s. 193).

Finansdepartementet er enig med flertallet i at uriktig revisjonsberetning og å gi inntrykk for at et regnskap er i henhold til lover og forskrifter uten å være statsautorisert revisor, er de mest alvorlige overtredelsene som kan gjøres av revisorloven, og at det derfor er kun disse som burde kunne straffes med bøter og fengsel inntil ett år. De påpeker at Finanstilsynet har adgang til å bruke ulike reaksjoner mot revisorer og revisjonsfirmaer, men at det må være mulig å straffe enkelte handlinger der Finanstilsynets reaksjoner ikke er tilstrekkelig. Finansdepartementet mener at brudd på enkelte bestemmelser i loven kan føre til store konsekvenser for en tredjepart som ikke har mulighet til å foreta en vurdering av den finansielle situasjonen i et selskap, slik som en revisor skal gjøre. På bakgrunn av dette kan overtredelse av reglene for hvordan revisjonen utføres føre til svekket tillit overfor revisor (Prop. 37 LS (2019-2020), s. 195).

Finansdepartementet støtter videre flertallet sitt forslag om straff for enkelte bestemmelser i loven, herunder §8-1 til §8-8, §12-5, §9-4, §9-10 og §10-2. Dette begrunnes med at det er særlig disse bestemmelsene som kan medføre store skader (Prop. 37 LS (2019-2020), s. 196).

Når det kommer til strafferammen mener Finansdepartementet at den bør representere hvor alvorlig grove brudd på revisjonsloven er. På bakgrunn av at lovbruddene kan føre til store skader, samt ødeleggelse av tillit i revisjonsbransjen og for den finansielle rapporteringen, mener Finansdepartementet at strafferammen ikke bør nedjusteres. De foreslår dermed at strafferammen settes til fengsel i inntil ett år (Prop. 37 LS (2019-2020), s. 197).

Når det gjelder grovhet og skyldkrav er Finansdepartementet ikke enig i at kun grove overtredelser skal straffes. De mener at også mindre grove overtredelser skal kunne straffes, og at det er opp til påtaleansvarlig å vurdere om lovbruddet er av betydning eller ikke. Finansdepartementet mener derfor at en revisor skal kunne straffes for simpelt uaktsomme eller uaktsomme handlinger, da de mener manglende konsekvenser ved brudd på loven gir et uheldig signal (Prop. 37 LS (2019-2020), s. 197-198).

## **4 Konsekvensene for revisor i regnskapsskandaler i Norge**

I dette kapitlet vil vi presentere noen av de største regnskapsskandalene i Norge, og konsekvensene disse medførte for oppdragsansvarlig revisor.

#### *4.1 Sponsor Service*

Sponsor Service-konsernet ble stiftet i 1982, og deres virksomhet besto hovedsakelig av sponning og eventvirksomhet. Sponsor Service ASA var morselskapet i konsernet. Sponsor Service ble begjært konkurs i 2003 etter at manipulerte tall ble avdekket i regnskapet for 1999 og 2000. Ledelsen i selskapet ble i 2010 dømt for grovt bedrageri og regnskapsmanipulering, og saken endte opp med å bli en av Norges største regnskapsskandaler (TOSLO-2006-17373-RG-2007-13 s.9)

Ved manipulering av regnskapet ble selskapets inntekter og balanse blåst opp, noe som førte til at resultatet fremsto langt bedre enn det var. Inntektene ble blåst opp ved at kontrakter ble uriktig inntektsført. Ved utgangen av 2000 utgjorde uriktig inntektsføring av kontrakter ca. netto kr 22 000 000, og ved utgangen av 2001 utgjorde uriktig inntektsføring av kontrakter minst netto kr 55 000 000 (HR-2010-1855-A s. 3).

Ifølge Overvik (2004) skal Sponsor Service ha ført 70-80% av inntektene av en kontrakt som løpte over flere år, allerede første året. Dette medførte at selskapet levde på forskudd.

I følge (HR-2010-1855-A s. 3-4) ble beløp som egentlig skulle vært avskrevet eller nedskrevet, aktivert under eiendelspostene i balansen. Dette førte til at verdien av eiendelene var betraktelig høyere sammenlignet med selskapets gjeld, enn det som var virkeligheten. Skandalen førte til et tap på 232 millioner kroner for Nordea, som var en av selskapets kreditorer (Overvik, 2004).

Revisor avga ren revisjonsberetning for 1999 og 2000, til tross for forholdene. Jf. HR-2010-855-A s. 3 ble ansvarlig revisor dømt for mangelfull revisjon, herunder brudd på revisorloven og regnskapsloven. Ifølge tiltalen tatt ut mot revisjonsteamet har ikke revisor utført tilstrekkelig revisjon av vesentlige poster i regnskapet, deriblant driftsinntekter i resultatregnskapet og eiendelene i balanseregnskapet. Videre skal revisor ikke ha utført revisjonshandlinger som var tilgjengelige, og det skal ikke ha blitt utarbeidet arbeidspapirer som dokumenterer at utført revisjonen var tilstrekkelig og/eller hensiktsmessig. Revisor ble dømt til 90 dagers betinget fengsel, samt en bot på 30 000 kr iht. revisorloven §9-3 og straffeloven §62 og §§52-54, som følge av brudd på revl. (1999) §§5-1,5-2,5-3, samt overtredelse av regnskapsloven §8-5, §4-1, §4-6, §5-2, §5-3.



Bakgrunnen for den strenge dommen er at forholdene som revisor blir dømt for er svært alvorlige, da de kan få store konsekvenser for kreditorer, investorer og andre brukere av regnskapet. Dette på grunn av at selskapets økonomiske stilling har mye å si for beslutninger som brukerne av regnskapet tar. Revisors oppgave er å kontrollere at informasjonen som er oppgitt i regnskapet stemmer, og dersom dette ikke gjøres i henhold til lovens krav, kan dette påvirke beslutningene brukerne av regnskapet tar.

Lovbruddene ville under normale omstendigheter ført til en ubetinget fengselsstraff. Det er derimot tatt hensyn til at saken ble gammel før dommen ble avgitt, og dommer besluttet derfor å gjøre fengselsstraffen betinget. I tillegg fikk revisor en bot på en sum som var såpass høy at den utløste en «følbare reaksjon» (HR-2010-1855-A s. 9).

#### *4.2 Finance Credit*

Finance Credit ble stiftet i 1996, og deres virksomhet besto av å drive innfordringsarbeid av oppkjøpte fordringer til underkurs. Selskapet var et stort selskap, som besto av en rekke datterselskaper i både Norge, Sverige, Danmark, Finland og Storbritannia.

Selskapet hadde en negativ egenkapital allerede fra stiftelse, grunnet at eierne av selskapet hadde en gjeld på omtrent 15-20 millioner fra før. Selskapet var ekstremt avhengig av låneforbindelser, da store deler av virksomheten var finansiert gjennom lån. I 2002 ble selskapet slått konkurs, og eierne av selskapet ble anklaget for bedrageri og regnskapsmanipulering (HR-2007-1995-A s. 3-4).

Det ble reist tiltale mot ansvarlig revisor, som sto for revisjonen av selskapet fra 1999 til 2002. Revisor ble tiltalt for overtredelse av revisorloven ved revisjon av årsregnskapet for Finance Credit Norge ASA og Finance Credit AS for 1999 og 2000, samt revisjon av årsregnskapet til Finance Credit Group AS for 2001. På bakgrunn av dette ble revisor dømt for overtredelse av revisorloven (1999) §9-3, jf. §5-1, §5-2 og §5-3, jf. HR-2008-1150-A, s. 3.

Dommen ble hovedsakelig basert på manglende kontroll av vesentlige poster knyttet til nærstående parter, herunder driftsinntekter, kundefordringer og noter. Det ble vurdert at postene var å anse som vesentlige, og det var særdeles viktig at det var substans i disse postene. 67% av driftsinntekten bestod av transaksjoner med nærstående parter i 1999, og

89% i 2000. 59% av kundefordringer bestod av fordringer på nærstående i 1999, og 100% i 2000 (HR-2008-1150-A, s. 4).

I tillegg var postene av vesentlig størrelse, da kundefordringer med nærstående parter i 1999 var på 199 millioner kroner, og på 411 millioner kroner i 2000. Til tross for postenes størrelse, unnlot revisor å kontrollere disse.

Videre ble revisor dømt for medvirkning til overtredelse av regnskapsloven, med bakgrunn i at revisor hadde godkjent noter til regnskapet for morselskapet i 1999 og 2000, som viste et ufullstendig bilde av transaksjoner med nærstående parter. Handlingen ble av tingretten karakterisert som grovt uaktsom.

Revisors straffansvar ble basert på «*handlinger som han selv har utført eller unnlatt å utføre, og til unnlater med hensyn til ledelse, organisering, oppfølging og kontroll av teamet*» (HR-2008-1150-A, s. 4-5).

Ved straffutmålingen mot revisor la retten vekt på flere forhold der revisor har sviktet med sitt arbeid. Herunder var forretningsførerhonorarer på totalt 24 millioner kroner som Finance Credit inntektsførte i 1999. Forretningsførerhonorarene var fordelt på tre ulike selskap. Disse honorarene skal ha blitt inntektsført som salgsinntekter, til tross for at inntektene ikke eksisterte (TOSLO-2005-106276, s. 16-17).

Videre inntektsførte Finance Credit til sammen 33,7 millioner kroner for «salg av dataløsninger til nærstående selskaper». Beløpet var fordelt mellom 1999 og 2000. Til tross for at dette beløpet er et estimert beløp som kan være vanskelig å kontrollere, ble det ikke innhentet et begrunnet underlag. Retten påpeker at dette burde vært gjort i dette tilfellet, særlig på grunn av at det var snakk om et betydelig beløp (TOSLO-2005-106276, s. 17).

Selskapet inntektsførte 10 millioner kr som management fee til nærstående selskaper i løpet av de to årene.

Videre balanseførte de totalt 610 millioner kroner i kundefordringer i løpet av de to årene, basert på saldobekreftelse fra ledelsen i selskapet. 4,4 millioner av disse utgjorde fordring mot det insuffisiente nærstående selskapet.

Finance Credit bokførte kjøp av fordringer fra nærstående utenlandske selskaper med tilhørende inntektsføring av provisjon på 6,4 millioner kroner i 1999. Dette til tross for at det ikke forelå noen begrunnelse for kjøpet, og provisjonen hadde heller ikke tilflytt selskapet (TOSLO-2005-106276, s. 17).

Til tross for disse forholdene ble det ikke innhentet flere revisjonsbevis eller tatt initiativ til å utføre ytterligere revisjonshandlinger. De nevnte transaksjonene var alle nærståendetransaksjoner, periode 13-bilag og av vesentlige beløp, noe som retten mener er årsaken til at dette burde vært undersøkt nærmere. Retten anså derfor disse handlingene som grovt uaktsomme (TOSLO-2005-106276, s. 16-18).

Den aktuelle revisoren hadde lang erfaring fra bank og revisjon, herunder erfaring med uriktige regnskaper, noe som retten mener burde gjort han mer kritisk generelt. Det var hovedsakelig faresignaler som de store nærståendetransaksjonene, den uoversiktlige selskapsstrukturen, uoversiktlig kundefordringer, periode 13-posteringer og ledelsens eget ønske om å gjøre notetekstene mindre som burde utløst varsel lamper hos revisoren. Videre anses det som straffeskjerpene at forholdene ikke bare forelå når revisor overtok revisjonen av selskapet i 1999, men at de også var til stede under revisjonen av årsregnskapet for 2000 (TOSLO-2005-106276, s.18 – 19).

De formildende omstendighetene var derimot at ledelsen i selskapet hadde en evne til å manipulere regnskapet uten at noen oppdaget det, som få andre kriminelle har. Det var ikke kun revisor som sviktet her, da hverken eksterne styremedlemmer eller banker oppdaget at noe var galt (TOSLO-2005-106276, s.19).

Retten konkluderte med en straff på 30 dagers fengsel. Dette begrunnes med at revisjon og den årlige revisjonsberetningen er veldig viktige for regnskapsbrukere med tanke på hva slags beslutninger de tar. Svikt hos revisor kan føre til store tap, og i noen tilfeller konkurs, noe som også fører til tap av arbeidsplasser og personlige belastninger, for brukerne. På bakgrunn av allmennpreventive hensyn mener retten at slike grove uaktsomme handlinger må straffes med ubetinget fengsel (TOSLO-2005-106276, s. 20).

### *4.3 Troms Kraft & Kultur*

Troms Kraft & Kultur var et svensk datterselskap i konsernet Troms Kraft AS, som ble etablert i 1898. I 2011 ble det oppdaget at det svenske datterselskapet hadde manipulert regnskapet over flere år.

Ledelsen i Troms Kraft & Kultur hadde manipulert tallene helt fra selskapet ble stiftet i 2002 til det ble oppdaget av to ansatte ved økonomiavdelingen i 2011. Det var spesielt posten «påløpte, ikke fakturerte inntekter» som var blåst opp.

Siviløkonomen Hanne May Grønli foretok en gransking av regnskapet etter at feilene ble oppdaget. Hennes beregninger viste at feilen i posten «påløpte, ikke fakturerte inntekter» utgjorde 1,5 milliarder kroner. Det totale tapet som følge av regnskapsmanipuleringen ble til slutt på 1,7 milliarder kroner.

Manipuleringen ble foretatt blant annet i form av reduserte volum i regnearkene og fjernede fakturadata i filene (herunder datoer, fakturanummer, kundenummer og leveringsperiode, noe som gjorde det vanskelig å finne fakturaene det var henvist til). Negative dekningsbidrag og svake marginer fremsto i stedet som salg med gode marginer (Olsen og Sæbbe, 2015).

Selskapsrevisoren for Troms Kraft & Kultur fikk i 2004 mistanker rundt regnskapet, og hun begynte å stille kritiske spørsmål til ledelsen. Dette førte til at ledelsen stilte spørsmål rundt hennes kompetanse, og revisoren ble byttet ut. Hun tok deretter kontakt med konsernrevisoren for Troms Kraft AS, som følgelig også begynte å stille ubehagelige spørsmål til ledelsen. Da gikk administrerende direktør Boris Benulic til angrep, og omtalte revisor som «fullstendig inkompetent», og var meget fortvilet over at revisor stilte spørsmål ved hans forstand (Mogård, 2015).

Det var først i 2011, etter at de ansatte i økonomiavdelingen avdekket feilene, at saken ble tatt på alvor. Det ble da oppdaget at flere av postene i regnskapet var manipulert, og at regnskapet i flere år hadde blitt fremstilt som et lønnsomt selskap, når det i virkeligheten var insolvent. Det viste seg at et reelt tap fremsto som et overskudd i regnskapene (Mogård, 2015).

Ledelsen i Troms Kraft AS tok i 2013 ut søksmål mot den svenske selskapsrevisoren som sto for revisjon av regnskapet i årene 2003-2010. Ifølge Troms Kraft AS ble ikke revisjonen

utført i henhold til svensk aksjelov, svensk regnskapslov og god revisjonsskikk i Sverige, noe som førte til at alvorlige feil og mangler ikke ble avdekket. Den ufullstendige revisjonen førte til et stort tap for morselskapet Troms Kraft AS på kr 1 774 millioner svenske kroner, som måtte finansiere opp datterselskapet (Troms Kraft AS, 29.1.2013).

Konsernrevisoren i Troms Kraft AS, Frode Danielsen, sier han stolte på jobben som selskapsrevisoren gjorde. Han hadde selv lagt merke til at posten «påløpte, ikke fakturerte inntekter» var avvikende stor, og at det lå en risiko knyttet til dette. Han mente derimot ikke det var grunn til å betvile størrelsen på posten, da den var et estimat som det lå en rekke gode forklaringer bak (Endresen, 2015).

Danielsen ble først kjent med byttet av selskapsrevisor tidlig i 2004, og hadde på det tidspunktet knapp tid til å ferdigstille konsernrevisjonen. Etter byttet ønsket Danielsen å bygge sikkerhet rundt hans konklusjoner, og han tok derfor initiativ til møte med ledelsen og den nye selskapsrevisoren i Sverige, samtidig som han holdt løpende kontakt med den tidligere selskapsrevisoren. Danielsen tilbudte seg i dette møtet å utføre ytterligere kontrollhandlinger utover den ordinære konsernrevisjonen, for å sikre en mer nøyaktig revisjon. Dette var ikke ønskelig av konsernledelsen, og handlingene ble dermed ikke utført (Endresen, 2015).

## **5 Metode**

For å innhente informasjon om temaet vil vi benytte oss av en kvalitativ metode i form av dybdeintervjuer med et lite utvalg relevante respondenter, deriblant revisorer, regnskapsførere og utenforstående aktører som jobber med revisjon og misligheter. Hensikten er å belyse ulike sider av temaet, og årsaken til valgt metode er at vi mener dette kan gi oss tilstrekkelig grad av informasjon for å kunne besvare problemstillingen.

En kvalitativ forskningsmetode er en metode som brukes for å tilegne seg kunnskap om respondentenes meninger, opplevelser og erfaringer. Ved hjelp av kvalitativ forskning vil man med en åpen interaksjon kunne skape en nærhet til respondentene, i tillegg til at man får data i form av tekst i stedet for tall (Tjora 2020, s. 24).

Målet med et dybdeintervju er å ”*skape en situasjon for en relativt fri samtale som kretser rundt noen spesifikke temaer som forskeren har bestemt på forhånd*” (Tjora 2020, s. 113).

Ved et dybdeintervju er man opptatt av å ha en fri samtale, om temaer som er bestemt av forskeren på forhånd. Man ønsker å få respondenten til å reflektere over meninger og erfaringer de har om temaet (Tjora 2020, s. 146).

På bakgrunn av dette velger vi å benytte oss av dybdeintervjuer, for å få en dyp innsikt i hva de ulike respondentene mener om temaet.

### *5.1 Intervjuets struktur*

Spørsmålene i et dybdeintervju deles ofte opp i tre kategorier; oppvarmingsspørsmål, refleksjonsspørsmål og avrundingspørsmål (Tjora, 2020, s. 145).

Vi begynner intervjuet med å stille fire oppvarmingsspørsmål som omhandler respondentenes stilling, utdanning, erfaring og antall års ansiennitet. Disse spørsmålene gir oss oversikt over hva slags erfaring deres synspunkter er basert på. Denne delen gjør det også mulig for oss å sammenligne svar og synspunkter basert på hvilken stilling og erfaring respondentene har. Oppvarmingsspørsmålene skal være enkle og korte spørsmål som ikke krever særlig refleksjon fra respondenten sin side (Tjora, 2020, s. 145-146).

Deretter stiller vi 15-25 refleksjonsspørsmål som omhandler vårt tema og problemstillingen vi ønsker svar på. Vi har valgt å intervju flere forskjellige aktører som alle har forskjellige roller knyttet til forebygging og avdekking av regnskapsmanipulasjon. Derfor har vi utarbeidet en egen tilpasset intervjuguide for hver enkelt aktør, for at respondentene skal kunne svare på spørsmålene på best mulig måte.

Refleksjonsspørsmålene krever mer refleksjon fra respondentenes sin side, og gir respondenten mulighet til å gå i dybden på spørsmålet og komme med eksempler fra egen erfaring. For at respondentene skulle kunne gi best mulig svar på spørsmålene, tilbudte vi oss å sende intervjuguiden i forkant av intervjuet. Dette tilbudet var det mange som benyttet seg av. For å få best mulig svar på våre spørsmål begynner vi ofte spørsmålene med “hva tenker du om ...? hvordan er ...?) og lignende. Dette gir respondenten muligheten til å gi et mer utfyllende svar, i motsetning til med ja/nei spørsmål.

I denne delen stiller vi gjerne oppfølgingspørsmål basert på respondentenes svar for å kunne forstå deres synspunkter bedre (Tjora, 2020, s. 146).

Spørsmålene vi stiller omhandler blant annet respondentenes oppfatning rundt regnskapsmanipulasjon og røde flagg, forventningene som stilles til revisor og om disse er for høye, internkontroll og revisors rolle. Spørsmålene er utarbeidet med inspirasjon fra litteratur vi har lest som omhandler regnskapsmanipulasjon og revisors rolle, i tillegg til lover og standarder som gjelder for revisorer. Vi har også hentet mye inspirasjon fra media og tidligere rettsdommer mot revisor. Særlig dommene gjennomgått tidligere i oppgaven om Finance Credit, Sponsor Service og Troms Kraft & Kultur, hentet vi mye inspirasjon fra når vi utarbeidet spørsmålene.

Intervjuet avsluttes med et avrundings spørsmål der vi spør respondenten om det er noe annet de ønsker å legge til. Dette gir oss muligheten til å trekke oppmerksomheten bort fra refleksjonsdelen og avslutte intervjuet på en avslappet måte. Her forteller vi også gjerne litt om prosessen videre, og takker respondenten for innsatsen (Tjora, 2020, s. 146).

Utarbeidelsen av intervjuguiden ble gjort basert på teori og tidligere forskning. I etterkant av intervjuene ser vi at enkelte spørsmål kunne vært mer konkrete og ordlagt annerledes.

## *5.2 Utvalg*

Vi vil benytte regnskapsførere, revisorer, private granskningsaktører og representanter fra Revisorforeningen som respondenter for å tilegne oss kunnskap om temaet vårt. En regnskapsførers jobb er å avlegge et regnskap som er ført i henhold til lover og regler. Under utarbeidelsen av regnskapet kan regnskapsførere oppdage forhold som viser til tegn på misligheter. En revisors oppgave er å kontrollere at regnskapet er ført i henhold til gjeldende lover og standarder. Revisor vil kunne oppdage misligheter under en revisjon, men en revisors hovedoppgave er ikke å lete etter misligheter. En granskers arbeid er direkte rettet inn mot misligheter, da de jobber med undersøkelser av forhold som kan være tegn på regnskapsmanipulasjon. Revisorforeningen er en uavhengig organisasjon som jobber med ekstern revisjon og rådgivning for revisorer. De bistår også Finanstilsynet med gjennomføring av kvalitetskontroll av revisorer (Revisorforeningen).

Hensikten er å undersøke hvordan regnskapsmanipulasjon oppfattes, hva slags forventning de ulike aktørene har til revisors arbeid knyttet til misligheter, og i hvilken grad det er mulig for revisor å oppdage regnskapsmanipulasjon, sett fra både regnskapsførere, revisorer og

uavhengige aktører sitt synspunkt. Ved hjelp av dette vil vi kunne få innblikk i om forventningene som stilles til revisor i forbindelse med regnskapsmanipulasjon er for høye.

For å belyse ulike perspektiver på problemstillingen vår, velger vi å ha flere respondenter fra hver kategori. Totalt har vi 11 respondenter, der 2 er regnskapsførere, 1 er ekstern granskningsaktør, 2 er representanter for Revisorforeningen og 6 er revisorer. Vårt ønske var å rekruttere flere respondenter fra regnskapsfører-kategorien. Videre ønsket vi å komme i kontakt med Økokrim for å belyse hvordan revisors rolle i forbindelse med regnskapsmanipulasjon anses av påtalemyndighetene. Dette ble ikke mulig.

Det er gjort et tilfeldig utvalg av regnskapsførere og granskningsaktører. Utvalget av revisorer er gjort basert på respondentenes erfaring og stilling. Vi velger å intervjuer kun revisorer som jobber som manager/senior manager eller partner, da vi mener de på bakgrunn av erfaring, er i større stand til å besvare spørsmålene vi stiller. Videre velger vi å intervjuer revisorer fra både små og store selskaper, for å belyse forskjellen i hvordan de jobber. Oversikt over respondentene er vist i tabellene under.

	Revisor 1	Revisor 2	Revisor 3
Kjønn	Mann	Mann	Mann
Autorisasjon/ Stilling	Statsautorisert revisor/ Partner	Statsautorisert revisor/ Partner	Statsautorisert revisor / Senior manager
Utdanning	Master	Bachelor og Revisorstudie	Master
Selskapets størrelse	Big 4	Big 4	Big 4
Arbeidserfaring	15 år	21 år	10

	Revisor 4	Revisor 5	Revisor 6
Kjønn	Mann	Kvinne	Kvinne
Autorisasjon/ Stilling	Statsautorisert revisor/ Eier	Statsautorisert revisor/ Senior Manager	Statsautorisert revisor / Manager
Utdanning	Bachelor / Høyere revisorstudium	Siviløkonomi / Master i regnskap og revisjon	Siviløkonomi / Master i regnskap og revisjon
Selskapets størrelse	Egenpraksis	Stor selskap	Stor selskap
Arbeidserfaring	22 år	15 år	15 år

Tabell 1: Respondenter innenfor revisjon



	Regnskapsfører 1	Regnskapsfører 2
Kjønn	Kvinne	Kvinne
Autorisasjon/ Stilling	Tidligere konsernregnskapssjef / Økonomisjef	Regnskapssjef i bank
Utdanning	Siviløkonom	Bachelor
Arbeidserfaring	20 år	37 år

Tabell 2: Respondenter innenfor regnskapsføring

	Representanter fra Revisorforeningen	Gransker
Kjønn	Mann og Kvinne	Kvinne
Stilling	Senior rådgiver / Rådgiver	Partner
Autorisasjon	Statsautorisert revisor / Statsautorisert revisor og autorisert regnskapsfører	
Selskap	Revisorforeningen	Privat granskningselskap
Utdanning	Mastergrad	Doktorgrad
Arbeidserfaring	18 år og 23 år	20 år

Tabell 3: Respondenter som representerer et utenforstående perspektiv

### 5.3 Intervjuprosessen

For å rekruttere respondenter tok vi kontakt med aktuelle personer på e-post. Noen respondenter tok vi også kontakt med via telefon, og enkelte kom vi i kontakt med ved hjelp av felles bekjente.

Ved første kontakt sendte vi de aktuelle respondentene en e-post med informasjon om oppgaven og oss selv, herunder temaet vårt, hva vi ønsker svar på og hva prosjektet gjelder, i tillegg til annen praktisk informasjon. Vi sendte også med et informasjonsskriv, slik at respondentene skulle få litt bedre innblikk i hva oppgaven vår handler om før de takket ja.

Det ble opprinnelig satt av 45-60 minutter for hvert intervju. De fleste intervjuene lot seg gjennomføre på mellom 30-60 minutter, mens enkelte intervju varte i opp til 1,5 time. Alle intervjuene ble gjennomført ved enten fysisk møte eller via videochat. Intervjuene som ble

gjennomført fysisk ble gjennomført på respondentenes kontorer og på grupperom på OsloMet. Vi lot det være opp til respondentene selv hvor de helst ønsket å gjennomføre intervjuet. Intervjuene ble gjennomført i tidsrommet april 2022 til begynnelsen av mai 2022.

Under gjennomføringen av intervjuene ble det tatt taleopptak av hvert intervju. Etter at intervjuene var fullført, ble hvert enkelt intervju transkribert. Alle respondentene samtykket til taleopptak i begynnelsen av intervjuene. Det ble opplyst om at lydopptakene vil slettes så fort prosjektet er fullført. Hensikten med å ta taleopptak av intervjuet var å kunne rette fokus på selve intervjuet og deltakerne som snakket, samtidig som at vi hadde en forsikring på at vi fikk med oss det som ble sagt (Tjora, 2020, s. 166).

## 6 Presentasjon av funn og analyse

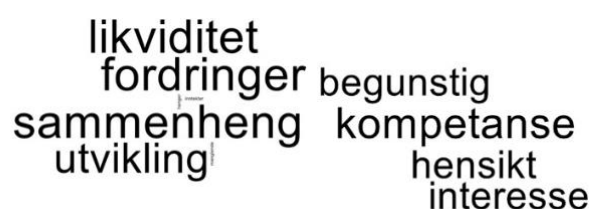
I dette kapittelet vil datafunn fra gjennomførte intervjuer bli presentert. Det vil også bli gjort analyser av funnene. I likhet med intervjuguiden er kapittelet delt inn i tre temaer; regnskapsmanipulasjon, internkontroll og revisjon og revisors rolle. Kapittel 6.1 vil presentere respondentenes syn på temaet regnskapsmanipulasjon, samt en analyse av temaet. Respondentenes syn på internkontroll, samt analyse av respondentenes svar, blir presentert i delkapittel 6.2. Delkapittel 6.3 viser respondentenes syn på revisjon og revisors rolle i forbindelse med forebygging og avdekking av regnskapsmanipulasjon, samt en analyse av dette temaet.

### 6.1 Regnskapsmanipulasjon

Dette delkapittelet vil presentere funn av temaet regnskapsmanipulasjon, samt en analyse av disse.

#### 6.1.1 Datafunn

1. *Hva anser du som røde flagg, og hvor vil du si grensen går mellom utilsiktede og tilsiktede feil?*



Figur 3: Røde flagg (t.v) og sammenheng mellom tilsiktede og utilsiktede feil (t.h)

### *Sammenheng*

Sammenheng er et ord som nevnes av flere av våre respondenter. Revisor 1 nevner «*manglende sammenheng mellom ting*» som et rødt flagg. Herunder mener han sammenhengen mellom inntekter og fordringer, og nevner at i noen tilfeller kan magefølelsen gi indikasjon på at noe er feil i regnskapet.

Revisor 2 nevner sammenheng i et eksempel på underslag som ble oppdaget av en kollega av den kriminelle, som ikke så noe sammenheng mellom vedkommende sin privatøkonomi og lønnen de fikk utbetalt av selskapet. Manglende arbeidsdeling er også et rødt flagg som nevnes i sammenheng med dette eksempelet.

### *Utvikling*

Utvikling er et annet hyppig brukt ord av våre respondenter. Revisor 1 påpeker at en unaturlig utvikling i de økonomiske resultatene kan være et rødt flagg. Revisor 2 nevner at han foretar analyser av utviklingen. Dersom regnskapet viser svak egenkapital, høy gjeld eller unormale endringer i fordringer er dette klare røde flagg da det innebærer konkurrisiko. Revisor 2 nevner flere røde flagg, herunder eksempelvis dårlige resultater, underskudd, svak likviditet og negativ arbeidskapitalutvikling, og høy gjeld uten å generere inntekter. Han legger til at når det kommer til røde flagg er dårlig likviditet og balanseutviklingen over tid de viktigste røde flaggene foran resultatet.

Revisor 6 mener at endringer fra et år til et annet som ikke kan forklares er et rødt flagg. Hun nevner at som revisor ser hun alltid på endringene fra i fjor til i år, og begynner med å se om ting henger sammen og finne årsaker til eventuelle endringer.

Regnskapsfører 2 svarer at røde flagg kan identifiseres ved å se på trender, herunder unaturlig utvikling og unormale endringer som eksempelvis store inntekter, store kostnader eller unormal saldo på en konto.

### *Skjønnsmessige poster*

Revisor 2 nevner skjønnsmessige poster som et rødt flagg, og legger til at slike poster lett kan manipuleres for å få et ønsket resultat eller balanse. Dersom selskapet eksempelvis «*er på nippet*» til å klare bankens krav til egenkapital vil det være lønnsomt å se på gjeld og gjeldsgrad, samt likviditet. Videre legger han til at «*da vil vi med det som bakteppe også*

*fokusere på skjønnsmessige poster, for da kan det være insentiver til å manipulere de for å få en ønsket balanse, for eksempel».*

Videre nevner revisor 2 et eksempel fra virkeligheten hvor daglig leder var svært involvert i vurdering av skjønnsmessige poster. Revisor var ikke blitt informert om at daglig leder skulle selge aksjene han eide i selskapet til majoritetseieren. Salget skulle skje året etter regnskapsåret som revisor hadde fått i oppdrag å revidere. Prisberegningen baserte seg på historiske resultater, og daglig leder manipulerte derfor resultatet for å kunne selge aksjene til en høyere pris. Posten som ble manipulert var opptjent, ikke fakturert margin på prosjekter. Dette eksemplet belyser hvordan en skjønnsmessig post kan bli manipulert i ønsket retning og ledet av egen interesse. Som nevnt ble revisor ikke informert om det planlagte salget, noe som førte til at revisor ikke fikk mulighet til å gjennomse det røde flagget knyttet til overnevnte post.

Revisor 5 mener også at estimater kan være spesielt utsatt for manipulering, og at et rødt flagg kan være at selskapet ikke er konsistente i måten de beregner estimater på.

#### *Selskapsstruktur og svakt styre*

Revisor 4 nevner at et svakt styre kan være et rødt flagg. Med svakt styre menes eksempelvis et familiedrevet styre der styret består av venner og bekjente som sitter i ulike roller. Videre nevner revisor 4 at hyppig utskiftning av styre eller revisor kan være et rødt flagg, i tillegg til en unødvendig komplisert selskapsstruktur. Et annet rødt flagg kan være brudd på lånebetingelser i banken, noe som begrunnes med at man da får et motiv for å justere regnskapsinformasjonen slik at man ikke bryter lånebetingelsene. Revisor 4 nevner også svak internkontroll som et rødt flagg, samt stadig forsinket levering av regnskapet.

#### *Inntekter og kundefordringer*

Revisor 5 nevner at en post hun ofte ser på i revisjon er inntekter, og at et høyt volum av krediteringer vil være et rødt flagg.. Videre nevner hun omløpshastighet på kundefordringer, herunder gamle kundefordringer eller kundefordringer som ikke har blitt betalt.

#### *Kundefordringer og kontantstrøm*

Granskeren gir et eksempel fra praksis der kundefordringene hadde en unormal økning uten at dette ble reflektert i selskapets kontantstrøm, og påpeker at dette er et tydelig rødt flagg. I

dette tilfellet hadde selskapet selv påpekt dette til revisor, som deretter konstaterte et gap mellom det som var registrert og det som var innbetalt. Selskapet forklarte at dette skyldtes «*vanskelige kunder*» som ikke betaler ved forfall. I etterkant viste det seg derimot at det var regnskapsfører som hadde overstyrt transaksjonene ved å slette kundenes betalinger, og deretter overføre pengene til seg selv. Granskeren mener at dette kunne ikke blitt oppdaget av revisor gjennom revisjonshandlinger. Hun mener derimot at forholdet kunne blitt oppdaget ved en bankavstemning. På den annen side var det også den samme regnskapsføreren som hadde ansvar for bankavstemningene, og dermed manipulerte disse. Dermed ble det veldig vanskelig for revisor å oppdage manipulasjonen. Tilsvarende unormal reduksjon av kundefordringer kan også være rødt flagg. Granskeren nevner også periodisering av salg som et rødt flagg, og da eksempelvis salg som blir inntektsført i feil år som gjøres med den hensikt å eksempelvis oppfylle kravene til en bonusordning.

Regnskapsfører 1 mener også at røde flagg kan være økninger i kundefordringene og akkumuleringer i varer i arbeid, som burde vært utgiftsført. Hyppig skifte av revisor er også et rødt flagg som nevnes, samt skifte av administrerende direktør, og da særlig hvis dette har funnet sted før årsavslutningen. Dersom selskapet gjør utskiftninger i ledergruppen ofte kan det tyde på uenigheter, noe som kan være et rødt flagg. Videre mener hun at reduksjon i egenkapital kan være et rødt flagg. Dette kan gjøres som et forsøk på å få positive resultater, og dermed tiltrekke seg investorer.

#### *Avskrivninger, nedskrivninger og fullføringsgrad som verktøy for å manipulere årsresultatet*

Regnskapsfører 1 gir et eksempel fra tidligere erfaring der styret kom med forventninger til resultatet, som administrerende direktør gjerne ville tilfredsstille. For å oppnå ønsket resultat kan poster som avsetninger og nedskrivninger lett manipuleres, da dette er poster som krever bruk av skjønn. Det blir derfor mulig å justere resultatet ved hjelp av disse postene, men samtidig være innenfor lovverket.

Videre trekker hun frem et annet eksempel på manipulasjon av årsresultatet, også fra tidligere erfaring. I dette tilfellet dreide det seg om et norsk datterselskap til et utenlandsk konsern, der flere av lederne også var aktive aksjonærer. Manipulasjonen var knyttet til salg av deres aksjer, der aksjeprisen var avhengig av årsresultatet. Regnskapsfører 1 var ikke opplyst om salget, og var i sin stilling i stor grad avhengig av informasjon gitt til henne. Det ble gitt uriktig informasjon om fullføringsgrad på ulike prosjekter til regnskapsfører, noe som førte til

at inntektene ble økt. Et rødt flagg er dermed unormal utvikling i inntekt, spesielt hvis informasjon om salg av aksjer er til stede.

### *Tapt egenkapital*

Representantene fra Revisorforeningen nevner tapt egenkapital, press, nye konkurrenter, eller at kontantstrømmen ikke samsvarer med årsregnskapet som røde flagg. Videre legger de til at manglende sammenheng og unormal utvikling er andre røde flagg. Dersom selskapet har finansieringsbehov, foreligger det et insentiv for å blåse opp inntektene og resultatet. Et annet insentiv kan være bonusordninger. Representantene konkluderer med at dersom det finnes insentiver, bør man være varsom for røde flagg.

#### ***1.1 Hvor går grensen mellom tilsiktede og utilsiktede feil?***

Revisor 1 mener at grensen mellom tilsiktede og utilsiktede feil henger sammen med kompetanse, og «*evnen til å forstå hva man gjør*». Dersom man gjør ting over egen integritet, samtidig som at man har motivasjon til å begunstige seg selv, er man inne på tilsiktede feil. I eksemplet om manipulering av skjønnsmessige poster belyser revisor 2 hvordan motivasjonen for egenvinning fører til en tilsiktet feil.

Revisor 3 mener at det å påvise om noe er tilsiktet eller utilsiktet er vanskelig. Han nevner eksempelvis at enkle feil i poster som ikke krever skjønnsutøvelse, kan gi mistanke om at feilen er tilsiktet. Videre legger han til at «*det er vanskelig å skille mellom tilsiktet og utilsiktet feil, for det kommer an på hensikten til den som gjorde det*». For den utenforstående er det dermed vanskelig å påvise om det er gjort tilsiktet eller utilsiktet, da man ikke vet intensjonen til den som foretok feilen. Dersom en feil er utilsiktet, vil vedkommende være interessert i å få det rettet opp i. Når det er snakk om en tilsiktet feil, vil derimot vedkommende prøve å forsvare feilen ved å gi uriktige forklaringer.

Revisor 4 beskriver utilsiktede feil som feil som gjøres ubevisst. Dette kan være en feilregistrering, som for eksempel at man legger til et tall for mye. Slike feil blir ofte oppdaget, og det blir ikke forsøkt skjult.

Tilsiktede feil beskrives som feil som gjøres bevisst og som forsøkes skjult. Disse feilene vil man helst prøve å flette inn i regnskapet for få det til å se normalt ut.

Revisor 5 mener grensen mellom utilsiktede og tilsiktede feil er tydelig. «*Enten så gjør man det med vilje, eller så gjør man det ikke med vilje*». Både revisor 5 og revisor 6 mener at feilen er tilsiktet dersom man vet at det man gjør er galt. Videre mener revisor 5 at en feil er utilsiktet dersom feilen skyldes manglende regnskapskompetanse og man dermed ikke vet at det man gjør er galt.

Regnskapsfører 1 påpeker at det er stor forskjell mellom små og store selskap når det gjelder tilsiktede og utilsiktede feil. Det nevnes at i små selskaper er ofte regnskapskompetansen på et lavere nivå, noe som fører til økt risiko for utilsiktede feil. God regnskapskompetanse er en forutsetning for å kunne unngå feil.

I større selskaper kan risikoen for tilsiktede feil være høyere, da ledelsen ofte har ulike bonusavtaler knyttet til regnskapet. I en større bedrift kan regnskapsavdelingen bli involvert ved å justere resultatet i de rammene satt av ledelsen, slik at de får utbetalt bonus i henhold til bonusavtalen. Regnskapsfører 1 legger til at «*om det er feil resultat kan diskuteres, da veldig mange avsetningsposter er et diskusjonstema. Samtidig er det jo manipulering når man gjør det i den hensikt at andre skal få en godtgjørelse for det*».

Regnskapsfører 2 mener at forsøkte skjulte feil er tilsiktede feil. Når det gjelder utilsiktede feil er hun enig med regnskapsfører 1 i at manglende kompetanse kan føre til feil, og legger til at «*slurvefeil*» også faller innenfor denne kategorien. Videre påpeker hun at manglende kompetanse trolig er «*farligere*» enn slurvefeil.

Granskeren er enig med de øvrige respondentene i at tilsiktede feil er gjort med vilje. «*Grensen for hva som er manipulering er vilje og feil, men det kan starte med feil*», legger hun til. Hun mener dermed at utilsiktede feil kan være resultat av mangel på kompetanse, og at man dermed blir «*dratt inn*» i regnskapsmanipulasjon ufrivillig.

Representantene fra Revisorforeningen mener at det er vanskelig å trekke grensen mellom tilsiktede og utilsiktede feil. Det påpekes derimot at dersom insentiv og en form for gunst er involvert, er det trolig snakk om en tilsiktet feil. Dersom det er snakk om enkle transaksjoner som ser unormale ut, kan det tenkes at det er snakk om utilsiktede feil. Eksempelvis kan en enkel bokføringsfeil være at regnskapsfører foretok en «*slurvefeil*», eller hadde manglende kompetanse. På den annen side er faktorer som kan tyde på tilsiktede feil eksempelvis feil

som går utover de manuelle prosessene eller de vanlige rutinene, feil som er gjort av andre enn de som vanligvis foretar den type transaksjoner, eller feil som er gjort utenfor normal arbeidstid.

### *1.2 Hva er den viktigste motivasjonen for regnskapsmanipulasjon?*



*Figur 4: Motivasjon for regnskapsmanipulasjon*

Alle revisorene mener at motivasjonen for regnskapsmanipulasjon varierer, og henger sammen med på hvilket nivå i bedriften manipuleringen skjer. Flere av våre respondenter nevner økonomisk vinning som en type motivasjon. Revisor 1 mener at økonomisk vinning kan være på personlig nivå, herunder gevinster. Videre kan bonusgrunnlag være et insentiv for manipulering. Revisor 3 nevner også bonusavtaler knyttet til resultatet som et insentiv for regnskapsmanipulasjon. Videre legger han til at et ønske om å vise til gode resultater er en annen type personlig motivasjon som ikke innebærer økonomisk vinning.

Revisor 2 viser til et eksempel om en gründer som var både eier og daglig leder. I dette tilfellet var motivasjonen for å manipulere «*rett og slett å holde livsverket over vannet*». Når det gjelder slike situasjoner vil motivasjonen knyttes mer til stolthet og følelse enn økonomi. Han mener derimot at dersom daglig leder bare hadde vært daglig leder, og ikke eier, vil den mest sannsynlige motivasjonen vært personlig vinning. Revisor 2 nevner også børsintroduksjon, og legger til at i en slik situasjon vil selskapets resultat påvirke børskursen. Dermed finnes det et insentiv for regnskapsmanipulasjon.

Revisor 1 svarer at i de største manipulasjonssakene var motivasjonen trolig å stille selskapet i et bedre lys.

Revisor 4 mener at den viktigste motivasjonen for regnskapsmanipulasjon er «*å oppnå noe*». Eksempelvis kan motivasjonen være at man ønsker å fremstå som en «*rakettmedarbeider*» for ledelsen, såkalt «*eager to please*», og at man derfor trikser med tallene for å oppnå dette. Videre nevner han at lånebetingelser i banken kan være en motivasjon for å manipulere



tallene, særlig dersom de faktiske tallene ikke oppfyller kravene til banken. I slike tilfeller vil man være fristet til å foreta manipulering slik at tallene oppfyller kravene til banken.

Revisor 4 nevner også bonusordninger, i likhet med flere av de andre revisorene.

Bonusordninger er ofte basert på resultatet til selskapet, noe som fører til en motivasjon for å fremstille resultatet som bedre enn det egentlig er. Dette vil medføre at man får en høyere bonus.

Revisor 5 mener at den viktigste motivasjonen for regnskapsmanipulasjon er enten økonomiske insentiver eller press. Økonomiske insentiver kan være at man har en intensivordning som innebærer at du får goder dersom du oppnår en bestemt ting. Når det gjelder press påpeker hun at dette ofte er motivasjon som ikke innebærer at man selv tjener noe på det, men hvor det er press på levere bra resultater fra noen høyere opp i selskapet. Eksempelvis kan dette være norske datterselskaper som er del av utenlandske konsern, hvor det er høyt press på å levere gode resultater.

Revisor 6 nevner bonusordninger som en viktig motivasjon for regnskapsmanipulasjon. Eksempelvis kan man endre på cut-off på inntekter dersom man har oppnådd bonusen sin, slik at man kan dytte inntekter til neste år, og dermed bygge opp bonusgrunnlaget sitt. På den annen side, kan man eksempelvis flytte inntektene over fra neste år dersom man mangler inntekter for å få bonus.

Videre nevner hun at personlig vinning også kan være en motivasjon, eksempelvis hvis man har spilleproblemer eller andre problemer på hjemmebane som gjør at man trenger penger.

Regnskapsfører 1 mener økonomisk press er den vanligste motivasjonen for regnskapsmanipulasjon. Eksempelvis kan dette være at man har satt seg i gjeld, og at man manipulerer regnskapet for få en bedre bonus. En annen motivasjon kan være ren uvitenhet. Hun påpeker at ikke alle ledere er økonomer eller revisorer, og at lederne gjerne kan leve i god tro om at det de gjør er greit. Derimot mener hun ikke at dette er den største motivasjonen, og påpeker at de aller fleste som begår regnskapsmanipulasjon har en bakenforliggende grunn, som for eksempel privat gjeld.

En annen motivasjon som nevnes er «*at man rett og slett er grisk og ønsker mer penger*».

Regnskapsfører 2 mener motivasjonen for regnskapsmanipulasjon som oftest er å skjule egne feil. Hun mener at dette er vanligere enn at noen manipulerer for å tilegne seg penger.

Granskeren er enig med revisorene i at motivasjonen for regnskapsmanipulasjon varierer, og at dette kan knyttes til både personlig vinning og vinning i selskapets favør.

Representantene fra Revisorforeningen mener at forskjellige faktorer kan vekke motivasjonen for regnskapsmanipulasjon. Eksempelvis kan det innebære en privat fordel for vedkommende, herunder for eksempel provisjonsbasert eller resultatbasert lønn. Ellers kan det være et ønske om at selskapet skal gå bra, noe som også kan føre til en personlig fordel på en mer indirekte måte.

### ***1.3 På hvilket nivå i bedriften skjer manipuleringen?***

Revisor 1 mener at regnskapsmanipulasjon vanligvis skjer blant de vanlige ansatte, i form av eksempelvis juks med reiseregninger. Han legger til at manipulasjon skjer på nivåer hvor vedkommende har fullmakt til å godkjenne eller registrere noe. Derimot legger han til at de større manipulasjonssakene oftest blir foretatt av ledelsen.

Revisor 3 mener at manipulasjon som oftest foretas av ansatte som har bonusordninger, da de ofte har makt til å påvirke og overstyre kontrollfunksjoner.

Revisor 2 mener at regnskapsmanipulasjon vanligvis foretas av noen blant den øverste ledelsen, som for eksempel en konsernsjef. Videre legger han til at i større saker er det sannsynlig at flere i ledelsen jobber sammen for å detaljpåvirke regnskapet. Eksempelvis kan dette være en CFO, konsernsjef og en operativ leder som til sammen kan få store bonuser dersom de gjør endringer i regnskapet.

Revisor 4 mener at misligheter kan forekomme på hvilket som helst nivå i bedriften. Det er ikke alle som er involvert i regnskapsproduksjonen, men man kan likevel bidra til misligheter. Eksempelvis kan de som jobber på et lager holde tilbake pakksedler. Et annet eksempel er å bokføre en faktura i feil periode, med den hensikt å komme bedre ut økonomisk enn man hadde gjort dersom man hadde bokført den i riktig periode. Revisor 4 mener derimot at når det er snakk om regnskapsmanipulasjon, blir dette foretatt av noen høyere opp i hierarkiet, som for eksempel en regnskapssjef. Han påpeker at for å kunne foreta manipulering av årsregnskapet må man ha muligheten til å overstyre kontroller og rutiner, noe som eksempelvis lagermedarbeidere ikke har.

Revisor 5 mener at regnskapsmanipulasjon som oftest foretas av ledelsen. Dette begrunner hun med at ledelsen ofte kan oppnå økonomiske fordeler av å manipulere tallene.

Eksempelvis refereres det til bonusordninger. I tillegg mener hun ledelsen har større anledning til å foreta regnskapsmanipulasjon enn ansatte som befinner seg lengre ned i organisasjonen.

Revisor 6 mener i likhet med revisor 4 at regnskapsmanipulasjon kan skje på flere nivåer i selskapet, men at muligheten for å utføre manipulasjon må være til stede. Eksempelvis nevner hun at vedkommende må ha tilgang til å bokføre eller ta ut penger av bank.

Regnskapsfører 1 mener at regnskapsmanipulasjon som oftest foretas av ledelsen.

Regnskapsfører 2 svarer at i selskapet hun jobber for finnes det muligheter for å manipulere tallene i regnskapsavdelingen. Samtidig påpeker hun at store deler av tallene overføres fra forsystemer som regnskapsavdelingen ikke har anledning til å overstyre. Hun konkluderer derfor med at manipulasjon må foretas av noen som har tilgang til å overstyre tallene før de overføres til regnskapsavdelingen.

Granskeren mener regnskapsmanipulasjon foretas av noen på høyere nivå, deriblant for eksempel ledelsen. Hun viser til tidligere erfaring, og påpeker at mellomledere, regnskapsførere og ansatte blir fortalt hvordan ting skal gjøres av ledelsen, og stiller vanligvis ikke spørsmål rundt dette. Hun forteller at i tilfeller hvor regnskapsførere stilte spørsmål rundt bokføringsmetoden, fikk de som svar at «*sånn skal det være*». Hun mener derfor at ansvaret ikke ligger hos regnskapsfører, da de må føre regnskapet slik ledelsen har sagt at det skal gjøres. Videre legger hun til at enkelte typer misligheter kan være vanskelige for andre oppdage, som for eksempel samarbeid med enkelte leverandører eller kunder, eller ekstraordinære rabatter gitt til bestemte kunder.

I motsetning til granskeren mener representantene fra Revisorforeningen at regnskapsmanipulasjon kan skje på alle nivåer i bedriften, så lenge vedkommende har tilgang og mulighet. De legger til at større manipulasjonssaker skjer på et høyere nivå, mens misligheter som eksempelvis underslag skjer lengre ned i hierarkiet.

***2. Synes du regnskapsregelverkets fleksibilitet øker muligheten for regnskapsmanipulasjon? Kunne en endring i regelverket bidra til begrensning av denne muligheten?***



Figur 5: Regnskapsposter som oftest blir manipulert

Både revisor 1, 2, 6 og 4 mener at regnskapsregelverkets fleksibilitet øker muligheten for regnskapsmanipulasjon. Skjønnsmessige regnskapsposter, herunder estimer, verdifastsettelse, avsetninger og prosjektvurderinger nevnes som eksempler på poster i regnskapet som krever utøvelse av skjønn og dermed lett kan manipuleres.

Revisor 3 mener at friere regler, herunder bruk av skjønn, kan føre til større muligheter for regnskapsmanipulasjon. Han påpeker at når det gjelder skjønnsmessige poster vil det være vanskelig å avgjøre om det er manipulasjon eller bare bruk av skjønn.

Både revisor 1 og 2 er enige i at dagens lovverk gir mulighet til å tøyne grensene og foreta aggressive eller konservative vurderinger av estimer. Revisor 2 mener at dersom selskapet alltid vurderer estimatene på en slik måte at de får regnskapet til å se best mulig ut totalt sett, er det åpenbart gjort med vilje. Dersom kun enkelte poster vurderes til det øvre sjiktet, kan det bli vanskelig å etterprøve det. Rutinemessig vurderer han alltid estimer med særskilt risiko. På bakgrunn av dette skal revisor foreta egne vurderinger av alle estimatposter for å kontrollere om selskapets vurderinger er innenfor et akseptabelt nivå.

Revisor 1 mener at en endring i regelverket ikke ville bidratt til en begrensning av muligheten til å foreta regnskapsmanipulasjon. Han legger til at det alltid vil være behov for estimer i et regnskap, og disse vil alltid kunne *«dras på den ene eller andre siden»*.

Revisor 2 antar at en endring i regelverket vil kunne bidra til å begrense muligheten til å foreta regnskapsmanipulasjon. Han legger derimot til at *«er du smart nok, og kan regelverket godt nok, så klarer du å finne argumenter for det du vil uansett»*.

Videre påpeker han at et strengere regelverk hvor mindre bruk av skjønn er mulig, trolig kunne begrenset muligheten for manipulasjon. Han er derimot usikker på om dette hadde ført

til at regnskapet hadde gitt et mer riktig bilde av den økonomiske situasjonen i selskapet. Dersom estimater ikke hadde vært tillatt, ville poster i regnskapet vært basert på historisk kost. Revisor 2 mener at det ville gitt dårlig informasjon til brukerne.

Revisor 4 mener at det fleksible regelverket gir større muligheter til å foreta regnskapsmanipulasjon. Eksempelvis nevner han at valg av avskrivningsmetode gir selskapet stor påvirkningsmulighet på regnskapet, da reglene er så fleksible. Samtidig nevner han at selv om fleksibiliteten øker muligheten for regnskapsmanipulasjon, vil et mer detaljert regelverk kunne avgrense muligheten for å gi et riktig bilde av den økonomiske situasjonen. I forbindelse med dette legges det særlig vekt på skjønnsmessige poster. Eksempelvis viser han til immaterielle verdier, som ikke ville blitt balanseført dersom regelverket hadde vært mer rigid. Han mener at dersom man gjør regnskapsreglene mer rigide, vil man «*miste mye annet*». Revisor 4 hevder at han selv foretrekker et mer fleksibelt regelverk over et mer rigid ett.

Revisor 5 mener at det er økt mulighet for regnskapsmanipulasjon med fleksibiliteten i regelverket, men at fleksibilitet likevel må være til stede. Hun påpeker at regnskapsestimater er tross alt estimater, der det ikke finnes et fasitsvar. Skal man i det hele tatt klare å avlegge et fornuftig regnskap må disse postene eksistere.

Selv om hun mener at en innstramning kunne bidratt til begrensning av muligheten til å foreta regnskapsmanipulasjon, mener revisor 5 også at det hadde skapt utfordringer for mange selskaper. Dette i form av at det hadde blitt mye vanskeligere å avlegge et regnskap uten en viss grad av fleksibilitet.

Revisor 6 mener at regnskapsregelverkets fleksibilitet øker muligheten for regnskapsmanipulasjon. Dette begrunnes med at estimater er i stor grad basert på skjønn, og det er dermed vanskelig for revisor å konstatere hva som er rett og galt. Hun mener at en begrensning i regelverket kunne minsket muligheten for regnskapsmanipulasjon, men samtidig påpeker hun at estimater er nødvendig for at regnskapet skal gi et rettviseende bilde.

Regnskapsfører 1 mener at de internasjonale regnskapsstandardene åpner for mer bruk av skjønn enn den norske regnskapsloven gjør. Hun påpeker at en del av kritikken rettet til de internasjonale standardene går på bruk av skjønn, og da spesielt ved fastsettelse av virkelig verdi på eiendeler. Formålet med regnskapet er å vise selskapets prestasjon det siste året.

Dersom reglene hadde vært for rigide ville dette medført en risiko for at et regnskap ikke vil oppnå sitt formål.

Granskeren mener at en innstramning i regelverket ville medført at utarbeidelsen av regnskapet hadde blitt en tung og tidkrevende prosess. Videre legger hun til at «*det finnes ikke en måte å tette alle hull på*». Det påpekes at jo lettere det er å manipulere regnskapet, jo mer fristende blir det. Hun mener likevel at et strengere regelverk ikke ville bidratt til en forminskning av muligheten til å manipulere, og begrunner dette med at de som virkelig vil foreta manipulasjon finner måter å gjøre det på uansett. På bakgrunn av dette mener hun derfor at internkontroll og kultur i selskapet har større betydning for muligheten til å foreta regnskapsmanipulasjon, enn det fleksibiliteten i regnskapsreglene har.

Representantene fra Revisorforeningen mener at desto større bruk av skjønn, desto vanskeligere er det å etterprøve. De mener derimot at det likevel er nødvendig å ha et fleksibelt regelverk, og legger til at «*det er jo ingen som vil ha et kontantregnskap*». De mener ikke at endringer i regelverket vil begrense muligheten for regnskapsmanipulasjon.

### ***3. Hvilke analyseverktøy (eller eventuelt andre metoder) bruker du for å avdekke eventuelle misligheter?***

Revisorene nevner ulike typer analyser som benyttes i løpet av revisjonsprosessen. De henviser til ulike databehandlingsverktøy, deriblant Excel og andre mer sofistikerte verktøy som håndterer store datamengder. Flere nevner også at benytter egenutviklede programmer.

Revisor 2 sier at når man har erfaring, ser man ganske raskt om det er noen større endringer i regnskapet fra et år til et annet. Han hevder at god kunnskap om virksomheten, og klare forventninger til hvordan regnskapet skal se ut, er viktig. Dette i tillegg til dype analyser på detaljnivå vil hjelpe revisor å kunne avdekke misligheter.

Revisor 3 bruker hovedbokanalyser, hvor alle bokførte transaksjoner analyseres. Hensikten med dette er å fange opp unormale transaksjoner og sammenhenger. Videre defineres automatiske og manuelle transaksjoner, der de manuelle transaksjonene analyseres for å kunne avklare hva transaksjonen gjelder og hvem som har utført den. Han legger til at regnskapsmanipulasjon ofte skjer i form av manuelle transaksjoner, og det er derfor viktig å

skille mellom manuelle og automatiske transaksjoner. I tillegg må analysen tilpasses virksomhetens størrelse, da store og små selskaper har forskjellige internkontrollsystemer.

Revisor 4 hevder at intervju er den mest hensiktsmessige analysemetoden for avdekking av misligheter og manipulasjon. Han påpeker det ikke er snakk om intervju med den som foretar manipuleringen, men heller med andre ansatte. Ved hjelp av dette vil man få et innblikk i hvordan ting gjøres i organisasjonen. Dette kan føre til at man oppdager at ting gjøres på feil måte, som et resultat av at noen i organisasjonen ønsker å manipulere tallene. I tillegg til intervju bruker revisor 4 også Excel-analyser, men påpeker at han aldri bruker substanstester.

Revisor 5 bruker et analyseverktøy der hele hovedboken kjøres inn i et system som identifiserer unormale transaksjoner og sammenhenger. Eksempelvis kan flere måneder sammenlignes med hverandre, som gjør det mulig å fange opp måneder som eventuelt skiller seg ut. Videre kan analyseverktøyet kontrollere inntekter og kundefordringer. Analysen vil også fange opp posterings som gjøres utenom vanlig arbeidstid, samt posterings som utføres av andre enn de som vanligvis utfører den typen posterings. Hvis man for eksempel vet at arbeidstid er fra 8 til 16 mandag til fredag, og posterings foretas utenom denne tiden, vil dette plukkes opp som unormalt.

Revisor 6 bruker blant annet motpostanalyser og andre analyser som brukes for å få revisjonsbevis. Videre bruker hun detaljtesting og kontrollerer bilag. Hun påpeker at hun ikke utfører en mislighetsrevisjon, og at eventuell avdekking av misligheter vil skje gjennom generelle revisjonshandlinger der slike forhold kan fanges opp.

Regnskapsfører 2 svarer at de gjør analyser gjennom hele regnskapsavslutningen. Det utføres saldokontroller hvor de sjekker at reskontro stemmer med det som er bokført. Videre utfører de kontroller på alt som utbetales manuelt. Kontrollene utføres av både hun selv som regnskapssjef og økonomisjefen i selskapet.

Regnskapsfører 1 svarer at hun ikke foretok analyser for å avdekke eventuelle misligheter i selskapet hun jobbet i selv, da de hadde internrevisor som tok seg av dette. Hun vet derfor ikke hvilke analyser som ble gjort for å avdekke eventuelle misligheter.

Granskeren bruker transaksjonsanalyse for å avdekke eventuelle misligheter. Dette er en analyse hvor man legger fokus på veldig få indikatorer. Dette fungerer ved at man tar alle

fakturaer og kreditnotaer som går ut og inn, og ser etter spesielle mønstre eller indikasjoner. Eksempler på indikasjoner kan være fakturaer som er betalt for tidlig /sent, betalt for høyt/lavt beløp, runde summer, sekvensiell fakturering, lavt fakturanummer eller at det er litt for mange kreditnotaer. Hun blander disse indikatorene, da jo flere indikasjoner som finnes i samme transaksjon, jo større er muligheten for at det er manipulering. Hun legger til at hun filtrerer etter transaksjoner som har indikatorer i seg, og jobber kun med disse. Dermed får hun mulighet til å gå i dybden på det som er igjen, noe som hun påpeker at er veldig annerledes enn i revisjon, hvor man jobber med utvalg.

Representantene fra Revisorforeningen holder kurs for medlemmer hvor misligheter er tema eller deltema. Videre skriver de artikler om temaet. Dette vil styrke kunnskapen til revisorene, slik at de kan bidra til forebygging og avdekking av regnskapsmanipulasjon.

***4. Det hevdes at bransjekunnskap er avgjørende for å kunne identifisere røde flagg. Hvor viktig tror du bransjekunnskap er for en revisor for å kunne avdekke misligheter? Er det noen annen kjennskap som kreves for å kunne avdekke regnskapsmanipulasjon? (selskapsstruktur etc.)***

Flere av revisorene er enig i at bransjekunnskap er avgjørende for å kunne identifisere røde flagg. Revisor 3 mener at jo mer komplisert bransjen, jo viktigere er bransjekunnskap. I flere virksomheter er bransjekunnskap en forutsetning for å kunne forstå hvordan bokføringen skjer og hvilke muligheter som finnes.

I tillegg til bransjekunnskap mener revisor 3 at det er viktig med profesjonell skepsis. Videre må man ha kjennskap til eventuelle særtrekk ved kunden for å kunne avdekke røde flagg. Han nevner også selskapsstruktur, ansatte og kontrollrutiner som forhold man bør ha kjennskap til for å være i stand til å oppdage misligheter. Han legger til at revisjonen ikke har hovedfokus på å avdekke misligheter, men samtidig stilles det en forventning om at revisor skal identifisere og vurdere risikofaktorer. Dersom revisor får mistanke om misligheter skal det foretas ytterligere revisjonshandlinger som kan bekrefte eller avkrefte mistanken.

Revisor 2 mener at for å kunne utføre en effektiv og risikofokusert revisjon er bransjekunnskap veldig viktig. Han påpeker at store deler av revisjonsprosessen er lik, uavhengig av bransje. Det er derimot viktig med bransjekunnskap for å kunne forstå de skjønsmessige postene.



Revisor 2 mener at det ville vært hensiktsmessig å ha kunnskap om ledelsens privatøkonomi. Han viser til tidligere nevnt eksempel, der daglig leders forbruk ikke samsvarte med hans inntekt. Dette kan være en indikator, da privatøkonomi kan være en motivasjon for regnskapsmanipulasjon. Videre legger han til at det er viktig å ha kunnskap om eventuelle bonusavtaler, da disse kan påvirke regnskapet.

Revisor 4 mener at bransjekunnskap er avgjørende. Han legger til at dersom man ikke har bransjekunnskap, har man ingen forutsetninger for å kunne avdekke regnskapsmanipulasjon. I tillegg til bransjekunnskap mener revisor 4 at man bør kjenne til forhold i regelverket som gjør det mulig for selskapet å manipulere tallene. Dette kan eksempelvis være å vite at avskrivningsmetoden de bruker er lett å manipulere. Er man klar over at denne muligheten finnes vil man dermed kunne fokusere på å kontrollere denne posten.

Revisor 5 er enig i at bransjekunnskap er nødvendig, men mener det også kommer an på bransjen. Hun påpeker at noen bransjer er mer kompliserte enn andre, og selv har hun bransjer som hun aldri reviderer på grunn av at hun ikke har nok kunnskap til det. I bransjen hun vanligvis reviderer oppfatter hun det som lettere å isolere ut unormale forhold dersom man har kjennskap til transaksjonsstrømmen i selskapet, forstår hvordan inntektene skapes og kjenner bransjen godt. Å ha bransjekunnskap kan altså gjøre det lettere å se hva som er riktig og galt. Hun legger derimot også vekt på at dette ikke nødvendigvis er likt i alle bransjer. I tillegg til bransjekunnskap mener revisor 5 at det er viktig å ha systemkompetanse. Dette begrunnes med at det finnes mange ulike systemer som brukes, og man har ikke nødvendigvis oversikt over hva slags muligheter ulike systemer gir. Som et eksempel nevner hun at man historisk sett kanskje har stolt på at automatiske føringer fra et undersystem er vanskelig å manipulere. Samtidig mener hun at man ikke nødvendigvis må være «*superhacker*» for å gjøre om en manuell postering til en automatisk postering. Hun nevner at revidert ISA 315 skal gjelde fra og med regnskapsåret 2022, og at litt av essensen som ligger bak den oppdaterte standarden er å forstå IT-systemer.

Revisor 6 mener bransjekunnskap er viktig for å forstå hvordan ting pleier å se ut og hvilke føringer som pleier å gjøres. Samtidig mener hun at når det kommer til bransjekunnskap og avdekking av misligheter, kommer det an på hva slags type misligheter det er snakk om. Dersom det gjelder estimater, mener hun det er viktig med bransjekunnskap for å kunne avgjøre om estimatene virker rimelige, basert på kunnskap. Er det derimot snakk om andre

typer simple misligheter, eksempelvis at man har gjort et underslag i banken eller belastet private kostnader i regnskapet, mener hun at det kanskje ikke er like nødvendig med bransjekunnskap.

**5. Har du i din praksis oppdaget forhold som viser til tegn på regnskapsmanipulasjon? Hvis ja, hvordan har du håndtert disse forholdene? Hvilke typer manipulering har du erfaring med?**

Revisor 1 har ikke oppdaget konkrete tegn på misligheter, men har opplevd å ha mistanker om det. Mistankene knyttet seg til blant annet manipulasjon av bonusgrunnlag og reiseregninger. Videre har fullstendighet av typer gjeldsposter også vært oppe til diskusjon, og revisor 1 mener at påstanden om fullstendighet er den vanskeligste påstanden i regnskapsfaget. Dersom han hadde oppdaget regnskapsmanipulasjon, svarer revisor 1 at det første steget ville vært å rådføre seg internt for å bli enig om hva som er fornuftig å gjøre videre.

Saken der en daglig leder forfalsket resultatet for å kunne selge aksjene sine til en høyere pris året etter, er det mest konkrete tegnet på manipulasjon som revisor 2 har blitt informert om. Dette forholdet ble derimot ikke oppdaget av revisor selv. Årsaken til at forholdet ikke ble oppdaget av revisor var at daglig leder tilbakeholdt informasjonen om planene om å selge aksjene. Hadde revisor vært klar over omstendighetene under revisjonen, og dermed hatt en risikoindikator, ville de utvidet revisjonshandlingene knyttet til de aktuelle postene. Basert på tall og historikk var det derimot ingen andre forhold som ga revisor en indikasjon på risiko knyttet til postene. Samtidig nevner revisor at dette var en post basert på estimer, og det var derfor vanskelig å si hva som var rett og galt.

Revisor 3 har jobbet med tilskuddsprosjekter over landegrenser. Han hevder at i slike typer prosjekter finnes det nesten alltid en forventning om at visse feil oppstår i regnskapet. Dette er en risiko selskaper tar når de inngår slike prosjekter. Revisor har opplevd forhold som har blitt både bekreftet og avkreftet, men har aldri vært i en situasjon der det har blitt avdekket noe som kan anses som regnskapsmanipulasjon.

Revisor 3 nevner, i likhet med revisor 2, at når det gjelder skjønnsmessige vurderinger er det vanskelig å konstatere om noe er rett eller galt. I slike situasjoner er det viktig at revisor forstår begrunnelsen og forutsetningene som har blitt lagt til grunn, og vurderer om grunnlaget er rimelig.

Revisor 3 har håndtert forholdene som har blitt oppdaget ved å skape en dialog med selskapet som er involvert, samt utført ytterligere revisjonshandlinger for å kunne avkrefte eller bekrefte mistankene. Revisor nevner også at dersom man har en indikasjon som ikke kan avkreftes, tar man det gjerne videre til tilskuddsgiver.

Revisor 4 har ikke oppdaget konkrete forhold som viser til tegn på regnskapsmanipulasjon, men kommer heller med noen eksempler som ville gitt han en mistanke.

Herunder nevner han estimer, som for eksempel ukuransvurdering på et varelager. Dersom en bedrift gjør det dårlig, er det sjelden ukurans på lageret.

I tillegg nevner han fullføringsgrad på prosjekter som er påbegynt, men ikke fullført.

Bedriften kan hevde at et prosjekt har en fullføringsgrad på 45%, men det kan være vanskelig å kontrollere at dette stemmer.

Dersom han hadde oppdaget ovennevnte forhold, ville revisor 4 tydeliggjort for bedriften hvilke konsekvenser forholdene kan medføre. Videre ville han skrevet et nummerert brev til ledelsen, samt eventuelt inkludert informasjon om forholdene i revisjonsberetningen. Revisor 4 nevner også at det er viktig å skille mellom store og små selskap. Det er viktig å gjøre vurderinger ut ifra hva som er rimelig for bedriften basert på dens størrelse.

Revisor 5 har opplevd å ha mistanker om regnskapsmanipulasjon. Det ble derimot aldri avklart hvorvidt dette var regnskapsmanipulasjon eller ikke, da hun valgte å trekke seg fra oppdraget. I denne situasjonen var det snakk om underslag og andre forhold som ble avdekket av revisor ved innhentelse av bankbrev, der de kunne se at det eksisterte en konto som aldri var innregnet i regnskapet.

På spørsmål om hva som førte til at de tok beslutningen om å trekke seg fra revisjonsoppdraget, svarte revisor 5 at det var flere forhold som førte til denne beslutningen. Hun var kun medarbeider på denne tiden, og beslutningen ble derfor tatt av noen høyere opp i organisasjonen. Det legges til at de har retningslinjer internt i selskapet på hvordan de skal gå frem dersom de får mistanker om misligheter. Rutinene innebærer ofte å rapportere til en partner, som videre kan foreta en vurdering på om forholdene skal rapporteres videre til den interne risikoavdelingen. Risikoavdelingen kobles deretter sammen med granskningsavdelingen, og det er til slutt de som tar vurderingen på om forholdene må meldes videre.

Revisor 6 har ikke oppdaget tegn på regnskapsmanipulasjon selv, og hevder at de forholdene som hun har blitt informert om har selskapet eller regnskapsfører oppdaget selv.

### ***5.1 Hvilke regnskapsposter tror du blir oftest objekt for manipulering, og hvorfor blir akkurat disse postene lettest manipulert?***

Både revisor 2 og revisor 3 mener at skjønnsmessige poster blir oftest manipulert. Revisor 3 mener at årsaken til dette er bruk av skjønn, noe som gjør det vanskelig å konstatere om noe er rett eller galt.

Revisor 2 nevner også prosjektvurderinger, som eksempelvis store prosjekter som veiutbygginger til mange milliarder kroner. Store veiprosjekter koster nesten alltid omtrent 50% mer enn budsjettet, men det er usikkert om man får betalt for alle kravene man setter opp. Videre kommer vurderingen av det kravet, noe som er veldig vanskelig å etterprøve. Revisor 2 mener derfor at slike prosjekter er godt egnet for manipulasjon, da hverken ledelsen eller CFO vil ha oversikt over detaljene på et stort veiprojekt.

Revisor 5 mener at i tillegg til kundefordringer og estimater, blir inntekter ofte manipulert da dette er poster som bonusavtaler ofte er knyttet opp mot. Hun legger til at det er viktig å forstå hvilke typer bonusordninger som eksisterer i selskapet. Blir bonusordningene målt på salg er inntektene en viktig post. Dersom bonusordningene blir målt på resultat, herunder EBIT eller EBITDA, vil det være en motivasjon for å manipulere kostnadssiden også.

Hun nevner at inntekter er standarden, fordi revisjonsstandardene sier at man skal ha fokus på inntekter. Derimot påpeker hun at dersom hun selv hadde «*sittet på andre siden av bordet*» og hatt et ønske om å skjule noe, ville hun manipulert en annen post da hun vet at inntekter er der revisor har fokus.

Revisor 5 mener at akkurat disse postene blir lettest manipulert fordi estimater er basert på skjønn, og det finnes dermed ikke noe fasitsvar på hva som er rett og galt. Inntekter kan være lett å manipulere fordi det er store poster med mange transaksjoner, noe som gjør det lettere å gjemme bort noe.

Revisor 6 mener at estimater blir lettest manipulert. Dette begrunner hun med at det er lettere å manipulere poster hvor det ikke finnes noe fasitsvar på hva som er rett og galt. Hun legger til at ved oppdagelse kan man skylde på at «*det var det jeg trodde*», for å få feilen til å fremstå som utilsiktet. Dette er ikke mulig med private kostnader som har blitt belastet selskapet.

Regnskapsfører 1 nevner dobbelførte reiseregninger som en vanlig form for manipulasjon. Dersom hensikten med å manipulere regnskapet er å fremstille et bedre resultat enn realiteten, kan dette lett oppnås gjennom salg og fiktive fakturaer. Andre poster som ofte blir manipulert er prosjekter som inntektsføres etter fullføringsgrad og avsetninger. Årsaken til at akkurat disse postene manipuleres, er at de er lettere å manipulere enn andre poster. Dette på grunn av at de krever utøvelse av skjønn, noe som kan brukes til å forsvare valget ved oppdagelse.

Regnskapsfører 2 har ikke erfaring med regnskapsmanipulasjon, men kommer med eksempler på underslag. Herunder nevnes å dra nytte av sponsoravtaler, representasjon og gaver, samt forfalskning av reiseregninger.

***6. Hva er prosessen ved oppdagelse av tegn til regnskapsmanipulasjon? Er tersklene for rapportering lave eller høye og hvem rapporterer du til videre?***

Både revisor 2 og revisor 3 mener det kommer an på situasjonen og hvem den mistenkte er. Revisor 2 påpeker at før man går videre med rapportering må man være sikker på mistanken, og *«hvert fall når det er anklager om noe sånt noe. Vi blir kasta ut hvis det er feil»*.

Revisor 3 svarer at dersom man oppdager tegn på misligheter må man utføre ekstra revisjonshandlinger, herunder eksempelvis hente inn ekstra dokumentasjon, for å avkrefte eller bekrefte mistanken.

Begge revisorene er enig i at dersom man bestemmer seg for å gå videre med mistanken er det viktig å rapportere til høyere nivå i organisasjonen.

Både revisor 1 og revisor 2 mener at terskelen for å rapportere er lav. Begge revisorene er enige om at i første omgang rapporteres det til styret eller daglig leder. Har man mer konkrete mistanker om økonomisk kriminalitet, har man som revisor en rapporteringsplikt til myndighetene. Revisor 1 mener at rapporteringen til myndighetene er en litt lengre prosess. Da må det i så fall foretas handlinger og diskusjoner med risikoavdelingen internt i selskapet. Revisor 1 mener at rapportering til eksempelvis Økokrim vil være det siste skrittet man tar. Han påpeker at man skal være bevisst på rapporteringsplikten man har, og legger til at det rapporteres alt for lite fra revisor til Økokrim.

Revisor 2 mener at grove lovbrudd bør rapporteres til Økokrim av selskapet selv. Dersom dette ikke blir gjort, hevder revisor 2 at han selv ville tatt seg av rapporteringen. Dette

begrunner han med at «*dersom du ikke gjør det, i en eller annen sammenheng, på et eller annet tidspunkt, så vil det slå tilbake på deg*». Revisor 2 mener også at dersom rapportering til Økokrim er nødvendig, er det lav terskel for å rapportere. Dette begrunnes med at tid ofte er viktig i slike saker.

Revisor 3 svarer at dersom noe bør rapporteres til Økokrim, er det ofte noen høyere opp i organisasjonen som vil ta seg rapporteringen. Han svarer ikke på om terskelen er lav eller høy, men sier at rapportering skjer dersom man mer eller mindre kan bekrefte mistanken.

Revisor 4 sier at for små selskaper er rapporteringsterskelen høy. Dette begrunner han med at man gjerne har løpende kontakt med de små selskapene, og at eventuelle feil fanges opp og diskuteres underveis. Han legger til at dersom man reviderer en virksomhet der ledelsen er vanskelig tilgjengelig og man kun snakker med ledelsen en gang i året, vil rapporteringsterskelen være lavere.

Når det gjelder rapportering til Økokrim svarer revisor 4 at det i utgangspunktet ikke er noe lavere terskel for å rapportere dit. Dersom man oppdager mistenkelige forhold, skal man sende en såkalt MT (mistenkelige transaksjoner)-rapport til Økokrim. Dette trenger man ikke å rapportere om til selskapet. Han legger til at en revisor er pliktig til å undersøke ytterligere dersom man ikke klarer å bekrefte mistanken. Hvis mistanken fortsatt ikke kan avkreftes eller bekreftes etter at man har utført ytterligere handlinger, skal MT-rapport sendes. Revisor 4 påpeker at dersom det først har gått så langt at det er snakk om økonomisk kriminalitet, finnes det ikke lenger en terskel, og at «*da må det rapporteres*».

Revisor 5 svarer at hun ikke har hatt så mange saker der rapportering har vært et tema selv, men av det hun kjenner til er ikke terskelen lav nok. Hun legger til at revisorene kjenner kundene godt, og at man gjerne har lyst til å tro det beste om de. Samtidig skal man være profesjonell og uavhengig, men hun påpeker at dersom det er noen i ledelsen som er mistenkt vil man nok trå litt forsiktig. Hun legger til at hun er klar over at det rapporteres lite, selv om man vet at misligheter skjer.

Revisor 5 mener at grunnen til at ting ikke rapporteres kan være at man har et for godt forhold til kundene. Når man blir godt kjent med kundene har man kanskje en god følelse på kundene fra før. Dersom mistenkelige forhold dukker opp kan det være at man ikke fanger det opp. Derfor mener revisor 5 at det er viktig å bytte revisor med jevne mellomrom. Hun nevner at i selskapet hun jobber i har de et roterende krav etter revisorloven. Kravet innebærer at man

ikke kan sitte som partner på et oppdrag for lenge av gangen, noe som hun oppfatter som et viktig virkemiddel. Når en ny revisor ansettes, som ikke har det samme forholdet til selskapet som gammel revisor hadde, kan det være større sjans for at mistenkelige forhold blir oppdaget.

Når det gjelder prosessen ved oppdagelse av tegn til regnskapsmanipulasjon svarer revisor 6 at det første hun ville gjort er å drøfte saken internt med teamet, partner eller oppdragsansvarlig. Deretter vil de sammen vurdere hva som bør gjøres videre, samt innhente mer dokumentasjon. Dersom man fortsatt har mistanke om manipulasjon ville hun meldt saken til hvitvaskingsansvarlig i selskapet hun jobber i. Om nødvendig vil han rapportere videre til Økokrim.

Revisor 6 mener at terskelen for å rapportere internt i teamet er ganske lav, og legger til at hvis man har en dårlig følelse er det viktig å få luftet tankene. Dersom det viser seg å være regnskapsmanipulasjon kan det være at flere i teamet har oppdaget flere forhold, og når man snakker sammen ser man kanskje hele bildet.

Når det gjelder terskelen for rapportering svarer regnskapsfører 1 at det kommer an på personen som sitter med informasjonen som eventuelt bør rapporteres. Hvis man er en person som er redd for autoriteter og verdsetter ærlighet høyt vil terskelen være lavere. I hennes tilfelle sier hun at terskelen var lav når hun oppdaget tegn på regnskapsmanipulasjon, men begrunner dette med at hun var ung og visste at hun kunne få en annen jobb. Hun legger til at dersom man er 60 år og oppdager regnskapsmanipulasjon, og vet at man kan ha vanskeligheter med å få en ny jobb, vil terskelen være høyere. Dette begrunnes med at man da kan være redd for konsekvensene rapportering kan medføre.

I tillegg nevner hun at en forutsetning for at noen skal rapportere kan være at selskaper har rutiner for hvem man skal snakke med. Hun tror de færreste selskaper har rutiner på dette.

Regnskapsfører 2 svarer at de ikke har noen nedskrevet rutine eller prosess for hvordan man skal opptre dersom man oppdager misligheter i selskapet hun jobber i. Når det gjelder terskelen for rapportering, svarer hun at det er lav terskel for å rapportere til sjefen. Om hun hadde oppdaget forhold som hadde gitt hun en mistanke ville hun tatt det opp med sin sjef, slik at de sammen kan finne en løsning på saken.

## **7. Hvem mener du har ansvaret for å forebygge og avdekke regnskapsmanipulasjon?**

### ***Bedriften, styret, revisor?***

Flere av revisorene svarer at ansvaret for å forebygge og avdekke regnskapsmanipulasjon ligger hos styret. Revisor 1 mener at forebygging og avdekking av manipulasjon ikke er revisors ansvar. Han påpeker derimot at revisor må vurdere risikoen for det, samt utføre handlinger rettet mot risikoen som finnes.

Revisor 2 mener at styret har det øverste ansvaret for å forebygge og avdekke regnskapsmanipulasjon. Styret må sørge for å utarbeide en internkontroll som er god nok til å virke forebyggende. Bedriften har et ansvar for å opprettholde en god kontroll, men det overordnede ansvaret for oppfølging ligger hos styret. Han påpeker at det sjeldent er revisor som avdekker regnskapsmanipulasjon. Ofte er det internkontrollen til selskapet selv som avdekker regnskapsmanipulasjon.

Revisor 4 svarer at revisor skal bidra til, men at det i hovedsak er styret som øverste ansvarlig for selskapet som har ansvar for å forebygge og avdekke regnskapsmanipulasjon. Revisor har ansvar for å utføre en revisjon som kan være avdekkende i henhold til gjeldende lovkrav. Dersom revisor avdekker regnskapsmanipulasjon og tar forbehold om den aktuelle posten i revisjonsberetningen, samt skriver nummerert brev, har revisor derimot gjort sin del. Utover dette har styret og ledelsen ansvar for å ta saken videre. Revisor 4 legger til at det kan oppstå problemer dersom det er styret eller ledelsen som står bak manipuleringen.

Revisor 5 mener det klart og tydelig er ledelsens ansvar å forebygge og avdekke regnskapsmanipulasjon. De må sørge for å ha gode rutinekontroller for å forebygge, og det er de som er ansvarlig for å sørge for at det er en god kultur i organisasjonen som fører til at de ansatte vet at misligheter ikke er tillatt. Videre er det ledelsen som kjenner selskapet best, og de har dermed de største forutsetningene for å kunne oppdage eventuelle misligheter og manipulasjon.

Revisor 6 mener det er styrets ansvar å forebygge og avdekke regnskapsmanipulasjon. Hun legger til at bedriften burde ha gode rutiner for internkontroll slik at muligheten for å foreta regnskapsmanipulasjon begrenses.



Regnskapsfører 1 mener at det i hovedsak er ledelsen som har ansvar for å forebygge regnskapsmanipulasjon. Videre mener hun at bedriften har ansvar for å utarbeide en kultur hvor regnskapsmanipulasjon ikke er akseptert, noe som vil virke forebyggende. Når det gjelder revisors rolle mener hun at revisor har ansvar for å følge opp mistenkelige forhold som er lett synlig i balansen eller resultatet. Hun legger derimot til at det kan være vanskelig for revisor å oppdage forhold som er utenfor dette, da ledelsen lett kan holde tilbake relevant informasjon.

Regnskapsfører 2 mener ansvaret i ytterste konsekvens ligger hos styret, men at det også ligger et operativt ansvar på henne som regnskapssjef og hennes økonomisjef.

Granskeren mener ansvaret for å forebygge regnskapsmanipulasjon ligger på alle som jobber i selskapet. Hun mener ledelsen har det største ansvaret for å innføre en kultur i selskapet der det er vanlig å rapportere om røde flagg. Dersom ledelsen ikke gjør dette, kan man heller ikke forvente at de andre ansatte skal jobbe forebyggende og avdekkende.

Representantene fra Revisorforeningen mener ansvaret for å forebygge og avdekke regnskapsmanipulasjon først og fremst ligger på styret. I tillegg nevner de at revisor har en viktig rolle i arbeidet for det.

### ***7.1 I hvor stor grad tror du det forventes at revisor skal avdekke regnskapsmanipulasjon?***

Revisor 1 mener at forventningene om at revisor skal avdekke regnskapsmanipulasjon er høye, og legger til at forventningene trolig er høyere enn de reelle mulighetene for å faktisk avdekke misligheter.

Revisor 2 svarer at forventningene kan avhenge av styrets økonomiske kompetanse og bakgrunn. Han påpeker at styremedlemmene ikke nødvendigvis har økonomibakgrunn, og hevder at «*jo lengre de er fra økonomibakgrunn, jo større er forventningsgapet til revisor, fordi de rett og slett ikke har peiling på hva vi driver med*». Revisor 2 konkluderer med at manglende økonomi kompetanse og helhetsforståelse for regnskap fører til høyere forventninger til revisor.

Videre mener revisor 2 at «*en vanlig mann på gata*» har for høye forventninger til revisor. Han mener at dersom mannen på gata hadde tilegnet seg kunnskap om hva en revisor faktisk gjør, ville de ikke hatt tilsvarende forventninger. Revisor 2 er derfor under oppfatningen at vanlige folk på gata stiller forventninger uten å ha fakta i bakgrunn, og mener det tilsvarende gjelder styret. Det at styret ikke har kunnskap om regnskap og revisors oppgaver, men samtidig skal jobbe med internkontroll og forebygging av regnskapsmanipulasjon, mener han er et paradoks. Han legger til at han selv har sittet i mange styremøter, der det eneste styret kan påpeke i regnskapet er «*en skrivefeil i notene*». Dette illustrerer hvor lite kunnskap styret har om regnskap.

Revisor 3 er usikker på hvilke forventninger som egentlig stilles til at revisor skal oppdage regnskapsmanipulasjon. Han påpeker at avdekking av regnskapsmanipulasjon ikke er hovedoppgaven til revisor, men at det samtidig forventes at revisor gjør en grundig jobb med avdekking av røde flagg. Videre påpeker han at mislighold kan utføres på mange forskjellige måter, og det er selskapet selv som er best egnet til å avdekke misligheter. Han legger til at «*selv om vi kjenner kundene godt, så kjenner kundene seg selv enda bedre*».

Revisor 4 mener at det i stor grad forventes at revisor skal oppdage regnskapsmanipulasjon. Sett bort fra de store, profesjonelle aktørene i Norge som for eksempel den norske Revisorforening og Finanstilsynet, mener han at de aller fleste har en forventning om at revisor skal avdekke alt. Han legger til at dette trolig kan ha noe med forståelse for revisoryrket å gjøre. I likhet med revisor 2, mener han at jo lengre unna styremedlemmene er revisorutdanning, jo høyere forventninger har de til revisor. Revisor 4 nevner et eksempel hvor man sender bilen sin på EU kontroll. Når bilen er EU godkjent forventer man at bilen er i stand. Om de faktisk har funnet alt på EU kontrollen er umulig å vite, men forventningsgapet er ganske stort. Han mener det finnes en oppfatning om at revisjonsberetningen er en «*fullstendig friskmelding*». Beretningen tydeliggjør derimot at dette ikke er tilfellet. Videre påpeker han at det er snakk om vesentlighetsvurdering. En revisor skal finne vesentlige feil i et regnskap, noe som man også må ha grunnlag for å konkludere på. «*Det er derimot ingen garanti for at regnskapet er feilfritt, og det er heller ikke poenget*».

Revisor 5 mener at det i alt for stor grad forventes at revisor skal avdekke regnskapsmanipulasjon. Dette tror hun skyldes at mange ikke har kunnskap om hva en revisor faktisk gjør, og at de fleste er under oppfatningen at revisor skal revidere 100% av et

regnskap. De er ikke innforstått med at revisjon er basert på risikotilnærming og stikkprøver, og at det selv etter fullført revisjon ligger igjen en viss risiko for at regnskapet inneholder feil. Videre mener hun at «mannen i gata» ikke har kjennskap til hva som egentlig er revisors ansvar, og hva som er styrets og ledelsens ansvar.

For å illustrere at det er umulig å revidere 100% av et regnskap, nevner hun et eksempel der man er revisor for en butikkjede. Dersom man skal revidere 100% av regnskapet, må man sitte sammen med kassemedarbeideren for å følge med på alle transaksjoner inn og ut av kassen.

Det påpekes derimot at de som er i bransjen, uavhengig om de er revisorer eller noe annet innenfor økonomi, har mer fornuftige forventninger til hva en revisor faktisk kan oppdage. I likhet med revisor 2 og 4 sier hun seg også enig i at jo lengre unna økonomiutdanning styremedlemmene er, jo høyere forventninger har de til revisor.

Revisor 6 er også enig i at det er en forventning i samfunnet om at revisor skal avdekke «alt». Hun påpeker at en revisor gjør handlinger basert på bestemmelser i revisorloven og revisjonsstandardene, og at man sannsynligvis vil avdekke en del med disse handlingene. Misligheter er derimot ikke hovedfokuset, og man går ikke inn for å finne misligheter, men for å få en formening om regnskapet er riktig eller ikke.

Regnskapsfører 2 tror det i stor grad forventes at revisor skal avdekke regnskapsmanipulasjon. Hun nevner at det ved revisorbytte blir regnskapsavdelingens ansvar å «*lære opp*» revisor, noe som gjør det mulig for selskapet å manipulere revisor og kontrollere den informasjonen de får. På bakgrunn av dette er det urimelig å forvente at revisor skal oppdage alle mulige feil.

Granskeren mener at det forventes at revisor skal avdekke regnskapsmanipulasjon, men påpeker at hun ikke er enig i dette. Hun legger til at «mannen i gata» trolig forventer at revisor skal avdekke regnskapsmanipulasjon. Det påpekes at hvem som er ansvarlig for å avdekke manipulasjon, kommer an på hvem som har mandat, om man har pengene, om man har kunnskapen og om man er i stand til å avdekke.

Representantene fra Revisorforeningen mener det i for stor grad forventes at revisor skal oppdage regnskapsmanipulasjon. De mener at folk flest tror at revisors undersøkelsesplikt går lengre enn den faktisk gjør, og påpeker at det ligger ikke i revisors mandat at man skal se etter mistenkelige transaksjoner. Derimot mener de at myndighetene og andre aktører som har

kunnskap om revisors rolle og regnskapsmanipulasjon har rimelige forventninger til revisors arbeid.

### 6.1.2 *Analyse*

Kinserdal (2017) skiller mellom feilvurdering og regnskapsmanipulasjon. Vi kan derfor ikke snakke om regnskapsmanipulasjon uten å skille tilsiktede fra utilsiktede feil. Flere av våre respondenter mener at grensen mellom tilsiktede og utilsiktede feil er svak, og at skillet dreier seg om kompetanse og evnen til å forstå de daglige rutinene. Utilsiktede feil kan skyldes mangel på kompetanse. De kan derimot etter hvert utvikle seg til å bli tilsiktede feil der hensikten er å dekke utilsiktede feil som allerede er gjort.

Motivasjon bidrar til å trekke grensen mellom utilsiktede og tilsiktede feil. Evnen til å overholde egen integritet er et tegn på at visse feil har blitt gjort utilsiktet. Dersom egenvinning eller interesse er inkludert er det tenkelig at det dreier seg om tilsiktede feil. Alle respondentene er enige om at en tilsiktet feil er gjort med vilje, mens en utilsiktet feil er gjort uten vilje.

Heskestad (2015) hevder at for å oppdage regnskapsmanipulasjon er det svært viktig å identifisere røde flagg. Alle respondentene mener at for å kunne identifisere røde flagg skal revisor først og fremst se på det store bildet, sammenheng i regnskapspostene, undersøke utviklingen fra et år til et annet, og ta hensyn til selskapets struktur. Dette samsvarer med Heskestad (2015) sin definisjon på røde flagg.

Mislighetstriangelet består av elementene insentiv, mulighet og rettferdiggjøring, jf. ISA 240.11a, og er forutsetningene for at regnskapsmanipulasjon skal kunne oppstå (Tvedt og Thaysen, 2015). Insentivene for regnskapsmanipulasjon vil variere basert på hvilket nivå manipulasjonen foretas på. Økonomisk vinning, herunder både personlig vinning og vinning i selskapets favør, er et insentiv som blir nevnt av flere av våre respondenter. Det tyder dermed på at regnskapsmanipulasjon som oftest innebærer vinning i en eller annen form.

Både i Sponsor Service-, Finance Credit-, og Troms Kraft & Kultur-sakene ser man at regnskapsmanipulasjon ble foretatt av ledelsen. De fleste av våre respondenter er enige i at misligheter som anses som regnskapsmanipulasjon blir oftest foretatt av noen som er på et høyere nivå i selskapet. Andre misligheter, som for eksempel underslag, kan derimot gjøres

av en tilfeldig ansatt. Derimot påpekes det at tilfeldige ansatte ikke har tilgang til å foreta misligheter som kan anses som regnskapsmanipulasjon. Dette indikerer dermed at dersom det blir foretatt regnskapsmanipulasjon, må dette gjøres av noen som har tilgang til å utføre det. Som oftest vil dette være ledelsen og/eller styret.

For å gjennomse insentiver mener noen av våre respondenter at å ha kjennskap til ledelsens privatøkonomi kan være behjelpelig, ved at man eksempelvis ser at forbruket til den kriminelle er langt høyere enn vedkommendes inntekt. Som nevnt tidligere nevner flere av revisorene at lite sammenheng er et rødt flagg i et regnskap. Det kan derimot tyde på at det ikke kun er lite sammenheng i regnskapet som kan gi mistanke om regnskapsmanipulasjon, men også lite sammenheng mellom andre faktorer.

Heskestad (2015) hevder at for å kunne avdekke mulighetene som finnes for regnskapsmanipulasjon kreves det bransjekunnskap. Revisorene uttaler enighet med Heskestad, og mener at bransjekunnskap, samt god forståelse for selskapets struktur er avgjørende for å kunne identifisere røde flagg. Videre nevnes det at god systemkompetanse er viktig, da det å vite hvordan systemene til kunden fungerer er avgjørende for å kunne forstå hvordan manipulering kan foretas. Dette kan dermed tyde på at kjennskap til både bransjen og selve bedriften er avgjørende for å kunne oppdage muligheter og insentiver. Har man lite kjennskap til hvordan bedriften fungerer, vil det bli vanskeligere å oppdage regnskapsmanipulasjon. Å bruke tid på å sette seg inn i bransjen, samt bedriftens struktur og rutiner, blir derfor en viktig del av jobben til revisor.

Ulike dataprogrammer og analyser blir brukt som verktøy for å vurdere selskapets utvikling og sammenhenger i regnskapet. Videre bidrar dette til å fastsette risikoen for misligheter og identifisere eventuelle røde flagg som kan være tegn på regnskapsmanipulasjon.

Analyseverktøyene og teknikkene som blir brukt varierer blant revisjonsselskapene.

Uavhengig av hvilket dataverktøy de bruker, er felles mål for respondentene å skille ut de uvanlige transaksjonene som gir indikasjon på unormal aktivitet. Dette viser dermed at det er enighet blant revisorene om hva som bør gjøres for å identifisere røde flagg.

Datafunn viser til ulike eksempler på regnskapsposter som oftest blir manipulert, samt metoder for å gjennomføre manipulasjonen. Postene som oftest blir manipulert er

skjønnsmessige poster og inntektsposter. Dette begrunnes med at disse postene er lett å manipulere da de er vanskelige å kontrollere.

Funnene er i tråd med metoder beskrevet av Schilit og Perler (2010). Respondentene som ikke har erfaring med regnskapsmanipulasjon gir eksempler på forhold som ville gitt de mistanke om manipulasjon. Deres meninger om aktuelle poster og metoder samsvarer med de erfarne revisorene sine oppfatninger.

Av datafunnene kan det tyde på at et ønske om å øke resultatet er den vanligste motivasjonen for å manipulere regnskapet, og at regnskapsposter som på forskjellige måter kan øke resultatet, oftest blir manipulert.

Som tidligere nevnt mener Heskestad (2015) at undersøkelse av grad av fleksibilitet i regnskapet vil bidra til identifisering av røde flagg. Det er enighet blant våre respondenter om at fleksibiliteten rundt særlig skjønnsmessige poster, herunder estimer, øker muligheten for regnskapsmanipulasjon. Terskelen for å manipulere slike poster er lavere da det er vanskelig å konstatere hva som er rett og galt. Ved eventuell oppdagelse er det lett å forsvare valget med bruk av skjønn. Det kommer derfor tydelig frem at dagens regelverk tillater å tøyne grensen ved fastsettelse av estimer enten til det konservative eller det aggressive sjiktet. På bakgrunn av dette ville en innstramming i regelverket kunne bidratt til en begrensning av muligheten for regnskapsmanipulasjon. Flere av respondentene mener derimot at dette ikke er veien å gå, da et for rigid regelverk vil føre til at regnskapet ikke gir et riktig bilde av den økonomiske situasjonen i selskapet. Det kan dermed tyde på at selv om det er vanskelig å avgjøre om vurderingsgrunnlaget for de skjønnsmessige postene er korrekt, er det fleksible regelverket likevel den beste løsningen for at regnskapet skal gi et så godt bilde av den økonomiske situasjonen i selskapet som mulig.

Revisor er pålagt taushetsplikt etter revisorloven §10-1. Revisor skal likevel rapportere eventuell regnskapsmanipulasjon til Økokrim. Av datafunnene fremkommer det at revisorene har relativt like rutiner knyttet til rapportering. Når det gjelder terskelen for å rapportere, kommer det tydelig frem at noen av revisorene tar mer ansvar enn de andre. Revisor 2,3 og 4 har klare retningslinjer for hvordan de skal rapportere og når det skal gjøres, mens revisor 5 og 6 sin praksis er å overlate ansvaret til risikoavdelingen i selskapet. Hvordan revisorene stiller seg til rapportering ser dermed ut til å avhenge av hvilket selskap de jobber i og hva deres rutiner er.

Regnskapsførere skal i likhet med revisorer, være oppmerksomme på mistenkelige forhold. Datafunnene viser at regnskapsfører 1 og 2 har forskjellige meninger knyttet til terskelen for rapportering. Hvor høy man anser terskelen kan dermed avhenge av hva slags erfaring og kunnskap man har om regnskapsmanipulasjon.

Det er enighet blant respondentene om at ansvaret for å utarbeide en god internkontroll som skal forebygge og avdekke regnskapsmanipulasjon ligger hos selskapet. Imidlertid er det flere av respondentene som mener at revisor har en rolle i arbeidet mot forebygging og avdekking. Respondentenes uttalelse er i tråd med ISA 240 som fastslår at «*hovedansvaret for å forebygge og avdekke misligheter ligger både hos dem som har overordnet ansvar for styring og kontroll i enheten, og hos ledelsen*». Dette tyder på at respondentene mener at forebygging og avdekking av regnskapsmanipulasjon ikke er revisors oppgave. Revisorene mener forventningene som stilles av samfunnet er for høye, men at myndighetene og andre aktører med forståelse for regnskap og revisjon har rimelige forventninger.

Når det gjelder forventningene fra selskapets side, mener flere av respondentene at dersom styret og ledelsen har økonomisk bakgrunn eller høyere økonomisk kompetanse vil forventningene være mer realistiske. Flere av respondentene mener at jo lengre unna økonomiutdanning styremedlemmene er, jo høyere er forventningene de stiller til revisor.

## *6.2 Internkontroll*

I dette delkapittelet vil datafunn for temaet internkontroll presenteres, i tillegg til at det vil bli utført en analyse av funnene.

### *6.2.1 Datafunn*

#### **7 Hva oppfatter du som god og dårlig internkontroll?**

Revisor 1 mener at arbeidsdeling er viktig for å sikre god internkontroll. I tillegg er god kontroll over transaksjoner og innholdet i transaksjonene nødvendig. Videre nevner revisor viktigheten av oppfølging av resultater i virksomheten, og at det utvikles en kultur for å følge opp den økonomiske utviklingen.

Revisor 1 legger stor vekt på at det må være bevissthet rundt holdninger og kultur i virksomheten, for å oppnå god internkontroll. Intern kultur som innebærer aksept for å stille kritiske spørsmål og ha en reell oppfølging, bidrar til å forebygge og begrense insentiver. Han

mener dette er det absolutt viktigste fundamentet for å sikre god internkontroll. Videre mener han at kulturen for god internkontroll er viktigere enn rutineene, og påpeker at den er et grunnleggende fundament for å kunne utvikle god internkontroll.

Revisor 2 er enig i at kulturen er det viktigste for å sikre god internkontroll, og legger til at det må være en klar forventning til det i selskapet. Dersom ledelsen lar det skli ut og ikke tar internkontroll på alvor, mener han nestemann i rekka heller ikke vil ta dette på alvor. Klare forventninger til internkontroll må være tydelig lederforankret.

Revisor 2 sier også at *“syretesten på god internkontroll er få feil over tid”*. Minimering av feil som for eksempel å betale feil beløp, manglende fakturering og lignende mener han indikerer god interkontroll, og viser at *“man har ting på stell”*.

Revisor 3 mener at god internkontroll er *“et system som klarer å fange opp feil før det havner hos oss”*.

Revisor 4 svarer at det ikke finnes noen fasit på hva som er god og dårlig interkontroll, og at dette varierer fra selskap til selskap. Han legger til at i hans egen praksis er det nesten ingen rutiner eller kontroller. Han tror likevel han har en god nok internkontroll. Mer generelt mener han god internkontroll krever etablerte rutiner, som tar høyde for de iboende risikoene som finnes i selskapet. Driver man eksempelvis en gullsmidforretning, må man ha gitter for vinduene. Etablerte kontrollfunksjoner som tester at rutineene fungerer som de skal, vil være god internkontroll.

Revisor 4 er, i likhet med de andre revisorene, enig i at det kreves kultur for det innad i selskapet for å sikre god internkontroll. Han legger til at en bedriftskultur som ikke vektlegger betydningen av internkontroll vil påvirke negativt.

Revisor 5 mener skillet mellom god og dårlig internkontroll avhenger av selskapets størrelse. Generelt sett mener hun god internkontroll krever at transaksjoner alltid kontrolleres av to personer. Eksempelvis når én ansatt foretar bankavstemming, bør en annen sjekke at avstemmingen er riktig. Hun legger til at god internkontroll kan være vanskelig å få til i et lite selskap med få ansatte. Hun mener arbeidsdeling bør prioriteres, slik at ansvar fordeles mellom minimum to personer uavhengig av selskapets størrelse. Eksempelvis slik at én attesterer faktura, og en annen utbetaler i bank.



Store selskaper med mange ansatte mener hun bør ha dobling på alt. Det innebærer for eksempel dobbel godkjenning av utgående faktura, dobbel attestasjon på inngående faktura, samt gjøre månedlige analyser av tallene.

Revisor 6 mener at god internkontroll vil være rutiner for dobbel godkjenning, både i bank og for eksempel på utlegg. Videre mener hun estimatposter bør gjennomgås og verifiseres internt i selskapet, slik at ingen alene er ansvarlig for disse. Hun nevner også arbeidsdeling som ganske viktig for internkontrollen generelt, både innad i bedriften og ved utarbeidelse av dokumentasjon til revisor.

Når det gjelder kultur er revisor 6 enig i at kultur for god internkontroll i selskapet kan ha positiv effekt. Samtidig mener hun at dersom en person er under press, kan manipulering forekomme selv om det er god kultur i selskapet.

Regnskapsfører 1 starter med å påpeke at dårlig internkontroll er når det er åpenbart at man kan jukse. Mangel på anleggsregister er et eksempel, som gir mulighet til å ta med seg PC, mobiltelefon eller andre eiendeler som ikke har blitt ført i selskapets regnskap. God internkontroll mener hun er mekanismer som blant annet stopper muligheten for de nevnte handlingene. Regnskapsfører 1 mener at dersom det er kultur internt i selskapet for at misligheter og regnskapsmanipulasjon er greit, blir man fort dratt inn i det og *«helt hjernevasket»*.

Regnskapsfører 2 mener også at god internkontroll skal bidra til vesentlig reduserte muligheter for regnskapsmanipulasjon. Eksempler på god internkontroll kan være ulike avstemninger, kontroll av manuelle transaksjoner, og godt beskrevne rutiner.

*«Du må ha kontroll»* sier granskeren, og understreker at dette igjen må knyttes til en kultur. Hun mener at internkontroll er viktig, men det må være en balanse. Internkontroll kan være dyrt og lite motiverende dersom man blir for mye kontrollert. Hun gir et enkelt eksempel med overvåking. Slik kontroll kan oppleves som manglende tillit, og på den måten redusere arbeidslyst. I tillegg må internkontrollen være utformet på en slik måte at den faktisk fungerer forebyggende for misligheter.

Representantene fra Revisorforeningen trekker frem at majoriteten av selskaper i Norge er små. Det gjør det vanskelig å snakke om internkontroll, i den forstand revisjonsstandardene og regelverket for øvrig krever. De gir et eksempel på kravet om arbeidsdeling. I et selskap

med fem ansatte, der alle gjør det samme eller driver med sine egne oppgaver, er det klart at det ikke er arbeidsdeling. I slike tilfeller kan ikke revisor bygge på det, i alle fall ikke formelt. De legger til at i slike små selskaper, der daglig leder også er eier, «*passer han på lommeboka si*». Har man kontroll på han, har man kontroll på resten.

I store selskaper er det viktig at rutiner for internkontroll er veldokumentert. Det må være klar arbeidsdeling, og ledelsen må utarbeide rutiner som håndhever dette og sørger for å følge opp når avvik avdekkes. De legger til at det er viktig å ha gode kontroller rettet mot regnskapet, med riktige kontroller som både er avdekkende og forebyggende. Den ene representanten legger til at han personlig favoriserer de kontrollene som er forebyggende.

Begge representantene mener at en forutsetning for god internkontroll i selskapet, er at det er kultur for det. Selskapet må ha et uttrykt ønske om at ting skal gjøres riktig. De legger til at både selve internkontrollen og kulturen er viktig å ha på plass, for at internkontrollen skal oppfylle sine funksjoner.

### ***7.1 Hvordan kan kvaliteten på internkontrollen påvirke avdekking og forebygging av regnskapsmanipulasjon?***

Alle revisorene er enig i at god internkontroll kan gjøre det enklere å avdekke og forebygge regnskapsmanipulasjon. Revisor 3 mener at god internkontroll er helt avgjørende for å kunne forebygge regnskapsmanipulasjon. Revisor 5 legger til at når et selskap signaliserer til organisasjonen at de har søkelys på at ting skal gjøres riktig, kan det virke avskrekkende på den som vurderer å foreta manipulering. God internkontroll kan dermed ha en oppdagende effekt, men også en preventiv effekt. Revisor 6 sier seg enig i dette. Eksempelvis dersom man i en presset situasjon er motivert til å foreta manipulering. Vet man at det er gode kontroller i selskapet og at en ikke kan unngå å bli oppdaget, er risikoen for å faktisk foreta manipulering lavere.

Regnskapsfører 1 og 2 er enige med revisorene i at internkontroll kan gjøre det enklere å avdekke og forebygge regnskapsmanipulasjon. Hun mener til og med at det er helt avgjørende. Regnskapsfører 1 understreker at det kanskje viktigste er å oppdatere internkontrollrutinene, og faktisk bruke de. Rutiner som blir aldri brukt gjør ingen nytte. Når hele bedriften er informert om internkontroll systemet og følger de angitte rutiner, har internkontroll både avdekkende og forebyggende funksjon.

Representantene for Revisorforeningen er enige med de øvrige i at kvaliteten på internkontroll påvirker avdekning og forebygging av regnskapsmanipulasjon.

**8 Synes du at selskapet selv bør gjennomføre risikoanalyser for regnskapsmanipulasjon og økonomisk kriminalitet? Kan dette være et forebyggende tiltak mot regnskapsmanipulasjon?**

Revisor 1 og 3 er begge enige om at selskaper bør gjennomføre egne risikoanalyser for regnskapsmanipulasjon. Revisor 1 begrunner med at man blir bevisst på risikoen som finnes i virksomheten, og at det derfor er forventet at man skal gjøre dette. Revisor 3 mener at man uansett bør utføre risikoanalyser, men at det samtidig vil avhenge av størrelsen på bedriften. Større bedrifter spesielt bør gjennomføre slike analyser, men han mener at små bedrifter også bør ha et visst forhold til det.

Revisor 2 mener at bedriften ikke nødvendigvis trenger å gjøre for eksempel SWOT-analyser, men at de bør ha bevissthet rundt det.

Revisor 1, 2 og 3 er enig i at risikoanalyser kan være et forebyggende tiltak mot regnskapsmanipulasjon.

Revisor 4 mener at et krav om at selskapet selv skal utføre risikoanalyser ville bidratt til å avdekke regnskapsmanipulasjon, men er usikker på om det hadde vært realistisk. Han mener det kunne vært et forebyggende tiltak mot regnskapsmanipulasjon. Begrunnelsen er at desto mer krav du har, desto mer fokus får du på det. Eksempelvis sier han *«hvis du blir bedt om å rapportere på hvor ofte du tømmer maling rett i sluken, da tømmer du mindre maling i sluken etter hvert»*. Han legger derimot til at det ikke nødvendigvis er helt realistisk å utføre slike risikoanalyser, da manipulering er noe som gjøres bevisst.

Revisor 5 mener at selskapet må utføre risikoanalyser for regnskapsmanipulasjon. Hun legger til at *«et oppegående selskap bør ha kontroll på tallene sine»*. Hun mener risikoanalyser som setter søkelys på nøkkeltall opp mot budsjett eller prognoser bør utføres minst månedlig. Videre mener hun man bør ha et forhold til hva som faktisk skjer på regnskapslinjene. Dersom inntektene har økt mye mer enn kostnadene, må man undersøke hvorfor. Hun mener dette kan være et forebyggende tiltak for regnskapsmanipulasjon, men samtidig legger hun i likhet med revisor 4 til at det kommer an på hvilket nivå manipuleringen skjer på.

Hvis ledelsen står bak regnskapsmanipulasjon og ledelsen også skal gjennomføre risikoanalyser, vil det bare bli bortforklart.

Revisor 6 mener dette avhenger av hva slags misligheter det dreier seg om. Hvis det finnes mange muligheter for mislighold, bør selskapet ha alternative prosedyrer for å avdekke. Slik blir det ikke forebyggende tiltak mot regnskapsmanipulasjon, men heller mer oppdagende. En viss grad av beskyttende effekt kan oppnås dersom de ansatte vet at det gjøres stikkprøvekontroller. Samtidig mener hun det beste er preventive kontroller som ikke åpner for noen muligheter.

Regnskapsfører 1 mener mye kommer an på om ledelsen er interessert i å ha god internkontroll eller ikke. Dersom ledelsen manipulerer tallene og ønsker å skjule noe, mener hun risikoanalyser for regnskapsmanipulasjon vil være bortkastet tid. I et selskap som er opptatt av god internkontroll, mener hun derimot at dette kan være veldig nyttig. Dersom ledelsen er involvert i risikoanalysene kan det etter hennes syn være forebyggende.

Regnskapsfører 2 forteller at selskapet hun jobber for har en egen avdeling for økonomisk kriminalitet, som utfører slike analyser før det kommer inn i regnskapet. I tillegg gjøres det månedlige kontroller i regnskapsavdelingen. Hensikten med kontrollene er å forebygge og avdekke økonomisk kriminalitet. Selskapet har også eget meldesystem for mistenkelige transaksjoner.

Granskeren mener selskapet selv er i en langt bedre posisjon for å forebygge regnskapsmanipulasjon, enn hvem som helst utenfra. Begrunnelsen er at de som jobber i selskapet vet mye bedre enn alle andre hvor de er sårbare, og hva de er sårbare for. Hun mener at selskapene selv bør jobbe med risikoanalyser. Arbeidet bør ikke delegeres til de som utarbeider internkontrollen, dersom det er et eksternt selskap. Hun begrunner dette med at et konsultentselskap ikke nødvendigvis vet hvordan den operasjonelle siden av selskapet fungerer. Samarbeid kan fungere bra. God kombinasjon av utenforstående kompetanse om selve risikoen og håndteringen av denne, og intern kompetanse på operasjonelt nivå som vet best hvilken risiko de har. Hun understreker menneskelige faktorer, med et eksempel der varekjøp, varesalg og varelager ikke stemte. Gjennomført risikoanalyse konstaterte avviket, men ga ikke mer informasjon. Gjennom samtaler med ansatte ble det avdekket et stort hull i

gjerdet, som ble brukt for å komme inn til lageret og stjele varer. En annen type risikoanalyse er «å tenke som en tyv», legger hun avslutningsvis til.

Representantene fra Revisorforeningen mener det er fornuftig at selskapet selv skal foreta risikoanalyser for forebygging og avdekking av regnskapsmanipulasjon. Analysearbeidet kan være både forebyggende og avdekkende. De nevner igjen at vi i Norge har to «ligaer» av selskaper, med mange små og en viss andel store selskaper. I de små selskapene har man ikke kapasiteten eller kompetansen til risikoanalyser, men søkelys på misligheter og svindel er det likevel nødvendig å ha. I et lite selskap tenker man kanskje ikke regnskapsmanipulasjon. I større foretak mener de styret bør ta et steg tilbake, og se på denne problematikken litt mer ordentlig.

### 6.2.2 Analyse

Både revisorene, regnskapsførerne og representantene fra Revisorforeningen er enig i at for ha god internkontroll må man ha gode rutiner for det i selskapet. Herunder nevner de for eksempel arbeidsdeling og dobbel godkjenning. Eilifsen m.fl. (2014) nevner også dette som eksempler på god internkontroll.

Flere av respondentene legger vekt på at en god internkontroll innebærer godt etablert arbeidsdeling. Alle informantene mener at god internkontroll er veldig viktig for å kunne forebygge og avdekke regnskapsmanipulasjon, og flere mener at det er avgjørende. Dette begrunnes med at god internkontroll gir et signal til organisasjonen om at misligheter ikke er tillat. Dette kan tyde på at dersom det ikke er etablert kultur for god internkontroll, vil terskelen for å foreta misligheter være lavere.

Eilifsen m.fl. (2014) omtaler kontrollkultur i selskapet som veldig viktig for å kunne sikre god internkontroll. Det skal utarbeides en kultur i selskapet som tydeliggjør viktigheten av god internkontroll og det å følge lover og regler. Dette er også i tråd med ISA 240, som fastslår at ledelsen og styret er ansvarlig for å utarbeide en kultur som er preget av “*ærlighet og etisk atferd*”.

Kultur for god internkontroll i selskapet er også noe som nevnes av flere av respondentene, og alle er enig i at dette er viktig. Det tyder på at for at det skal være god internkontroll i et selskap, må det finnes en kultur for det. En god kultur må utarbeides fra ledelsen, og føres videre nedover i organisasjonen. Revisor 6 påpeker derimot at dersom man er under press, vil

man trolig utføre manipulasjon selv om det er kultur for det i selskapet eller ikke. Det kan dermed tyde på at hvorvidt kulturen kan virke forebyggende avhenger av hva motivasjonen til den som foretar regnskapsmanipulasjon er.

Regnskapsfører 2 har ingen erfaring med manipulasjon selv, men påpeker at de har veldig gode rutiner for internkontroll i selskapet hun jobber i. I tillegg har de en kultur som er bygd på tillit, og hun har stor tiltro til sine kollegaer. Tillit og god kultur er som nevnt tidligere veldig viktig for å kunne ha en god internkontroll. Samtidig kan for mye tillit være et hinder for at regnskapsmanipulasjon blir oppdaget. Dersom en ansatt vet at de har tillit, kan det være fristende for de å gjøre tilsiktede feil da de bare kan «forklare seg ut av det», og vet at ledelsen kommer til å tro på dem. Dette kan dermed være med på å svekke internkontrollen i selskapet.

Flere av informantene er også enig i at selskapet burde utføre egne risikoanalyser for regnskapsmanipulasjon, da de mener det kan være forebyggende. Dette ved at de ansatte vet at det gjøres, noe som kan virke avskrekkende. For å kunne opprettholde god internkontroll nevner Eilifsen m.fl. (2014) at selskapet selv til enhver tid skal vurdere risikoer knyttet til regnskapsposter, og utarbeide handlinger og retningslinjer for hvordan disse postene skal håndteres. Samtidig nevner revisor 4, 5 og regnskapsfører 1 at det kommer an på hvilket nivå manipuleringen skjer på. Er det ledelsen som manipulerer, og det også er ledelsen som utfører risikoanalysene, vil dette åpenbart ikke ha noen hensikt. Da vil de kunne “manipulere” analysene for å skjule mislighetene de har utført. Hvorvidt risikoanalyser kan være et forebyggende eller avdekkende tiltak avhenger følgelig av hvem som foretar manipulasjonen.

Det er tydelig at god internkontroll er viktig for å kunne forebygge og avdekke regnskapsmanipulasjon. Dette fordi det både bidrar til en god kultur i organisasjonen, noe som gjør det mindre sannsynlig at regnskapsmanipulasjon oppstår, i tillegg til at det bidrar til gode rutiner for avdekking av manipulasjon, noe som også kan virke preventivt. Likevel er det ikke nødvendigvis internkontroll som er avgjørende for om regnskapsmanipulasjon oppstår og blir avdekket. Hva som er motivasjonen for regnskapsmanipulasjon, og hvem som leder selskapet, har mye å si for utførelse og avdekking av regnskapsmanipulasjon.

### 6.3 Revisjon og revisors rolle

Dette delkapittelet vil presentere funnene for temaet revisjon og revisors rolle, samt en analyse av funnene.

#### 6.3.1 Datafunn

##### 10. *Hvorfor er revisjon nødvendig?*

Regnskapsfører 1 mener blant annet finansieringsbehov kan fremheve behovet for kontroll av regnskapet. Slike behov kan føre til at selskaper som ikke er pålagt revisjon likevel velger det. Regnskapsfører 2 har et litt annet syn på hvorfor revisjon er nødvendig. Hun påpeker at revisor sitter inne med veldig oppdatert kompetanse på alt regelverk. Dette er særlig viktig for små organisasjoner. Hun sier at ingen i deres selskap er 100% oppdatert på regelverk. Sånn sett er det svært viktig at revisor kan hjelpe til med å tolke regler og gjøre alt riktig, eller så riktig som mulig.

Granskeren mener revisjon er nødvendig, på samme måte som det er nødvendig å ha etiske retningslinjer. Du kan på en måte hevde at revisjon ikke er nødvendig, fordi «*hvis du vil gjøre det riktig, gjør du det riktig likevel*». Hvis du er i tvil, er det fint med veiledning. Selskap som vil gjøre alt riktig kan også ta feil, med eller uten vilje. Derfor er det betryggende å ha en ekstern aktør som ser over. Hun mener revisors rolle har blitt større og større, men den gir ikke mer og mer verdi. Hun henviser til revisors praksis i gamle dager, da han sjekket alt. Veiledning på hva revisor måtte gjøre manglet, men misligheter var en aktiv del av det de undersøkte. I ettertid har det kommet mer og mer regler revisor må forholde seg til. Revisjonens struktur ble langt mer komplisert, og med det økte forventingene. Hun mener omfattende regelverk og høye krav knyttet til revisjonen har gjort arbeidet vanskeligere og mer frustrerende for revisor.

Representantene fra Revisorforeningen mener i bunn og grunn at for behovet for revisjon finnes i prinsippal-agent teorien, og behovet for kontroll. De gir som eksempel ulike tilskuddsordninger fra staten. Staten gir flere millioner i tilskudd, men greier ikke å kontrollere at kriteriene som kreves er oppfylt. Staten trenger derfor en ekstern part til å verifisere gjennom et revidert regnskap. «*Og det skyldes prinsippal-agent teorien. Vi gir penger til deg. Vi vet ikke om det du sier er riktig. Det er nok det, men vi trenger en ekstra*

*grad av tillit for å sikre dette forholdet. Slik kommer det hele tiden nye tjenester og forespørsler», sier representantene fra Revisorforeningen.*

### ***11. Hva bør revisor være mest oppmerksom på i begynnelsen av revisjonsprosessen?***

Revisor 1 mener det i begynnelsen av revisjonen er nyttig å ha en god diskusjon med selskapet. Spesielt med tanke på vurdering av holdninger og mulige insentiver er dette viktig.

En god analyse av selskapet er det første revisor 2 nevner, og understreker at revisor må ha bransjeforståelse for å gjennomføre dette. Deretter rettes fokuset på de delene av regnskapet som kan bli påvirket, eller hvor risikoen for feil og misligheter i selskapet er størst. Han legger til at med mindre en jobber med granskning, påtar ikke revisor seg et oppdrag med en forventning om at det er misligheter der. Han fastslår at dersom det første man tenker på er misligheter i et selskap, ville han ikke tatt oppdraget. Han tilføyer at revisjonsselskapet han tilhører ikke tar oppdrag for enhver pris. *«Vi skal ha godt betalt, og vi driver hvert fall ikke med tullball, så da tar vi ikke på oss det oppdraget. Og derfor har jeg ikke forventning om at det skal være misligheter der»,* forklarer han.

Ifølge revisor 3 er analyse og forståelse av virksomheten avgjørende i begynnelsen av revisjonen, men det avhenger av om det er et helt nytt oppdrag eller ikke. I nye oppdrag må man investere mye tid i å forstå prosessene og organisasjonen. Hos en eksisterende kunde revisor kjenner, er analysene som revisor foretar kanskje mindre omfattende. Likevel er det fortsatt viktig å gjennomføre analyser for å se at utviklingen er som forventet, legger han til.

Det første revisor 4 gjør når han får regnskapet og balansen, etter å ha gjort alt det som går på oppdragskontroll, er å sjekke matematiske konsekvenser, og om det har skjedd noen store endringer fra i fjor til i år. Videre undersøker han om det har vært skifte i ledelsen, regnskapsavdelingen og økonomiavdelingen. Dernest utfører han intervjuer og andre analytiske undersøkelser, for å finne ut hvor trykket bør settes inn.

Revisor 5 påpeker at det er forskjellig hvordan man går frem når det er en ny kunde, sammenlignet med hvis det gjelder en eksisterende kunde. Arbeidet starter med en risikovurdering. For nye kunder går man *«grundig til verks for å forstå selskapet og*



*prosessene*». Med eksisterende kunder må man se på hva som har endret seg gjennom året med tanke på rutiner, og om det er noen spesielle regnskapsposter som skiller seg ut sammenlignet med året før. Videre må man se på tallene og vurdere hvorvidt de er rimelige ut ifra hvordan man kjenner selskapet og markedet. I tillegg nevner hun at man må se på nyansettelser, eventuelle endringer i bonusordningen og andre lignende ting som kan påvirke mislighetsrisikoen.

Revisor 6 mener man bør starte med å kartlegge selskapet og bransjen, for å få et inntrykk av selskapet. Dette begrunner hun med at man da vil ha bedre forutsetninger for å se hvis det er ting som ikke er i henhold til rutiner, og eventuelt fange opp misligheter etter hvert som man fortsetter revisjonen.

Granskeren mener revisor bør snakke mer med ansatte enn de gjør nå. Hun har en oppfatning av at revisor sitter mye på kontoret, og at mesteparten av revisjonen blir gjort gjennom en datamaskin. Hun mener revisor kanskje kunne bruke mindre tid i å plukke «samples», og litt mer på å snakke med ulike ansatte fra selskapet han reviderer. I en samtale med ansatte blir revisor ofte fortalt hvor svakhetene i selskapet er, og de gir tips til revisor om hvor han bør rette oppmerksomheten.

Representantene fra Revisorforeningen mener det er viktig med god analyse i begynnelsen av revisjonsprosessen. Det vil si mye om hvor man skal legge inn oppmerksomheten videre. I tillegg er kartlegging av virksomheten viktig. De mener at dersom man ikke forstår virksomheten, så forstår man egentlig ikke regnskapet heller. Dermed vil man ikke ha sjanse til å si hva som kan gå galt. De nevner at bransjekunnskap er viktig, spesielt hvis det er spesielle lover og regler knyttet til den aktuelle bransjen.

### ***12. Synes du at revisor fastsetter risikoen for vesentlig feilinformasjon på et akseptabelt nivå?***

Granskeren tror det har blitt vanlig at alle revisorer fastsetter risikoen for vesentlig feilinformasjon på lik måte. Hun nevner igjen «samples» som en ofte brukt teknikk, og at denne kan ha en del svakheter. Videre legger hun til at en liten transaksjon som lett blir oversett, kan ha stor betydning. Hun gir et eksempel fra praksis hvor det var kun én eneste transaksjon som var feil, men som var av stor betydning. Denne kunne ikke oppdages av revisor dersom revisjonen var basert på stikkprøver. Derfor må revisor heller ta aktivt i

bruk tidligere erfaring, og være oppmerksom på at statistikk og stikkprøver ikke alltid fanger opp tilfeller som overnevnte.

Representantene fra Revisorforeningen mener dette noen ganger kan være veldig vanskelig. Grunnen er at det er av så stor betydning for arbeidet som gjøres videre. De henviser til vesentlighetsgrensen som en dynamisk prosess. Dersom revisor i etterkant oppdager at denne har blitt satt for høy eller lav, skal den justeres.

### ***13. Hva skal til for at du fastsetter høy risiko for vesentlig feilinformasjon?***

Den generiske grunnleggende risikoen for vesentlig feilinformasjon er ifølge revisor 1 alltid til stede. Derfor er det viktig å vurdere hvor risikoen er, og avgjøre om det er noen spesifikke risiko. Deretter er det ikke så mye som skal til for å fastsette risikoen som høy.

Revisor 2 mener det avgjørende for å fastsette risikoen for vesentlig informasjon, er å ha en mistanke eller kjennskap til at det er noe som skal skje. For eksempel en kommende transaksjon, som i tidligere nevnt eksempel der daglig leder skulle selge aksjene han eide i selskapet til majoritetsseierne. Kunnskap om mulige transaksjoner er et klassisk eksempel på at risikoen blir vurdert høyere, eller høy.

Revisor 3 henviser til revisjonsmetodikk og revisjonsrisikomodellen, der man har høy kontrollrisiko og høy iboende risiko. Man må analysere regnskapet og være spesielt oppmerksom på veldig komplekse regnskapsposter, der bruk av skjønn er involvert i stor grad, og mange transaksjoner finner sted. Dette er en indikasjon i seg selv. Hvis det i tillegg er lite kontroll og tester revisor kan stole på, er revisjonsrisikoen høy. Han legger til at det kan være spesifikke risikoer. God kjennskap til bedriften, å forstå prosessene og hvordan de blir kontrollert er avgjørende.

Ifølge revisor 4 fastsettes det høy risiko dersom man får utslag i analysen. Røde flagg som dukker opp, krever at han konkretiserer hva det betyr og hvordan det kan få utslag. Han legger til at mislighetsrisiko alltid er høy, inntil det motsatte er bevist.

Revisor 5 påpeker at mislighetsrisiko og risiko for ledelsens overstyring av kontroller alltid er høy, og at dette er gitt av revisjonsstandardene. Videre legger hun til at estimer ofte kan få en høy risiko, særlig hvis det er snakk om vesentlige estimer. Dette trenger ikke

nødvendigvis å være på grunn av misligheter, men kan være på grunn av kompleksitet i beregningen av estimatet. Jo mer komplekst, jo høyere er risikoen for utilsiktede feil. Hun sier at i vurderingen av hvilket nivå risikoen skal fastsettes til, ser de på hvilke muligheter som finnes og hvordan misligheter eventuelt kan bli gjort. Eksempelvis nevner hun at dersom et selskap ikke har dobbel godkjenning i bank, og de i tillegg har én person som står for både godkjenning og betaling av faktura samt bankavstemming, da er det et rødt flagg. I slike tilfeller vil man vurdere å utvide handlingene. Hun påpeker derimot at det er sjeldent at de fastsetter høy risiko utover det som allerede er fastsatt i revisjonsstandardene.

Revisor 6 svarer at de opererer med en standard særskilt risiko på overstyring av kontroller, da de vurderer at ledelsen ofte har muligheter til å gjøre det. De er dermed pålagt å gjøre en slik uforutsigbar handling hvert år.

### ***13.1 Hvordan går du frem når du har vurdert høy risiko for vesentlig feilinformasjon?***

Når risikoen for vesentlig feilinformasjon har blitt fastsatt som høy på grunn av for eksempel overstreng av kontroller, er neste steg å vurdere hvor risikoen eventuelt inntreffer. Igjen handler det om å forstå virksomheten, hva slags insentiver man har og i hvilke poster en regnskapsmanipulasjon kan finne sted, sier revisor 1.

Ifølge revisor 2 er neste steg å sette opp et program for handlinger. Dette vil være handlinger som er spesifikt rettet mot risikoen, for å kontrollere den påstanden som vi frykter kan være gjenstand for misligheter, legger han til. Revisor 3 mener det bør innhentes mer bevis. «*Det krever jo mer revisjon, krever at vi gjør mer, tester mer*», sier han. Det innebærer utvalgsbasert testing, teste større utvalg, gjerne eksterne bevis. Dersom det er høy risiko for manipulasjon, og det er knyttet til ledelsen eller styret, bør det designes spesifikke handlinger mot det. Dette kan dreie seg om å identifisere transaksjoner som ledelsen har postert, for eksempel. «*En kombinasjon av å gjøre mer, men også spesifikke handlinger*», konkluderer han. Revisor 2 nevner som eksempel inntektspostene, å undersøke om de er gyldige. Han er enig i at revisjonshandlingene bør skreddersys, avhengig av regnskapsposten risikoen er knyttet opp mot.

Revisor 4 svarer at dersom man har vurdert høy risiko for feilinformasjon må man innhente revisjonsbevis for hele populasjonen. Han legger til at substanstester kan være nyttig i en slik situasjon. Eksempelvis kan dette være å få eksterne bekreftelser på ting, herunder

saldoforespørsler for inntekter, leverandørutdrag, å avstemme bokførte inntekter mot det som er innbetalt i banken. Han påpeker at man må ha nok bevis til at man føler seg trygg på at man har avkreftet risikoen.

Revisor 5 svarer at hun vil se på ting som kan være indikatorer på at noen har manipulert en post. Eksempelvis nevner hun inntekter som er lagt til på slutten av en periode, og kreditert neste periode. Da kan en indikator være høy andel av krediteringer. I så fall vil hun undersøke disse indikatorene ytterligere, for å bekrefte eller avkrefte mistanken. Hun legger til at risikovurderingen har blitt mer spisset gjennom årene. I stedet for å vurdere inntekter generelt med høy risiko, vil man heller vurdere kun uoppgjorte inntekter med høy risiko. Begrunnelsen er at det ikke finnes en risiko knyttet til oppførte inntekter som faktisk er innlagt i bank.

Revisor 6 svarer at dersom hun vurderer høy risiko for vesentlig feilinformasjon må man finne ut hvilke handlinger som må gjøres for å møte risikoene.

***14. I hvilke tilfeller er det nødvendig å hente inn flere revisjonsbevis? Med andre ord, når er det nok med revisjonsbevisene du har hentet inn?***

Revisor 2 mener man bør hente inn flere revisjonsbevis dersom man etter å ha gjort vanlige handlinger ut ifra en normal eller moderat risiko, kommer over noe som virker som det ikke stemmer. Da kan det være lurt å utvide utvalget og utføre revisjonshandlinger som er direkte tilpasset den ene risikofaktoren, for å kunne avkrefte eller bekrefte mistanken.

Revisor 1 mener at man har nok revisjonsbevis når man har gjort de handlingene som er tilstrekkelige til å svare på den risikoen man har identifisert, og at man har foretatt gode vurderinger og gjort oppfølgingshandlinger som enten avkrefter eller bekrefter mistanken. Revisor 1 nevner også at dette kommer an på om det er vesentlige forhold eller ikke, og at man vil være mest opptatt av de mislighetstilfellene som relaterer seg til vesentlige feil i regnskapet.

Revisor 4 mener det er nødvendig å hente inn flere revisjonsbevis hvis det for eksempel er transaksjonsintensivt. Det kan være snakk om 10 kroner hver gang, men til sammen 23 millioner transaksjoner. Da holder det ikke å sjekke at det er 10 kroner her og der, da må man hente inn ytterligere revisjonsbevis. Videre nevner han ved fare for at estimater er litt

usikkert, da må man innhente flere revisjonsbevis for å bekrefte eller avkrefte at estimatene er vurdert på en rimelig måte. I tillegg nevner han at magefølelse og skjønn er viktig i slike situasjoner.

Revisor 5 svarer «*når du har dårlig magefølelse*». Hun legger til at revisor snakker mye med ledelsen og får forklaringer som kan virke prinsipielt. Likevel påpeker hun at en revisor er ikke en journalist, og for å kunne stole på det de sier må man ha bevis for å understøtte det. Dersom man ser på dokumentasjonen og legger merke til at den ikke henger helt sammen med hva ledelsen sa, vil man få en dårlig magefølelse og man vil da innhente flere revisjonsbevis for å bekrefte eller avkrefte mistanken.

Revisor 6 sier at man må innhente flere revisjonsbevis dersom man finner avvik. Da må du få forklart av ledelsen hva avviket gjelder, i tillegg til å finne annen informasjon som underbygger det ledelsen sier. Hun legger til at «*dersom man føler at noe ikke stemmer skal man uansett grave videre i det*». Da må man fortsette til man finner ut av det.

#### ***15. Hva tenker du om at revisor omtales som allmenhetens tillitsperson?***

Alle revisorene er enige i at tillit er avgjørende i revisoryrket. «*Jeg håper og tror det er mye sant i det*», sier revisor 1 og legger til at tillit er generelt noe av det viktigste revisorer har.

«*Jeg tenker det er fint og flott, men det er også det som i utgangspunktet er funksjonen. Regnskapsbrukerens tillit*», sier revisor 2. Han henviser til de ulike brukergruppene til regnskapet. Revisor er aksjonærenes tillitsmann, men også offentlighetens, myndighetenes, banker, de som skal søke jobb i reviderende bedrift, Skatteetaten. «*Alle som har bruk for det regnskapet*», konkluderer han.

Revisor 3 sier at det er mye å leve opp til og påpeker at revisoryrket/ revisorer lever av tillit. «*Hvis ikke noen har tillit til revisor så er det ingen verdi i det vi gjør, så hele yrket baserer seg på at det er tillit*», legger han til.

Revisor 4 er enig i at revisor er allmenhetens tillitsperson når det gjelder å kunne stole på finansiell informasjon. Han legger til at dette er veldig viktig for veldig mange, da mange tar beslutninger basert på finansiell informasjon.

Revisor 5 mener at tittelen allmennhetens tillitsperson er «*rett og rimelig*». Dette begrunner hun med at revisor gir en uavhengig bekreftelse på om regnskapet er avlagt etter lover og regler, noe som er viktig for at man skal ha tillit til tallene.

Revisor 6 er også enig i at revisor er allmennhetens tillitsperson, og føler selv at hun har den rollen.

Regnskapsfører 1 mener at revisor på mange måter er allmennhetens tillitsperson. Hun legger til at det har blitt innstramminger i revisors rolle etter de store regnskapsskandalene, og at dette har vært med på å styrke revisors rolle.

Regnskapsfører 2 mener også at revisor er allmennhetens tillitsperson. Hun har opplevd å møte revisorer som ikke har vært til å stole på, men sier at hun stort sett har stor tiltro til revisor. Hun legger til at hun mener det er viktig at revisor byttes ut med jevne mellomrom for at de skal være så uavhengige som mulig.

Granskeren er enig med andre representantene om at revisor er allmenhetens tillitsperson. Det faller inn at allmenheten skal stole på revisor, men det er litt «tåkete» hva slags jobb det forventes, samt at det er litt «tåkete» hvor ansvar og interesse ligger.

Representantene fra Revisorforeningene syntes at det er fint at revisor omtales som allmennhetens tillitsperson, og håper at det stemmer. De legger til at det ligger i det revisor selger, og understreker at det er mange som har bruk for regnskapet. Videre nevner de særnorske regler som attestering av ligningspapirer og skattemeldinger som er et eksempel på verdien av revisors arbeid og behovet for tillit. En revisor må også oppnå visse krav knyttet til politiattest og ryddig personlig økonomi, noe som bygger tilliten til revisor.

***16. Synes du at forventningene om at revisor oppdager regnskapsmanipulasjon er for høye? Hvorfor/hvorfor ikke?***

Alle revisorene mener forventningene om at revisor oppdager regnskapsmanipulasjon er for høye. Revisor 1 mener ansvaret ligger hos selskapet, og legger til at det kanskje er lite fokus på det i virksomhetene. Revisor 2 nevner utvidelsen av revisjonsstandardene i løpet av hans

arbeidserfaring. Etter hans mening har ikke revisjonsprosessen knyttet til misligheter og regnskapsmanipulasjon endret seg dramatisk, i motsetning til kravene fra allmenheten. Der ligger også årsaken til de økte forventningene. Tidligere *«kunne man akseptere mer, fordi forventningen fra allmenheten er en helt annen i dag enn den var for 25 år siden. Men det store paradokset er jo at revisjonshonorarene er de samme i dag som de var for 20 år siden»*, legger han til. Han mener prispresset på oppdrag også kan spille en rolle, og påvirke hvor godt revisor gjør jobben sin. Dette gjenspeiles i revisjonskvaliteten.

Revisor 3 mener at dersom forventningen er at revisor i de fleste tilfeller er den som skal avdekke regnskapsmanipulasjon, er forventningen for høy i forhold til hvordan revisjonen er lagt opp. På den andre siden mener han forventningene er rimelige dersom det forventes at revisor både skal ha et bevisst forhold til det, og følge opp eventuelle indikasjoner eller varsler som kommer opp til siste stopp hvis saker dukker opp. Når det gjelder store saker som Enron, der konsekvensene for revisor er såpass alvorlige som fengselsstraff, *«da har revisor gått litt lengre enn å forglemme seg, der var revisor nesten delaktig»*. Dersom revisor har gjort revisjonen i henhold til revisjonsstandardene og foretatt kritiske vurderinger uten å treffe akkurat den risikoen, er det en annen sak. *«Da er vi litt over på hvordan revisjonsstandarder er utarbeidet, hva er vår jobb og hva er det revisor skal gjøre»*, legger han til.

Revisor 4 mener at revisor har et visst ansvar for å bidra til å forebygge og avdekke regnskapsmanipulasjon. Han påpeker derimot at det ikke er revisors oppgave alene å avdekke og forebygge manipulasjon, og at det i tillegg er en vesentlighetsbetraktning.

Revisor 5 mener forventningene som stilles til revisor kan være for høye, men at det samtidig kommer an på hvem du spør. Hun mener samfunnet som helhet antakeligvis har for høye forventninger, men at det skyldes at de ikke helt vet hva de snakker om.

Revisor 6 er usikker på om forventningene som stilles til revisor er for høye. Hun er enig i at den generelle oppfatningen i samfunnet om at revisor skal finne alt er litt for høy. Samtidig mener hun myndighetene stort sett er rettferdige. I større saker der revisor har blitt straffet har det vært fordi revisor har gjort en dårlig jobb i henhold til revisorloven og revisjonsstandardene. Revisor 6 er enig i at jo mindre kunnskap noen har om revisors arbeid, jo høyere forventninger har de til revisor.

Regnskapsfører 1 mener forventningene til revisor til tider er for høye, og at revisorer ikke alltid har mulighet eller tid til å avdekke regnskapsmanipulasjon. Hun påpeker at revisjonsfirmaer leverer tilbud på store jobber, og så vinner de stort sett på pris. De må da utføre arbeidet med minst mulig timeforbruk, slik at revisorene blir ganske presset på tid. Hun mener det derfor kan være at revisorer ikke får tilstrekkelig tid til å gjennomgå alt. I tillegg nevner hun at revisjonsteam ofte består av unge og uerfarne medarbeidere som gjør store deler av jobben, og at det ofte ikke er like lett for de å vite om de litt mer «betente» forholdene man burde se på.

Hun er også enig i at jo lengre unna økonomiutdannelse styremedlemmer er, jo høyere forventninger har de til revisor. Hun påpeker at styremedlemmer etter aksjeloven er pliktig til å holde seg orientert om den økonomiske situasjonen i selskapet. «*Styremedlemmene er egentlig pliktig til å kunne en del økonomi, så det hjelper ikke å si at jeg ikke er økonom*» sier hun, og legger til at styremedlemmer kan bli stilt til ansvar dersom de ikke tilegner seg nok informasjon om økonomiske forhold. Hun mener derfor det blir feil at styret har økte forventninger til revisor på grunn av egen manglende regnskapskompetanse, da de har et ansvar for å tilegne seg dette.

Regnskapsfører 2 mener det ikke stilles for høye forventninger til revisor, da revisorer tross alt har den rollen de har. Hun legger til at hun skjønner at de ikke kan avdekke alt, men påpeker at revisjon er en dyr tjeneste. Man bør kunne forvente at man får noe igjen for kostnaden, og hun mener derfor det burde stilles høyere forventninger til revisorer. Samtidig mener hun man har et fellesansvar, og at det ikke er revisor alene som er ansvarlig for å oppdage regnskapsmanipulasjon. Dette begrunner hun med at en økonomisjef eller regnskapssjef lett kan la være å informere om vesentlige forhold i regnskapet, som vil hindre revisor i å oppdage manipulasjon.

### ***17. Synes du at konsekvensene for revisor ved regnskapsmanipulasjon er for strenge?***

Granskeren sier revisor ofte blir fremstilt som «syndebukken». Hun mener dette er selskapets hensikt, og at de «avtaler» at de skal legge skylden på revisor siden de får godt betalt og har gode forsikringsordninger.



Representantene fra Revisorforeningen mener dette er vanskelig å si, men at det kommer litt an på situasjonen. Straffer i millionklassen knyttet til mindre oppdrag hvor man ikke har veldig store honorarer, virker voldsomt. De legger til at fengselsstraff er sjeldent, men at det forekommer i noen tilfeller hvor grove ting burde ha blitt sett. «*Når fasit ligger på blokka og bevist er bevist, så ser det ikke så bra ut*». De legger til at en revisor selger tillit. Hvis det viser seg at det ikke er grunn til tillit, ser ikke det bra ut.

***18. Hva er dine forventninger knyttet til revisors arbeid med forebygging og avdekking av regnskapsmanipulasjon?***

Regnskapsfører svarer at hennes forventninger til revisor har endret seg litt gjennom årene hun har jobbet. Som nyutdannet så hun på revisor som en slags kontrollør, og var veldig spent på om hun hadde gjort ting riktig. De siste 15 årene hun jobbet innen regnskap brukte hun revisor mer som en sparringspartner, og kunne ta opp diskusjonspunkter i desember for å få det avklart før årsoppgjør. Hun forventer derfor at revisor skal være en diskusjonspartner som hjelper til med å få avlagt regnskapet på best mulig måte. Hun oppfatter ikke lenger revisor som kontrollør.

Regnskapsfører 2 forventer at revisor skal kunne oppdage forhold som er av vesentlighet.

Granskeren forventer at revisor tør å stå opp og si ifra. Hun mener at revisor får godt betalt. Risiko for at man eventuelt mister revisjonsoppdraget bør ikke være grunn til å ikke rapportere, spesielt når det gjelder de store revisjonsselskapene. Hun mener revisor har tilstrekkelig ressurser til å oppdage regnskapsmanipulasjon, dersom de jobber fornuftig.

Representantene fra Revisorforeningen forventer at revisor skal følge standarder og lover. Så lenge de kan bevise at de har gjort det, er det vanskelig å si at man uttrykker en skuffelse.

***19. Tror du at revisor klarer å skille taushetsplikten fra rapporteringsplikten?***

Granskeren mener det er veldig vanskelig for revisor å skille taushetsplikt fra rapporteringsplikt. Hun mener det er vanskelig å skille hvor grensen går.

Representantene fra Revisorforeningen mener det er ganske klare regler knyttet til både taushetsplikt og rapporteringsplikt, og at revisor derfor lett klarer å skille mellom det. De nevner at det som kan være litt «vrient» noen ganger er kravene i hvitvaskingsloven. Den sier at hvis revisor sender melding til Økokrim, har revisor taushetsplikt overfor kunden sin om at han har gjort det.

### ***19.1 Hva kan gjøre det vanskelig å skille mellom taushetsplikt og rapporteringsplikt?***

Revisor 1 og revisor 3 tror det som kan gjøre det vanskelig å skille mellom taushetsplikt og rapporteringsplikt er mangel på bevis. Revisor 1 legger til at ofte når det gjelder regnskapsmanipulasjon er det intrikate saker, og du vet ikke helt om det du har indikatorer på stemmer. Da kan det være vanskelig å vite om man skal stole på magefølelsen eller ikke, og hva slags oppfølgingshandlinger som må gjøres.

Revisor 2 mener at dersom informasjonen du sitter på kan påvirke markedet, børsspriser, anbudskonkurranser og lignende, vil det være vanskelig å skille mellom taushetsplikt og rapporteringsplikt. Han nevner et eksempel på at dersom noen taper en anbudskonkurranse de kunne tjent 300 millioner på, vil det være en viss risiko for at revisor får en stevning der de krever 300 millioner i kompensasjon for brudd på taushetsplikten. Han legger til at de har risk-avdelinger internt i selskapet som hjelper til i slike situasjoner, men det er likevel ikke en enkel vurdering.

Han nevner samtidig at han i en situasjon hvor det handler om regnskapsmanipulasjon hadde vært mer redd for konsekvensene ved å ikke rapportere, enn konsekvensene ved å bryte taushetsplikten. Likevel, hvis det eksempelvis er en potensiell børsnoterings situasjon, der gründerne kommer til å bli milliardærer, vil det bli en vanskelig situasjon dersom revisor oppdager noe som kan ødelegge for dette. Han legger til at «når det er så mye penger involvert kan det gå utover liv og helse, hvis det er de rette folka».

Revisor 4 mener det kan være vanskelig å skille mellom taushetsplikten og rapporteringsplikten. Eksempelvis nevner han når man rapporterer til skattemyndigheter, og unnlater å signere på næringsoppgave. Da må man rapportere hvorfor, men kan ikke oversende hele det nummererte brevet. Man må velge ut det som er mest relevant og forklare

hvorfor, noe som kan bli krevende. Han tror mange revisorer bryter taushetsplikten sin uten å være klar over det.

Revisor 5 svarer at hun ikke opplever det å skille mellom taushetsplikt og rapporteringsplikt som et problem i det hele tatt. Dette begrunner hun med at de har klare retningslinjer på hvordan ting skal gjøres i slike situasjoner internt i selskapet.

Revisor 6 innrømmer at dette er noe hun ikke har tenkt noe særlig på selv, da hennes jobb vil være å rapportere videre til hvitvaskingsansvarlig i selskapet hun jobber for. Etter det blir det hans vurdering om saken skal tas videre eller ikke.

Regnskapsfører 1 mener at dersom revisor hadde oppdaget misligheter eller regnskapsmanipulasjon ville det blitt fulgt opp og rapportert. Hun nevner et eksempel fra tidligere erfaring, der oppdragsansvarlig revisor ble korrumpert og fikk nytte av ulike goder på selskapets regning mot å avgi en «ren» beretning. Selv om slike saker finner sted, mener hun det ikke er representativt i dag.

***20. Har det vært endringer i lovverk/standarder som har ført til endringer i hvordan misligheter behandles i løpet av din arbeidserfaring?***

Revisor 1 opplever at det ikke har vært endringer i lovverkene, men at det har blitt økt fokus på å rette spesifikke handlinger mot misligheter og ha mer bevissthet rundt det. Han nevner at det sikkert har vært en del standarder som har endret seg også.

Både revisor 2 og revisor 4 nevner ISA 240 som ble endret for rundt 15 år siden. Revisor 2 sier at endringene i denne standarden gjorde at det ble mer søkelys på misligheter. Samtidig ble det satt fokus på at det å oppdage misligheter ikke er revisors oppgave, men at revisor skal forfølge det dersom de oppdager indikasjoner eller får mistanke om misligheter.

Revisor 4 svarer at det har blitt endringer i dokumentasjonskravet som følge av endringen i ISA 240. Med dette mener han at det nå skal dokumenteres at det er en risiko for misligheter, helt til du dokumenterer at risikoen er borte. Man må derfor gjøre ytterligere handlinger for å redusere mislighetsrisikoen, noe man ikke nødvendigvis måtte gjøre i like stor grad før.

Revisor 3 nevner at det har vært endringer i regnskapsregler, spesielt i IFRS, som gir rom for mer skjønnsmessige vurderinger og bruk av estimater.

Revisor 5 svarer også at måten de reviderer mislighetsrisiko på har blitt spisset. Hun nevner også at de internt i selskapet har en metodikk på hvordan man skal behandle misligheter, og den utvikler seg stadig ettersom man ser hva som fungerer og ikke. I tillegg nevner hun at ISA 540 ble endret i 2021, og en revidert ISA 315 som kommer i 2022. Videre nevner hun endring i revisorloven som kom i 2021, men legger til at den etter hennes oppfatning ikke har ført til endringer i hvordan de behandler misligheter.

Revisor 5 nevner også dokumentasjonskravet, men sier at dette har alltid vært strengt søkelys på dette i selskapet hun jobber i, og at *«er det ikke dokumentert, så har det ikke blitt gjort»*.

Revisor 6 viser ikke til konkrete endringer i lovverk eller standarder, men svarer at revisjonen har utviklet seg mye i løpet av hennes 15 års erfaring. Da hun startet karrieren, var det for eksempel nok å innhente to reskontroer; en ved årsslutt og en når man gjorde revisjonen. Om fordringer da var borte fra reskontroen, antok man automatisk at det var innbetalt og at dette var registrert som inntekter i regnskapet. I dag må man derimot følge opp dette, ta et utvalg og se på fakturaer, og sjekke at pengene faktisk har kommet inn på konto. Hun mener revisor gjør mer i dag enn de gjorde for 15 år siden.

Regnskapsfører 2 har erfaring kun fra finansbransjen, og påpeker at det er en bransje som er veldig gjennomregulert og kontrollert. De går mye lengre enn andre bransjer. Store endringer i lovverket er blant annet kravene om internkontroll og internrevisjon.

Granskeren svarer at det har vært endringer i lovverket i løpet av hennes arbeidserfaring. Eksempelvis nevner hun at frem til 1995 var det lov å ha bestikkelser som egen post i regnskapet. Granskeren nevner ikke konkrete eksempler på hvilke lover/regelverk som har blitt endret, men hun nevner at det har blitt mer åpenhet rundt misligheter i regnskapet.

Representantene fra Revisorforeningen svarer at det har skjedd endringer i ISA-standardene i løpet av deres arbeidserfaring, herunder blant annet ISA 240 som har blitt

utviklet over tid, og ISA 540 som ble revidert i 2021. De legger til at da de startet med revisjon, fantes det ikke standarder.

Når det gjelder ISA 240 svarer representantene at de stort sett jobber på samme måte som før den kom, da oppgaven til en revisor ikke er å lete etter misligheter. De tror derimot at dokumentasjonskravene har blitt strengere i løpet av arbeidserfaringen deres.

### ***21. Har forventningene knyttet til revisors arbeid blitt endret i løpet av din arbeidserfaring?***

Granskingseksperter sier det er helt klart at forventningene knyttet til revisors arbeid har blitt endret i løpet av hennes arbeidserfaring. Hun tror det viktigste er at revisor nå har mye mer ansvar enn før hvis noe skjer. Flere og flere av selskapene hun gransker blir frustrerte, fordi de mener de betaler mye og får ikke noe tilbake av revisjon. Ifølge henne bruker selskapene veldig mye tid til å forberede seg, til å gjøre seg klare med eksempler. De håper på, i alle fall de som mener godt, å få tips til hvordan de skal bli bedre. Forberedelsene tar ukesvis, og de får ikke noe særlig tilbake. Derfor blir de skuffet. Hun mener revisjonen har blitt «standard», ved at selskapene ikke får tilpasset revisjonen. Selskapene sitter med følelsen av at «*jeg har blitt vurdert, men de kunne ha revidert hvem som helst*». Hun mener det er viktig at revisor prøver å forstå selskapet, hvilken sektor de jobber i og hva er de utsatt for. Revisor bør kjenne utfordringene de har, og prøve å gi tilpassede tilbakemeldinger.

Representantene fra Revisorforeningen mener det er vanskelig å måle. De sier likevel at de ikke tror det stilles så veldig annerledes krav mot revisors arbeid, bortsett fra det økte kravet til dokumentasjon. De legger til at lover og regler endrer seg, og de syntes ofte de blir mer og mer detaljerte.

### ***22. Hva opplever du som de største utfordringene som hindrer revisor fra å avdekke regnskapsmanipulasjon?***

Revisor 1 mener det kan ha sammenheng med at man har manglende forståelse av faktisk risiko i en virksomhet, og at man ikke går dypt nok. Han mener man fort kan bli drevet av

å dokumentere og gjøre ting som i realiteten ikke gir merverdi, og at man gjør ting bare for å gjøre det. Han mener dette kan dra fokuset litt bort fra misligheter, og hindrer at man får den risikoforståelsen. Samtidig mener han at det er forretningsforståelse som er avgjørende for å kunne forstå en virksomhet.

Revisor 2 mener det er manglende informasjon fra foretaket. Hvis de som driver manipulasjon er de samme som er ansvarlig for å gi deg informasjon, vil man få et stort problem. For å sikre seg bedre informasjon mener han det er viktig med god kommunikasjon med selskapet, men også å dra ut til kunden og være til stede. Hvis en person i ledelsen, eksempelvis en CFO skal manipulere bevisst, vil han gjøre det hvor som helst, når som helst. I dette tilfellet må man som revisor gå fra å bruke formelle veier for å få informasjon, til å gå til styret og skrive nummererte brev.

Revisor 3 mener den største utfordringen er dersom feilene i regnskapet er tilsiktet. Dette begrunner han med at dette er feil de ønsker å skjule, og tilgangen på dokumentasjon og åpenhet fra selskapet vil derfor være en utfordring.

Revisor 4 nevner manglende bransjekunnskap som den største utfordringen. Dersom man ikke har kunnskap om bransjen man reviderer, har man heller ingen forutsetninger for å kunne oppdage røde flagg. Han legger til at som revisor skal man alltid vurdere sin egen kapasitet og kompetanse.

Revisor 5 mener manglende systemkompetanse kan være en utfordring som gjør det vanskelig å oppdage regnskapsmanipulasjon. I tillegg nevner hun at det kan være uerfarne medarbeidere på teamet, som ikke har trent godt nok på det overordnede. De har en tendens til å henge seg opp i detaljer som ikke betyr noe, men sliter med å se det store bildet. Da kan det være vanskelig å se at ting ikke henger sammen.

Granskeren mener at manglende kunnskap, manglende opplæring, manglende mandat og manglende kommunikasjon kan være til hinder for at revisor oppdager regnskapsmanipulasjon.

***23. Synes du at ny revisorlov stiller strengere krav til forebygging/avdekking av regnskapsmanipulasjon enn den gamle?***

Hverken revisor 1, revisor 5 eller revisor 6 opplever at den nye revisorloven har medført noen vesentlige endringer.

Revisor 2 opplever at den nye revisorloven påvirker det som har med uavhengighet å gjøre, og oppfatter den gamle loven som mer ryddig når det gjelder dette. Han nevner at det er endringer internt i selskapet på hvordan de forholder seg til dette. Revisor 2 mener endringene i forhold til dette har påvirket hverdagen deres, og at de nå er enda mer forsiktige med tanke på hvilke revisjonsoppdrag de påtar seg. Dersom de blir nødt til å vurdere hvorvidt revisor er uavhengig nok når det er snakk om å ta på seg et oppdrag, sier han at «*hvis det er skjønn, da er det ikke skjønn, da bare sier vi nei*».

Revisor 3 opplever at det ikke stilles noen spesifikke krav til misligheter, men at endringene i den nye loven går mer på revisjonsutvalget i spesielt større virksomheter. Han er enig med revisor 2 i at det har blitt store endringer knyttet til uavhengighet.

Revisor 4 nevner revisorloven §9-1 om økonomisk kriminalitet. Dette har ikke vært inkludert i tidligere revisorlover, og det at det nå er tatt inn mener revisor 4 kan være med å øke bevisstheten rundt det. Han er usikker på om han oppfatter loven som strengere enn den gamle loven, men legger til at han «*synes det var strengt nok fra før*».

### 6.3.2 Analyse

Jf. revisorloven §9-1 er formålet med lovfestet revisjon å “*skape tillit til at årsregnskapet oppfyller gjeldende lovkrav og ikke inneholder vesentlig feilinformasjon*”. Våre respondenter mener at revisjon er nødvendig for å få en bekreftelse på at regnskapet er utført i henhold til lover og regler. De nevner at selskaper ofte føler et behov for kontroll, og at regnskapet oppfattes mer pålitelig dersom man har fått bekreftet av revisor at regnskapet stemmer. Dette kan dermed tyde på at man anser revisor som en tillitsperson, og at man har større tillit til revisor når de sier at regnskapet stemmer, enn man har til selskapet når de avlegger regnskapet.

Det påpekes i loven at revisor skal bidra til å forebygge og avdekke økonomisk kriminalitet. Dette er derimot ikke revisors ansvar alene. I begynnelsen av en revisjonsprosess fokuserer revisorene vi har intervjuet på å tilegne seg sikkerhet for at regnskapet ikke inneholder

vesentlig feilinformasjon i henhold til ISA 240.5. Dette gjøres ved å kartlegge og analysere bedriften for å skape et bedre bilde av hvordan virksomheten fungerer.

Representantene fra Revisorforeningen er enig i at kartlegging og analyse er den beste tilnærmingen i begynnelsen av revisjonsprosessen. Granskeren mener derimot at revisor burde bruke mindre tid på å «jobbe på PC» i begynnelsen, og heller snakke med selskapet for å finne ut hvor svakhetene ligger. Revisor 4 er også enig i at den beste «analysen» man kan gjøre er å snakke med ansatte i selskapet. Dette kan dermed tyde på at utenforstående og revisorer som jobber i mindre selskaper har en annen oppfatning av hva som er viktigst å gjøre i begynnelsen av en revisjon, enn det de som jobber i Big 4, større selskap og Revisorforeningen har.

Revisor må i begynnelsen av revisjonsprosessen identifisere og vurdere risikoen for at det foreligger vesentlig feilinformasjon i regnskapet som skyldes misligheter, jf. ISA 200. Granskeren mener at revisorer ofte fastsetter risiko for vesentlig feilinformasjon på samme nivå uansett, og mener at vesentlighetsgrensen burde være lavere da selv små transaksjoner kan være av betydning. Dette strider imot revisorenes rutiner ved fastsettelse av vesentlighetsgrenser, da betingelsen for å fastsette lav vesentlighetsgrense er at man får utslag utenom det normale i analyser. Å fastsette lave vesentlighetsgrenser uten tegn på feil i regnskapet, kan føre til et for stort fokus på misligheter. Dette kan virke negativt da revisor, som tidligere nevnt, ikke skal utføre en mislighetsrevisjon.

Revisorene vi har intervjuet påpeker også at risiko for misligheter antas alltid å være høy, med mindre dette kan motbevise. Når det gjelder fastsettelse av risiko for vesentlig feilinformasjon, vil de gjøre analyser for å finne ut hvor mulighetene ligger og om det er noen røde flagg som krever ekstra oppmerksomhet. Dersom revisorene fastsetter høy risiko for vesentlig feilinformasjon, vil de innhente ytterligere bevis som kan avkrefte eller bekrefte mistanken. Dersom nødvendig vil de utføre egne handlinger som er spesifikt rettet opp mot risikoen. Revisorenes svar samsvarer med standardenes beskrivelser av prosessen, noe som kan tyde på at revisorene har klare retningslinjer på hvordan misligheter bør behandles. Svarene er også i tråd med funnene i undersøkelsen utført av Makkawi & Schick (2003), som viste at revisorer øker antall revisjonshandlinger når det blir identifisert økt mislighetsrisiko.

Når det gjelder revisjonsbevis, skal revisor innhente revisjonsbevis som er tilstrekkelig og hensiktsmessig for å kunne dokumentere at regnskapet er utformet i henhold til gjeldende



lover og regler, jf. ISA 500.6. Revisorene vi har intervjuet vil innhente ytterligere revisjonsbevis dersom de bevisene de allerede har innhentet ikke kan avkrefte eller bekrefte mistanken, eller hvis de oppdager noe som ikke stemmer underveis. Revisor 1 legger vekt på å innhente ytterligere revisjonsbevis på forhold som er av vesentlig størrelse, men revisor 4 vil derimot fokusere på å innhente revisjonsbevis dersom det er transaksjonsintensivt, selv om hver enkelt transaksjon er på et lite beløp. Dette kan tyde på at små revisjonsselskaper og Big 4 har forskjellige oppfatninger om når det er nødvendig å innhente ytterligere revisjonsbevis.

Revisorloven §9-1 nevner også at revisor skal opptre som allmennhetens tillitsperson under utførelsen av en revisjon. Alle våre respondenter er enig i at dette er en passende tittel for revisorer, og flere påpeker at revisoryrket er bygget på tillit. Har man ikke tillit, har man ingenting. Granskeren legger derimot til at det er litt «tåkete» hva folk forventer av revisor og hvor ansvar og interesse ligger. Det kan dermed tyde på at mange ikke helt har oversikt over hva som er revisors ansvar og ikke.

Når det gjelder forventningene som stilles til at revisor skal avdekke regnskapsmanipulasjon mener alle revisorene at samfunnet har for høye forventninger. Dette fordi de fleste mener at revisor har ansvar for å oppdage regnskapsmanipulasjon, uten at de vet hva jobben til revisor går ut på. Under en revisjon kan det oppstå utfordringer som gjør det vanskeligere for revisor å oppdage regnskapsmanipulasjon. Som de største utfordringene nevner blant annet revisor 1 manglende forståelse av risiko i virksomheten, noe som fører til at man fort fokuserer på feil ting. Videre nevner revisor 3 at en stor utfordring er når selskapet ønsker å skjule noe, som de ofte gjør når det er snakk om regnskapsmanipulasjon. Revisor 2 nevner manglende informasjon fra selskapet, noe som samsvarer med revisor 3 sitt svar, da man ofte holder tilbake informasjon dersom man ønsker å skjule noe. Flere av revisorene nevner også at en utfordring er dersom revisjonsteamet består av flere uerfarne medarbeidere. Dette er en risiko da det kan være vanskelig for de å vite hva de skal fokusere på, og har kanskje lettere for å overse vesentlige forhold enn det erfarne revisorer har.

Det kan tyde på at jo mindre kunnskap man har om revisjon og revisors rolle, jo høyere forventninger har man til at revisor skal avdekke regnskapsmanipulasjon.

Når det gjelder regnskapsføernes egne forventninger til revisor, er de ikke under den oppfatning at revisor skal opptre som en «kontrollør» og finne alle mulige feil i regnskapet. Regnskapsfører 2 forventer likevel at revisor skal finne feil som er av vesentlig størrelse, men

begge regnskapsførerne ser på revisor som en slags samarbeidspartner som kan hjelpe de med å få avlagt regnskapet på best mulig måte. Samtidig mener regnskapsfører 2 at forventningene til revisor ikke er for høye, og at det bør stilles høyere forventninger til revisor fordi de «*har den rollen de har*». Det kan tyde på at regnskapsfører 2 har uklare forventninger til revisor, noe som tenkelig kan skyldes manglende kompetanse om revisors oppgaver.

Granskeren mener at revisjonsfirmaene, da spesielt Big 4, har ressurser til å oppdage regnskapsmanipulasjon dersom de jobber fornuftig. Det kommer frem at hun skulle gjerne ønsket at revisjonen hadde større fokus på misligheter. Dette samsvarer ikke med revisors rolle slik den er beskrevet i lover og standarder. Hun har dermed ikke for høye forventninger til revisors rolle slik den er nå, men har nærmere et ønske om at revisor skal utføre revisjonen med en annen hensikt enn den har nå.

Dersom revisor ikke utfører jobben i henhold til lover og regler kan revisor bli straffet, og noen lovbrudd kan gi fengselsstraff, jf. revisorloven §14-8. Representantene fra Revisorforeningen påpeker at fengselsstraff er sjeldent. I sakene om Finance Credit og Sponsor Service ble revisorene dømt for grove lovovertridelser, og begge ble dømt til fengselsstraff. Granskeren mener det noen ganger kan være for strenge konsekvenser for revisor i forbindelse med regnskapsmanipulasjon, og at hun har inntrykk av at revisor ofte blir fremstilt som «syndebukken», da det er enkelt å skyldes på revisor. Regnskapsmanipulasjon kan være vanskelig å oppdage, og enda vanskeligere å dokumentere. De fleste som foretar regnskapsmanipulasjon har et ønske om å skjule noe, og vet at revisor kommer til å revidere årsregnskapet. De vet derfor hva de skal gjøre og hvordan de skal gjøre det for å unngå at revisor oppdager manipulasjonen. Dette er også noe som respondentene våre påpeker.

Som tidligere nevnt er kommunikasjon med selskapet avgjørende for å kunne utføre en god kontroll av regnskapet, og flere av våre respondenter påpeker at tilbakeholdt informasjon fra selskapet kan gjøre det vanskelig for revisor å oppdage misligheter. Derfor kan det være vanskelig å vite om revisor «ikke har gjort jobben sin godt nok», eller om selskapet rett og slett bare har vært veldig flinke til å skjule mislighetene. Representantene fra Revisorforeningen mener derimot at myndighetene stort sett pleier å være rettferdige.

Som nevnt tidligere er regnskapsmanipulasjon vanskelig å dokumentere, og det er derfor vanskelig for revisor å kunne bevise at de har oppdaget regnskapsmanipulasjon. Revisor har rapporteringsplikt på forhold som viser til tegn på regnskapsmanipulasjon. Derimot har de

også taushetsplikt etter revisorloven §10-1, og har ikke lov til å dele konfidensiell informasjon om selskapet med andre. Dette kan gjøre det vanskelig å vite om man skal rapportere forhold som man oppdager, da man på den ene siden har en rapporteringsplikt på forhold som tyder på misligheter, men på den andre siden har en streng taushetsplikt. Ved mistanke om regnskapsmanipulasjon, der man ikke har bevis, kan det derfor bli vanskelig for revisor å vite om de skal rapportere eller ikke. Har man derimot bevis, vil terskelen for å rapportere være lav.

Revisorene vi har intervjuet har forskjellige tanker rundt hva som kan gjøre det vanskelig å skille mellom rapporteringsplikten og taushetsplikten. De fleste revisorene nevner blant annet at manglende bevis og uklare indikatorer kan gjøre det vanskelig å skille. Revisor 5 og 6 mener derimot at dette ikke er et problem i det hele tatt, da de har retningslinjer på det internt i selskapet. Dette kan tyde på at hvilke rutiner og retningslinjer for rapportering som finnes i selskapet vil ha mye å si for hvordan revisor stiller seg til skillet mellom taushetsplikten og rapporteringsplikten. Det kommer også tydelig frem at flere av revisorene tar rapporteringsplikten på alvor, og revisor 2 påpeker at dersom han hadde havnet i en situasjon der det handlet om regnskapsmanipulasjon, ville han vært mer redd for konsekvensene ved å ikke rapportere. Dermed kan det tyde på at taushetsplikten ikke er noe som står i veien for rapportering der dette er nødvendig. Dette samsvarer også med regnskapsfører 1 sin oppfatning, som mener at revisor stort sett rapporterer når det er nødvendig, og at å skille mellom rapporteringsplikt og taushetsplikt ikke er noe problem.

Regelverket knyttet til revisors rolle er i stadig endring, og har blitt strengere og mer detaljert i løpet av de siste årene. Flere av våre respondenter har jobbet i 10-20 år, og jobbet som revisorer når blant annet ISA 240 trådte i kraft i 2010. Flere av respondentene nevner dette som en vesentlig endring i regelverket som har skjedd i løpet av deres arbeidserfaring. Revisorene nevner at innføringen av ISA 240 førte til strengere dokumentasjonskrav, samt et større fokus på misligheter og spesifikke handlinger rettet mot å avdekke misligheter. Representantene fra Revisorforeningen mener derimot ikke at måten man jobber med misligheter på har blitt endret, og påpeker igjen at dette er fordi en revisors oppgave ikke er å se etter misligheter. Videre nevnes ny revisorlov som trådte i kraft i 2021. Revisor 4 påpeker derimot at revisorloven §9-1 nå nevner revisors rolle i økonomisk kriminalitet, noe den ikke har gjort før. Han mener dette kan bidra til å øke bevisstheten rundt temaet.

Granskeren mener det stilles mye større forventninger til revisor nå enn det gjorde tidligere i hennes arbeidserfaring, og begrunner dette med at revisor har mye mer ansvar nå enn før. Dette kan henge sammen med revisorenes oppfatning om at lover og regler har blitt strengere og mer detaljerte.

#### *6.4 Analyse på tvers av temaene*

Hensikten med å dele intervjuet opp i tre temaer var å se respondentenes synspunkter på de ulike temaene. Det kommer tydelig frem at respondentenes synspunkter på regnskapsmanipulasjon og internkontroll henger sammen med hvilke forventninger de har til revisor. Revisorene har høye forventninger til et selskaps internkontroll, og mener derfor at det er selskapet selv som er ansvarlig for å forebygge og avdekke regnskapsmanipulasjon. I tillegg påpeker de at det å være oppmerksom på misligheter er en del av revisjonen, men det er ikke revisors hovedoppgave. De anser derfor ikke forebygging og avdekking av regnskapsmanipulasjon som revisors ansvar, og mener at forventningene til dette er for høye.

Granskeren er også enig i at det er selskapets eget ansvar å utarbeide en internkontroll som skal forebygge og avdekke regnskapsmanipulasjon, og er enig i at dette ikke er revisors ansvar. Hun mener derimot årsaken til dette er at revisor ikke har kunnskapen til å avdekke regnskapsmanipulasjon, da de ikke er opplært til å lete etter misligheter. Som nevnt tidligere mener hun at revisjonsselskapene har de nødvendige ressursene for å avdekke regnskapsmanipulasjon, og nevner herunder at særlig Big 4 har egne granskningsavdelinger. Hun mener derfor at revisor burde bli opplært til å lete etter misligheter. Revisorene er derimot ikke enig i at de ikke har kunnskapen til å avdekke regnskapsmanipulasjon, men påpeker at det ikke er deres jobb. De utfører revisjonen i henhold til god revisjonsskikk, men kravene sier ikke at de skal utføre en mislighetsrevisjon.

Regnskapsfører 1 har mye praktisk erfaring med regnskapsmanipulasjon, og har god forståelse for hvordan manipulasjon kan gjøres, skjules, forebygges og hvor vanskelig det kan være for revisor å oppdage det. Hun synes derfor at forventningene til at revisor skal oppdage regnskapsmanipulasjon er for høye. Regnskapsfører 2 har derimot ingen erfaring med regnskapsmanipulasjon, og legger til at selv om de har god internkontroll i selskapet, kan de holde tilbake informasjon og skjule feil i regnskapet fra revisor dersom de ønsker. Hun mener derfor ikke at revisor har mulighet til å oppdage alt. Samtidig mener hun at revisor er

oppdatert på alt lovverk, og at forventningene til revisor om at de skal oppdage regnskapsmanipulasjon ikke er for høye. Som nevnt tidligere begrunner hun dette med at de har den rollen de har, og at revisjon er en dyr tjeneste som man bør føle at man får noe igjen for. Dette kan tyde på at regnskapsfører 2 har mer urealistiske forventninger til hva revisor kan oppdage da hun ikke har tydelig forståelse for hvordan regnskapsmanipulasjon kan utføres. Regnskapsfører 1 har god forståelse for regnskapsmanipulasjon basert på tidligere erfaring, noe som fører til at hun har lavere forventninger til revisor.

## **7 Konklusjon**

Basert på våre analyser kan vi konkludere med at respondentene mener allmennhetens forventninger om at revisor skal forebygge og avdekke regnskapsmanipulasjon er for høye. Dette skyldes manglende forståelse for hva revisoryrket egentlig innebærer. Av analysen fremkommer det at respondentene mener samfunnet har en oppfatning om at revisor skal kontrollere 100% av regnskapet, og kunne avdekke alle feil. Dette er derimot ikke mulig. De som har forståelse for revisjon og hvordan regnskapsmanipulasjon fungerer, herunder myndighetene, har derimot rimelige forventninger til revisors rolle.

Vi har rekruttert respondenter både med og uten erfaring om regnskapsmanipulasjon. Av datafunnene ser vi at de som ikke har erfaring med regnskapsmanipulasjon, eller jobber innenfor revisjon, har uklare forventninger til revisor i forbindelse med regnskapsmanipulasjon. Det konkluderes derfor med at de som ikke har god nok forståelse for revisjon og regnskapsmanipulasjon kan ha for høye forventninger til revisor.

Lovfestet revisjon gjennomføres i henhold til god revisjonsskikk, herunder den norske revisorlov og International Standards on Auditing (ISA). Av våre datafunn fremkommer det at revisorene har tydelige rutiner og retningslinjer på hvordan misligheter behandles, som er i henhold til lover og standarder. Det er derfor urimelig å forvente at de skal legge mer fokus på misligheter enn det som kreves av regelverket.

Funnene i denne avhandlingen er basert på respondentens egne meninger og synspunkter, noe som kan endres over tid som følge av nye erfaringer og oppdaterte rutiner og regelverk. Det er derfor en risiko for at våre datafunn ikke er reliable.

På grunn av at vi har intervjuet et lite antall granskere og regnskapsførere, kan vi ikke garantere at våre datafunn er valide. Svarene fra revisorene har derimot mange likhetstrekk, og vi mener synspunktene vi har belyst fra revisor sin side kan være representativt for en større gruppe revisorer. Vi mener derfor datafunnene fra revisor er valide.

Som nevnt har vi konkludert med at respondentenes oppfatning er at samfunnets forventninger er for høye. En svakhet ved vår analyse er at vi ikke har intervjuet representanter for samfunnet, og har derfor ikke grunnlag for å konkludere med at samfunnets forventninger faktisk er for høye.

Vår forskning er basert på oppfatningene til revisor, regnskapsførere og utenforstående aktører som jobber med regnskap og revisjon. I en større forskningsoppgave ville det vært interessant å belyse synspunktene til flere ulike aktører, herunder tilfeldige representanter fra samfunnet. Det ville også vært interessant å forske på ulike faktorer som kan påvirke oppfatningen samfunnet har av revisors rolle. Vi oppfatter at det finnes forskjeller mellom hvilke rutiner og prosesser Big 4 og mindre revisjonsselskaper har, når det kommer til å oppdage og behandle regnskapsmanipulasjon. En nærmere undersøkelse av denne forskjellen, og hvordan den påvirker oppdagelse og avdekking av regnskapsmanipulasjon ville vært av interesse ved videre forskning.

## 8 Litteraturliste

Aksjeloven (1997). *Lov om aksjeselskaper* LOV-1997-06-13-44, Lovdata. Hentet fra:

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1997-06-13-44>

Altinn. (2021). *Må jeg ha revisor?* Hentet 11.02.2022 fra <https://www.altinn.no/starte-og-drive/regnskap-og-revisjon/ma-jeg-ha-revisor/>

Andersen, T.Ø., Nilsen, A.A., Parmann, M., Sunnanå, L. M. (2007, 4. januar). Finance Credit-revisor dømt. *E24*. <https://e24.no/naeringsliv/i/vQ9wzV/finance-credit-revisor-doem>

Eilifsen, A., Messier, W., Glover, S. & Prawitt, D. (2014). *Auditing & Assurance Services* (3.utg). McGraw Hill Education.

Endresen, R. (2015, 27. mai). Revisor sier at ledelsen i Troms Kraft ikke ønsket ekstra sjekk av Kraft & Kultur. *Nord24*. <https://www.nord24.no/revisor-sier-at-ledelsen-i-troms-kraft-ikke-onsket-ekstra-sjekk-av-kraft-kultur/s/5-32-27938>

Fangel, L.G. (2013, 29. januar). Stevner revisor Grant Thornton Sweden AB inn for retten. *Troms Kraft Nett*.

<http://www.tromskraftnett.no/portalWeb/ShowProperty.pdf?nodeId=/BEA%20Repository/382002>

Gulden B.P. (2017). «*Revisjon. Teori og metode*» (7 utg.), Cappelen Damm AS

Johansen Ø.K. (2015). «*Verdien av tillit - revisjonens historie*» (1. utg.). Kagge forlag.

Healy, P.M. & Wahlen, J.M. (1998). *A review of the earnings management literature and its implications for standard setting*.

[https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract\\_id=156445](https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=156445)

Heskestad, T. (u.d.a.). Manipulering av kostnader og “røde flagg”. *Deloitte*.

<https://www2.deloitte.com/no/no/pages/audit/articles/manipulering-av-kostnader.html>

Heskestad, T. (u.d.b.). Manipulering av inntekter og “røde flagg”. *Deloitte*.

<https://www2.deloitte.com/no/no/pages/legal/articles/manipulering-av-inntekter.html>

Heskestad, T. (2015). Resultat kvalitetsanalyse, røde flagg og driftsinntekter. *Revisjon og Regnskap*. <https://www.revregn.no/asset/pdf/2015/8-33-40.pdf>

Heskestad, T. (2016). Røde flagg i regnskapet: Manipulering av kostnader. *Revisjon og Regnskap*. <https://www.revregn.no/asset/pdf/2016/4-33-9.pdf>

ISA 200. (2009). *Overordnede mål for den uavhengige revisor og gjennomføringen av en revisjon i samsvar med de internasjonale revisjonsstandardene*. International Auditing and Assurance Standards Board. <https://www.revisorforeningen.no/globalassets/fag/standarder-og-veiledninger/revisjonsstandardene/pr-09022021-regnskapsar-fra-15122021/isa-200-n-0221-fra-regnskapsar-som-begynner-15.12.21-eller-senere.pdf>

ISA 240. (2009). *Revisors oppgaver med og plikter til å vurdere misligheter ved revisjon av regnskaper*. International Auditing and Assurance Standards Board. <https://revisorforeningen.no/globalassets/fag/standarder-og-veiledninger/revisjonsstandardene/pr-05022021/isa-240-0121.pdf>

ISA 500. (2009). *Revisjonsbevis*. International Auditing and Assurance Standards Board. <https://www.revisorforeningen.no/globalassets/fag/standarder-og-veiledninger/revisjonsstandardene/isa-500-pr-24062021-0621.pdf>

Baksaas, K. M. & Stenheim, T. (2015). *Regnskapsteori* (1. utg). Cappelen Damm.

Kinserdal, F. (2014). Hvordan manipulere med regnskapet. *Magma*. Hentet fra: <https://old.magma.no/hvordan-manipulere-med-regnskapet>

Kinserdal, F. (2017). Hva er regnskapsmanipulasjon, og hvordan kan den best avdekkes? *Magma*. Hentet fra: <https://old.magma.no/hva-er-regnskapsmanipulasjon-og-hvordan-kan-den-best-avdekkes1>

Kvalevåg, K. & Hagen, K.M. (2021, 26. november). Forslag i endringer til terskelverdier for fravalg av revisjon. *Revisorforeningen*. [https://revisorforeningen.no/globalassets/fag/revisjon/revisjonspliktgrense\\_horingssvar\\_nfd\\_nov2021.pdf?expand=horingssvar](https://revisorforeningen.no/globalassets/fag/revisjon/revisjonspliktgrense_horingssvar_nfd_nov2021.pdf?expand=horingssvar)

Endringslov til verdipapirhandelloven og regnskapsloven mv. (2021). *Lov om endring i verdipapirhandelloven og regnskapsloven mv. (periodisk rapportering og direktivgjennomføring)* LOV-2021-04-30-26, Lovdata. Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/LTI/lov/2021-04-30-26>

Makkawi, B. & Schick, A. (2003, 1. august). *Are auditors sensitive enough to fraud?* <https://www-emerald-com.ezproxy.oslomet.no/insight/content/doi/10.1108/02686900310482722/full/pdf?title=are-auditors-sensitive-enough-to-fraud>



- Mogård, L.E. (2015, 12. april). Nå avsløres sannheten om kraftskandalen. *NRK*.  
<https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/na-avsløres-sannheten-om-kraftskandalen-1.12306103>
- Norges Høyesterett (2007). *Finance Credit-saken*. Saksnummer: HR-2007-1995-A – Rt-2007-1677
- Norges Høyesterett (2008). *Revisjonsfirma dømt i Finance Credit-saken*. Saksnummer: HR-2008-1150-A – Rt-2008-996.
- Norges Høyesterett (2010). *Revisor dømt i Sponsor Service-saken*. Saksnummer: HR-2010-1855-A – Rt-2010-1328
- NRS 5. (2009). *Spesifikasjon av særlige poster*. Norsk Regnskapsstiftelse.  
<https://www.regnskapsstiftelsen.no/regnskap/regnskapsstandarder/nrs-5-spesifikasjon-av-saerlige-poster-mv/>
- NRS 8. (2022). *God regnskapsskikk for små foretak*. Norsk Regnskapsstiftelse.  
<https://www.regnskapsstiftelsen.no/wp-content/uploads/2021/10/2022-01-NRS-8-God-regnskapsskikk-for-sma-foretak-jan-2022.pdf>
- Nygaard, L.E. (2004). *Da Bogen brakk nakken* (metoderapport).  
<https://www.skup.no/sites/default/files/metoderapport/2003-02%2520Da%2520Bogen%2520brakk%2520nakken.pdf>
- Olsen, T.R. & Sæbbe, L.V. (2015, 1. juni). Slik fant hun ut milliardfeilen. *Nord24*.  
<https://www.nord24.no/kraft-kultur/troms-kraft/slik-fant-hun-ut-milliardfeilen/s/5-32-28767>
- Oslo tingrett (2006). *Sponsor Service-saken*. Saksnummer: TOSLO-2006-17373 – RG-2007-13
- Oslo tingrett (2007). *Revisor dømt i Finance Credit-saken*. Saksnummer: TOSLO-2005-106276.
- Overvik, J. (2004, 19. juni). Gigantsøksmål etter Sponsor Service-konkurs. *Verdens Gang*.  
<https://www.vg.no/sport/i/a21kV4/gigantsoeksmaal-etter-sponsor-service-konkurs>
- Prop. 37 LS (2019-2020). *Lov om revisjon og revisorer (revisorloven)*. Finansdepartementet.  
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-37-ls-20192020/id2682333/>
- Revisorloven. (1964). *Lov om revisjon og revisorer* LOV-1964-03-14-2. Lovdata. Hentet fra:  
<https://lovdata.no/dokument/NLO/lov/1964-03-14-2>

Revisorloven. (1999). *Lov om revisjon og revisorer* LOV-1999-01-15-2. Lovdata. Hentet fra: <https://lovdata.no/pro/#document/NLO/lov/1999-01-15-2>

Revisorloven. (2020). *Lov om revisjon og revisorer* LOV-2020-11-20-128. Lovdata. Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/LTI/lov/2020-11-20-128>

Revisorforeningen. (2021, 4. januar). Ny revisorlov – oversikt over de viktigste endringene. <https://www.revisorforeningen.no/fag/nyheter/ny-revisorlov---oversikt-over-de-viktigste-endringene/>

Regnskapsloven. (1977). *Lov om regnskapsplikt m.v.* LOV-1997-06-13-44. Lovdata. Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/NLO/lov/1977-05-13-35?q=regnskapslov>

Regnskapsloven. (1998). *Lov om årsregnskap m.v.* LOV-1998-07-17-56. Lovdata. Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-56?q=regnskapslov>

Regnskapsloven. (1999). *Lov om årsregnskap m.v.* LOV-1998-07-17-56. Lovdata. Hentet fra: <https://lovdata.no/pro/#document/NL/lov/1998-07-17-56?searchResultContext=1748&rowNumber=1&totalHits=2852>

Scott, W.R. (2015). *Financial Accounting Theory* (7. utg). Prentice-Hall (Canada).

Schilit, H.M. & Perler, J. (2010). *Financial shenanigans: How to Detect Accounting Gimmicks and Fraud in Financial Reports* (3. utg.). McGraw-Hill Professional.

Stenvold, T. D. (2018). Revisors ansvar for identifisering av regnskapsmessige misligheter. *Revisjon & Regnskap*. <https://www.revregn.no/i/2018/1/revisjon-1-2018-1626>

Stenvold, T.D. & Degerstrøm, M.M. (2020). *Revisjonshandlinger i praksis*. Fagbokforlaget.

Straffeloven. (2005). *Lov om straff* (LOV-2005-05-20-28). Lovdata. <https://lovdata.no/pro/#document/NL/lov/2005-05-20-28>

Strøm, H. (2004). Revisors rolle. *Revisjon & Regnskap*. <https://www.revregn.no/i/2004/5/kommentar-2>

Strøm-Andresen, J. (2021, 27. august). Vil heve grensen for revisjonsplikt. *Regnskap Norge*. <https://www.regnskapnorge.no/faget/artikler/revisjon/hever-grensen-for-revisjonsplikt-for-sma-aksjeselskaper/>

Thaysen, K. & Tvedt, T. (2015). Misligheter og revisors rolle. *Revisjon & Regnskap*.  
<https://www.revregn.no/asset/pdf/2015/6-46-9.pdf>

Tjora, A. 2020. *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Gyldendal Norsk Forlag AS

Visma. (u.d). *Forsiktighetsprinsippet. Hva er forsiktighetsprinsippet?*

<https://www.visma.no/eaccounting/regnskapsordbok/f/forsiktighetsprinsippet/>

## 9 Vedlegg

### *Vedlegg 1: Intervjuguide til revisor*

#### **Generelt**

- Stilling
- Utdanning
- Erfaring
- Selskapets størrelse (Big 4, stor, mellomstor, liten/egenpraksis)
- Antall år ansiennitet i nåværende selskap

#### **Tema: Regnskapsmanipulasjon**

1. Hva anser du som røde flagg i et regnskap, og hvor vil du si grensen går mellom utilsiktede og tilsiktede feil?

- Hva er den viktigste motivasjonen for regnskapsmanipulasjon?
  - På hvilket nivå i bedriften skjer manipuleringen?
2. Synes du regnskapsregelverkets fleksibilitet øker muligheten for regnskapsmanipulasjon? Kunne en endring i regelverket bidra til begrensning av denne muligheten?
3. Hvilke analyseverktøy (eller eventuelt andre metoder) bruker du for å avdekke eventuelle misligheter?
4. Det hevdes at bransjekunnskap er avgjørende for å kunne identifisere røde flagg. Hvor viktig tror du bransjekunnskap er for en revisor for å kunne avdekke misligheter? Er det noen annen kjennskap som kreves for å kunne avdekke regnskapsmanipulasjon? (selskapsstruktur etc.)
5. Har du i din praksis oppdaget forhold som viser til tegn på regnskapsmanipulasjon? Hvis ja, hvordan har du håndtert disse forholdene?
- Hvilke typer manipulering har du erfaring med?
  - Hvilke regnskapsposter tror du blir oftest objekt for manipulering?
  - Hva er grunnen til at akkurat disse postene blir lettest manipulert? (bruk av skjønn, fleksibelt regelverk etc.)
6. Hva er prosessen ved oppdagelse av tegn til regnskapsmanipulasjon? Er tersklene for rapportering lave eller høye og hvem rapporterer du til videre?
7. Hvem mener du har ansvaret for å forebygge og avdekke regnskapsmanipulasjon? Bedriften, styret, revisor?
- I hvor stor grad tror du det forventes at revisor skal avdekke regnskapsmanipulasjon?

### **Tema: Internkontroll**

8. Hva oppfatter du som god og dårlig internkontroll?
  - Hvordan kan kvaliteten på internkontrollen påvirke avdekking og forebygging av regnskapsmanipulasjon?
9. Synes du at selskapet selv bør gjennomføre risikoanalyser for regnskapsmanipulasjon og økonomisk kriminalitet? Kan dette være et forebyggende tiltak mot regnskapsmanipulasjon?

### **Tema: Revisjon og revisors rolle**

10. Hva bør revisor være mest oppmerksom på i begynnelsen av revisjonsprosessen?
11. Hva skal til for at du fastsetter høy risiko for vesentlig feilinformasjon?
  - Hvordan går du frem når du har vurdert høy risiko for vesentlig feilinformasjon?
12. I hvilke tilfeller er det nødvendig å hente inn flere revisjonsbevis?
13. Hva tenker du om at revisor omtales som allmenhetens tillitsperson?
14. Synes du at forventningene om at revisor oppdager regnskapsmanipulasjon er for høye?  
Hvorfor/hvorfor ikke?
15. Hva kan gjøre det vanskelig å skille mellom taushetsplikt og rapporteringsplikt?
16. Har det vært endringer i lovverk/standarder som har ført til endringer i hvordan misligheter behandles i løpet av din arbeidserfaring?
17. Hva opplever du som de største utfordringene som hindrer revisor fra å avdekke regnskapsmanipulasjon?
18. Synes du at ny revisorlov stiller strengere krav til forebygging/avdekking av regnskapsmanipulasjon enn den gamle?

### **Avslutning**

19. Er det noe annet du ønsker å legge til?

## *Vedlegg 2: Intervjuguide til regnskapsfører*

### **Generelt**

- Stilling
- Utdanning
- Erfaring
- Antall år ansiennitet i nåværende selskap

### **Tema: Regnskapsmanipulasjon**

1. Hva anser du som røde flagg i et regnskap, og hvor går grensen mellom utilsiktede og tilsiktede feil?
  - Hva er den viktigste motivasjonen for regnskapsmanipulasjon?
  - På hvilket nivå i bedriften skjer manipuleringen?
2. Synes du regnskapsregelverkets fleksibilitet øker muligheten for regnskapsmanipulasjon? Kunne en endring i regelverket bidra til begrensning av denne muligheten?
3. Hvilke metoder bruker dere for å forebygge og avdekke regnskapsmanipulasjon? Finnes det spesifikke analyseverktøy/rutiner som er mest brukt og hvorfor?
4. Har du i din praksis oppdaget forhold som viser til tegn på regnskapsmanipulasjon? Hvis ja, hvordan har du håndtert disse forholdene?
  - Hvilke typer manipulering har du erfaring med?
  - Hvilke regnskapsposter tror du oftest blir objekt for manipulering?
  - Hva er grunnen til at akkurat disse postene blir lettest manipulert? (bruk av skjønn, fleksibelt regelverk etc.)
5. Hva skjer når du først oppdager regnskapsmanipulasjon? Er tersklene for rapportering lave eller høye og hvem rapporterer du til videre?
6. Hvem mener du har ansvaret for å forebygge og avdekke regnskapsmanipulasjon? Bedriften, styret, revisor?
7. I hvor stor grad tror du det forventes at revisor skal avdekke regnskapsmanipulasjon?

### **Tema: Internkontroll**

8. Hva oppfatter du som god og dårlig internkontroll?
  - Hvordan kan kvaliteten på internkontrollen påvirke avdekking og forebygging av misligheter og regnskapsmanipulasjon?

9. Synes du at selskapet selv bør gjennomføre risikoanalyser for regnskapsmanipulasjon og økonomisk kriminalitet? Kan dette være et forebyggende tiltak mot regnskapsmanipulasjon?

**Tema: Revisjon og revisors rolle**

10. Mener du at revisor er allmenhetens tillitsperson?
11. Hvorfor er revisjon nødvendig?
12. Hva er dine forventninger knyttet til revisors arbeid med forebygging og avdekking av regnskapsmanipulasjon?
13. Synes du at forventningene om at revisor skal oppdage regnskapsmanipulasjon er for høye? Hvorfor/hvorfor ikke?
14. Har det vært endringer i lovverk/standarder som har ført til endringer i hvordan misligheter behandles i løpet av din arbeidserfaring?
15. Tror du at revisor klarer å skille taushetsplikten fra rapporteringsplikten?

**Avslutning**

16. Er det noe annet du ønsker å legge til?

### *Vedlegg 3: Intervjuguide til utenforstående aktører som jobber med regnskap og revisjon*

#### **Generelt**

- Stilling
- Utdanning
- Erfaring
- Antall år ansiennitet i nåværende selskap
- Kan du fortelle litt om hva du jobber med?

#### **Tema: Regnskapsmanipulasjon**

1. Hva anser du som røde flagg i et regnskap, og hvor vil du si grensen går mellom utilsiktede og tilsiktede feil?
2. Hva er den viktigste motivasjonen for regnskapsmanipulasjon?
  - På hvilket nivå i bedriften skjer manipuleringen?
3. Syntes du regnskapsregelverkets fleksibilitet øker muligheten for regnskapsmanipulasjon? Kunne en endring i regelverket bidra til begrensning av denne muligheten?
4. Hvordan jobber du for å avdekke eventuelle misligheter? Bruker du noe spesielle verktøy?
5. Hvem mener du har ansvaret for å forebygge og avdekke regnskapsmanipulasjon? Bedriften, styret, revisor?
  - I hvor stor grad tror du det forventes at revisor skal avdekke regnskapsmanipulasjon?

#### **Tema: Internkontroll**

6. Hva oppfatter du som god og dårlig internkontroll?
  - Hvordan kan kvaliteten på internkontrollen påvirke avdekking og forebygging av regnskapsmanipulasjon?
7. Synes du at selskapet selv bør gjennomføre risikoanalyser for regnskapsmanipulasjon og økonomisk kriminalitet? Kan dette være et forebyggende tiltak mot regnskapsmanipulasjon?

#### **Tema: Revisjon og revisors rolle:**

8. Mener du at revisor er allmenhetens tillitsperson?
9. Hvorfor er revisjon nødvendig?



10. Hva er dine forventninger knyttet til revisors arbeid med forebygging og avdekking av regnskapsmanipulasjon?
11. Hva bør revisor være mest oppmerksom på i begynnelsen av revisjonsprosessen?
12. Synes du at revisor fastsetter risikoen for vesentlig feilinformasjon på et akseptabelt nivå?
13. Synes du at forventningene til at revisor oppdager regnskapsmanipulasjon er for høye? Hvorfor/hvorfor ikke?
14. Synes du at konsekvensene for revisor ved regnskapsmanipulasjon, er for strenge?
15. Tror du at revisor klarer å skille taushetsplikten fra rapporteringsplikten?
16. Har det vært endringer i lovverk/standarder som har ført til endringer i hvordan misligheter behandles i løpet av din arbeidserfaring?
17. Har forventningene knyttet til revisors arbeid blitt endret i løpet av din arbeidserfaring?
18. Hva opplever du som de største utfordringene som hindrer revisor fra å avdekke regnskapsmanipulasjon?

### **Avslutning**

19. Er det noe annet du ønsker å legge til?

#### *Vedlegg 4: E-post til aktuelle respondenter*

Emne: Forespørsel om intervju til masteroppgave

Hei,

Vi er to studenter fra OsloMet som skriver masteroppgave i regnskap og revisjon. I den forbindelse lurer vi på om du har muligheten til å stille opp til et intervju.

Tema for masteroppgaven er revisors rolle i forbindelse med forebygging og avdekking av regnskapsmanipulasjon. Intervjuet vil ta ca 45 minutter, og kan gjennomføres digitalt eller fysisk. Dersom du ønsker å få innblikk i hvilke spørsmål som blir stilt, kan vi sende intervjuguiden på forhånd.

Du finner ytterligere informasjon om intervjuet som vedlegg i denne e-posten.

Vi håper dette er av interesse og at du kan stille opp til intervju. Om det skulle være ytterligere spørsmål ved utførelsen av intervjuet før du takker ja, kan vi kontaktes på denne e-posten.

Med vennlig hilsen

Åshild Klåpbakken og Julieta Belcheva

## **Vil du delta i forskningsprosjektet «Revisors rolle knyttet til regnskapsmanipulasjon»**

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt «Revisors rolle knyttet til regnskapsmanipulasjon».

### **Formål**

Formålet med denne oppgaven er å undersøke om forventningene som stilles til revisor i forbindelse med regnskapsmanipulasjon er for høye. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Vår problemstilling er: *Er forventningene som stilles til revisor i forbindelse med regnskapsmanipulasjon for høye?*

I tillegg ønsker vi å svare på følgende spørsmål:

1. Hvordan oppfattes revisors rolle i forbindelse av regnskapsmanipulasjon av omverdenen/samfunnet?
2. Hvilke lovkrav stilles til revisors arbeid?
3. Hva er årsaken til at spørsmålet «*hvor var revisor?*» stadig dukker opp ved oppdagelse av regnskapsmanipulasjon?

Oslo Metropolitan University er ansvarlig for prosjektet.

Vi kontakter deg fordi vi mener du har informasjonen og kompetansen til å kunne svare på spørsmålene vi ønsker svar på. Til dette prosjektet ønsker vi 10 deltakere. Deltakelsen innebærer å svare på spørsmål knyttet til sin egen arbeidserfaring, samt om revisors rolle og regnskapsmanipulasjon.

Kontaktinformasjon til aktuelle deltakere hentes fra LinkedIn og aktuelle firmaer sine nettsider.

### **Hva innebærer det for deg å delta?**

Vi benytter kvalitativ metode, og deltakelsen vil foregå i form av dybdeintervju. Intervjuet vil ta ca. 45 minutter, og om ønskelig kan intervjuguide sendes på forhånd slik at intervjuobjektet kan gjøre seg kjent med spørsmålene. Dersom respondentene ikke ønsker å svare på noen av spørsmålene, er det fullt mulig å utelate de.

Vi vil stille spørsmål knyttet til stilling, jobberfaring og utdanning. Vi vil ta lydopptak av intervjuene dersom dette er greit for intervjuobjektet. Lydopptakene vil slettes så fort oppgaven er vurdert senest høsten 2022. Personopplysninger blir anonymisert i oppgaven.

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

## **Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger**

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Det er kun forfatterne av masteroppgaven som vil ha tilgang til innsamlet data. Forfattere er Åshild Klåpbakken og Zhulieta Belcheva.

Alle lydopptak og personopplysninger vil bli slettet når oppgaven er vurdert i løpet av sommeren 2022.

## **Dine rettigheter**

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- - innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene,
- - å få rettet personopplysninger om deg,
- - å få slettet personopplysninger om deg, og
- - å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

## **Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?**

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Oslo Metropolitan University har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

## **Hvor kan jeg finne ut mer?**

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Oslo Metropolitan University ved studenter Åshild Klåpbakken (e-post: [ashild.klaapbakken@hotmail.com](mailto:ashild.klaapbakken@hotmail.com)) og Zhulieta Belcheva ([julietabelcheva@gmail.com](mailto:julietabelcheva@gmail.com)) eller veileder Einar Belsom ([einar.belsom@oslomet.no](mailto:einar.belsom@oslomet.no)).
- Vårt personvernombud: Ingrid Jacobsen, [personvernombud@oslomet.no](mailto:personvernombud@oslomet.no)

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost ([personverntjenester@nsd.no](mailto:personverntjenester@nsd.no)) eller på telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen Åshild Klåpbakken

(forsker/student)

Zhulieta Belcheva

(forsker/student)

## Vedlegg 6: Meldeskjema for behandling av personopplysninger



### Referansenummer 635925

Behandlingen av personopplysninger er vurdert av NSD. Vurderingen er:

#### OM VURDERINGEN

Personverntjenester har en avtale med institusjonen du forsker eller studerer ved. Denne avtalen innebærer at vi skal gi deg råd slik at behandlingen av personopplysninger i prosjektet ditt er lovlig etter personvernregelverket. Personverntjenester har nå vurdert den planlagte behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at behandlingen er lovlig.

#### DEL PROSJEKTET MED PROSJEKTANSVARLIG

For studenter er det obligatorisk å dele prosjektet med prosjektansvarlig (veileder). Del ved å trykke på knappen «Del prosjekt» i menylinjen øverst i meldeskjemaet. Prosjektansvarlig bes akseptere invitasjonen innen en uke. Om invitasjonen utløper, må han/hun inviteres på nytt.

#### TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til den datoen som er oppgitt i meldeskjemaet.

#### LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

#### PERSONVERNPRINSIPPER

Personverntjenester vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om: lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke behandles til nye, uforenlige formål dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

#### DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), og dataportabilitet (art. 20).

Personverntjenester vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13. Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

**FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER** Personverntjenester legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og

konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32). Ved bruk av databehandler (spørreskjemaleleverandør, skylagring eller videosamtale) må behandlingen oppfylle kravene til bruk av databehandler, jf. art 28 og 29. Bruk leverandører som din institusjon har avtale med. For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og/eller rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

#### MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til oss ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilken type endringer det er nødvendig å melde: [nsd.no/personverntjenester/fyll-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/melde-endringer-i-meldeskjema](https://nsd.no/personverntjenester/fyll-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/melde-endringer-i-meldeskjema) Du må vente på svar fra oss før endringen gjennomføres.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET Personverntjenester vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!